TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL HAYATINDAKİ ETKİSİNİN İNSAN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Handan Ceylan

171128104

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Melda Köse Marduç

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kasım, 2019

TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL HAYATINDAKİ ETKİSİNİN İNSAN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Handan Ceylan
171128104
Orcid: 0000-0001-9375-719X

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Melda Köse Marduç

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kasım, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

HANDAN CEYLAN 'ın "Kadına Yönelik Şiddetin Kadının Toplumsal ve Siyasal Hayatındaki Etkilerinin İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı tezi 14.11.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca İnsan Hakları Anabilim Dalı Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi ~~oy birliğiyle~~/oy çokluğuyla, başarılı/~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Dr. Öğr. Üyesi Melda KÖSE MARDUÇ Maltepe Üniversitesi	
Üye	Doç.Dr. Muttalip ÖZCAN Maltepe Üniversitesi	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hamide TACİR BAĞÇECİ Kadir Has Üniversitesi	

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

maltepe üniversitesi	**ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI**	Doküman No	**FR-178**
		İlk Yayın Tarihi	**01.03.2018**
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	**00**
		Sayfa	**1/1**

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

14/11/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Handan Ceylan

Hazırlayan	Kalite Koordinatörü	Kurumsal Yetkili
İlgili Birim	Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Prof. Dr. Belma AKŞİT

(Doküman No: FR-178; Yayın Tarihi: 01.03.2018; Revizyon Tarihi: ; Revizyon No:00)

TEŞEKKÜR

Sevi zamanlarımızı annelerinin bu çalışmasına armağan eden üçüz kızlarım Athena, Pallas ve Minerva'ya, dostluğun sıcaklığını yüreğime taşıyan ruh ikizim Lale Ulaş Çoruh'a, ablam Nihal Ulaş'a teşekkür ederim.

Handan Ceylan

ÖZ

TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL HAYATINDAKİ ETKİLERİNİN İNSAN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Handan Ceylan
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Melda Köse Marduç
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Ülkemizde ve dünyada kadına yönelik şiddet hız kesmeden devam etmektedir. Bu şiddet türleri cinsel, fiziksel, psikolojik ve ekonomiktir. Şiddet gören kadınlar temel hak ve özgürlüklerinden mahrum kalmaktadırlar. Bu hak ihlali ayrımcılığa, eşitsizliğe neden olup kadının toplumsal ve siyaset yaşamına olumsuz olarak yansımaktadır. Araştırmada "kadına yönelik şiddetin" ve "kadına yönelik aile içi şiddetin" kadının içinde bulunduğu toplumsal ve siyaset hayatındaki etkilerinin insan hakları açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Sözlükler: Kadın, Şiddet, Siyaset, Toplum, İnsan Hakları, Kadının İnsan Hakları.

ABSTRACT

EVALUATION OF VIOLENCE WOMEN'S SOCIAL AND HUMAN RIGHTS OF POLITICAL LIFE IMPACT AGAINST WOMEN IN TURKEY

Handan Ceylan
Master Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Programme
Advisor: Asst. Prof. Melda Köse Marduç
Maltepe University Graduate School of Science Engineering, 2019

Violence against women in our country and in the world continues unabated. These types of violence are sexual, physical, psychological and economic. Women who suffer violence are deprived of their fundamental rights and freedoms. This violation leads to discrimination, inequality and has a negative impact on women's social and political life. In the study, the effects of "violence against women" and "domestic violence against women" in the social and political life of women were evaluated in terms of human rights.

Keywords: Women, Violence, Politics, Society, Human Rights, Women's Human Rights.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI 2
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI 3
TEŞEKKÜR IV
ÖZ v
ABSTRACT vi
ÖZGEÇMİŞ ix
GİRİŞ 1
BÖLÜM 1. İNSAN VE İNSAN HAKLARI 9
1.1. Felsefi Açıdan İnsan 12
1.2. İnsan Hakları Kavramı 17
1.3. Etik Temelli İnsan Hakları 20
1.3.1. Toplumsal Değerler 22
1.3.2. Etik Kişi Değerleri 26
1.3.3. Etik ilişki Değerleri 28
1.4. Hukuk Açısından Kadının İnsan Hakları 30
1.4.2.Kadının İnsan Hakları ve İstanbul Sözleşmesi 40
1.5. İnsan Haklarının Korunması 46
BÖLÜM 2. KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL HAYATI 49
2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik 53
2.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayırımcılık 57
2.3. Kadının Siyaset Hayatında Kota Uygulaması 62
2.4. Kadının Oy Kullanma Hakkı 65
2.5. Türkiye'de 1930'lu Yıllarda Kadın 70
2.6. Kadının Toplumsal ve Siyaset Hayatından Dünya Örnekleri 72
BÖLÜM 3. KADIN VE ŞİDDET 79
3.1. Şiddetin Tanımı 81
3.2. Şiddetin Türleri 83
3.2.1.Psikolojik Şiddet 83
3.2.2. Ekonomik Şiddet 85
3.2.3. Fiziksel Şiddet 87

3.2.4. Cinsel Şiddet 88
3.3. Şiddetin Temelleri 90
3.4. Kuçuradi'nin Gözünden Şiddetin Felsefi Değerlendirmesi 93
3.5. Kadına Yönelik Şiddet 95
3.6.Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet 98
3.6.1.Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadelede "Opuz Davası"nın Önemi ve 100
Dünya Örnekleri 100
3.6.2.Türkiye'de "Kadına Yönelik Şiddet" ve "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet"te 109
Koruyucu, Önleyici Yasal ve Örgütsel Tedbirler 109
3.7. Şiddetin "Türk Ceza Kanunu"ndaki Yeri 113
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 115
KAYNAKÇA 123

ÖZGEÇMİŞ

Handan Ceylan

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2019	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı
Ls.	1994	Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
Lise	1987	Süleyman Çakır Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
1996 -	Danışman. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Eskişehir, 1969 Cinsiyet: K
Yabancı diller : İngilizce (orta)
GSM / e-posta : hanceylan@gmail.com

GİRİŞ

Karşıdan iki kişi geliyor sandım;
oysa bir erkek ile karısıymış. (Rus atasözü)

İnsanlık tarihiyle başlayan, günümüze kadar varlığını sürdüren ve insan haklarının ihlaline neden olan şiddet hız kesmeden devam etmektedir. Şiddetten en çok etkilenen kesim kadınlar olmuştur. "Kadına yönelik şiddet" konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir kısmı kadına yönelik şiddeti, insan hakları ile ilişkilendirmiştir. Çoğu zaman, kadına yönelik şiddet, kadının toplumsal ve siyasal hayatını olumsuz yönde etkileyerek insan hakları ihlaline neden olmaktadır. Şiddet ile toplumsal ve siyasal hayatın ilişkisinin insan hakları açısından değeri üzerinde durulmamıştır. Çalışmanın amacı bu bilgi açığını doldurmaktır.

Bütün insanların olanaklarını gerçekleştirebilmesi için, toplumsal ve siyasal hayatta şiddetten uzak olması bir haktır. Bu hakkın, kadın açısından yaşam sürecinde kendisine verilip verilmediği tartışmaya açık bir konudur. Haklar tüm insanlar için geçerli olduğu halde, kadının şiddet görmesi, bu nedenle, toplumsal ve siyasal hayatta hak ettiği yerde olmaması bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve erkek arasında böyle bir ayrımın yapılmaması gerçeğini anlayabilmek için felsefi anlamda bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Bunun için çağımız filozoflarından İoanna Kuçuradi'nin görüşlerine ihtiyaç vardır. Kuçuradi, insanlar için hakların ne olduğunu belirlerken önce "insanın değeri"ni baz alır. Kuçuradi için "İnsanın değeri" insanın diğer canlılar arasındaki özel yeridir. İnsana ait bu özel yer, onu başka canlılardan ayrı kılan olanaklardır. Bu olanaklar ise sadece insana özgü olan etkinlikler ve etkinlikler sonucu ortaya çıkan ürünlerdir (Kuçuradi, 2011, s.2). Bu etkinlikler, felsefe, bilim, sanat, teknoloji, siyaset gibi etkinliklerdir. Kuçuradi'ye göre, "insanın olanakları" olarak belirlenen bu etkinliklerin insanlar tarafından gerçekleştirilebilmesi için belirli koşulların hazırlanması gerekmektedir. Bu koşulları da hazırlamak, diğer insanlara düşmektedir. Bunun için "insan hakları" bilgisine ihtiyaç vardır.

Kuçuradi'nin belirlemesine göre insan hakları, "kişilerin insana özgü olan olanakları gerçekleştirebilmenin ve bunu yaparken "insanın değeri"ni ve "insanın onuru"nu koruyabilmenin önkoşullarıdır"(Kuçuradi, 2011, s.4). Bu koşulların ortaya konmaması durumunda kişiler, olanaklarını gerçekleştirme konusunda zorluk yaşayacaklardır. Yaşanan bu zorlukların kadının hayatına isabet ettiği yadsınmaz bir gerçektir. Bunu önleyebilmek için "Birleşmiş Milletler", "Avrupa İnsan Hakları Konseyi" vb. bazı kuruluşlar hukuki girişimlerde bulunmuşlardır. CEDAW, İstanbul Sözleşmesi başlıca örneklerdir.

CEDAW'ın teması eşitliğe dayalıdır. Bu noktada kadının toplumsal ve siyasal hayatını etkileyen "toplumsal cinsiyet eşitsizliği" sorgulanmalıdır. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliği, insanların, özellikle kadınların insan hakları açısından olanaklarını gerçekleştirmesi konusunda bir engeldir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, "bireyi kadın cinsine göre kadınsı, erkek cinsine göre erkeksi olarak belirleyen niteliktir" (Hepşen, 2010, s.14).

Bundan kaynaklı olarak kadının rolleri ile erkeğin rolleri farklıdır. Bu durum tarihteki ilk anayasanın temelinde yer almıştır. Lakadaymonyalılar olarak bilinen Spartalılar'ın ünlü kralı Lukurgas anayasanın ilk temelini atmıştır. Lukurgas sözlü yasaları yazılı hale getirirken, kadınları yurttaş olarak kabul etmemiştir. Yurttaş olmayan köledir. Savaşçı bir topluluk olan Spartalılar'da kadının tek görevi savaşabilecek beden yapısına sahip olabilen çocuklar doğurabilmekle sınırlıydı (Gemalmaz, 2015, s.28). Eski Yunan kültüründe, güçlü erkekler alt sınıf mensubu kadınlardan beğendiklerini metres edinirler, evlilik zamanı geldiğinde bu kadınları terk ederlerdi. Evlendikleri kadınlar evlerinde erkeğin egemenliği altında yaşarlar, kendi istekleri doğrultusunda gebeliklerini sonlandırırlarsa, hukuken katil ilan edilirlerdi. Fakat erkek eşin çocuğu istemeyip düşürtmesi bir hak kabul edilirdi (Yaman ve Ayaz, 2010, s.33).

Yukarıdaki örnekler "siyasi toplumsallaşma" ve "siyasi yabancılaşma" örnekleridir. Bunun için bir toplumun kendine özel siyaset psikolojisini incelemek gerekmektedir. Siyaset psikolojisinin kapsamı içerisinde değerlendirilen "siyasal toplumsallaşma" ve "siyasal yabancılaşma" kadının toplumsal ve siyasal hayattaki yerinin kadına yönelik şiddet

bağlamında değerlendirilmesi açısından çok önemlidir. Siyasal toplumsallaşma, birey ile siyasal bilinç arasında gerçekleşen etkileşim sonucunda, o bireyin içinde bulunduğu siyasal sisteme dair düşüncelerini kapsar. Siyasal yabancılaşma ise siyasal düzen içindeki bireyin o sistemden uzaklaşmasıdır (Alkan ve Ergil, 1980, ss.2-18). Hem siyasal toplumsallaşma hem de siyasal yabancılaşma konuları çocukluk dönemindeki tutumlar doğrultusunda şekillenir. Bu dönemde bireyler sosyal çevre, aile, okul gibi dış faktörlerle siyasal bilince dair duygusal, bilişsel, davranışsal açıdan tutum geliştirirler. Bu dönemde kız çocuklarına toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda, siyasetin bir erkek işi olduğu yönünde öğretiler uygulanırsa, kız çocukları açısından siyasal yabancılaşma sürecinin tohumları atılmış olur. Aynı şekilde yine erkek çocuklarına toplumsal cinsiyet rolleri etkisi ile aynı konu dikta edilirse, erkek çocukları açısından siyasal toplumsallaşma gerçekleşecektir. Oysaki çocuk eğitiminde böyle bir yanılgıya düşmek geri dönüşü olmayan saplantılı fikirlere neden olacaktır. Bütün insanlar, içinde yaşadığı topluma yön verebilme konusunda düşüncelerini ifade etme, toplumsal ve siyasal hayata katılabilme hakkına sahiptirler. Öyle ise, siyasal yabancılaşma yerine siyasal toplumsallaşma kabul görmelidir.

Günümüz koşullarında kadın ve erkek arasında haklar bakımından eşitlik varsa da, toplumsal yargılar, ahlak anlayışı, etik bilgi eksikliği cinsler arasındaki eşitsizliği ve ayrımcılığı gözler önüne sermektedir. Aslına bakılırsa bu anlamda Antik dönemden çok farklılık gözlendiği söylenemez. Kadınların siyasal hayatı için Platon'un sözleri halen geçerliliğini sürdürmektedir. Platon "Devlet" adlı eserinde kadın ve erkeğin farklılığını gösteren diyaloglarından birinde şöyle söyler: "…Demek ki, devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaratılıştan her iki cinste de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir…" Fakat bölümün devamında bazı işler için kadının zayıf kalacağını vurgular. "…Gerçi aşağı yukarı her işte erkek kadından üstündür, …" de demektedir. Kadınların erkeklerden güçsüz olduğu için daha hafif görevlere verilmesi gereği de belirtilmektedir (Platon, 2005, s.131).

Erkeğin kamusal alana, kadının özel alana yöneltilmesi, kadını pasifleştirmiş, hatta erkeğin yanında sadece cinsel obje olarak görülmüş, hiçbir koşulda olanaklarını gerçekleştiremeyeceğine dair fikirler ortaya atılmıştır. Alman filozoflarından Schopenhauer ise kadın için şunları söylemiştir:

> Şu bücür, dar omuzlu, kısa bacaklı soya, 'Cinsi Latif' adını taktıran, erkeğin kafasını bulandıran şey cinsel dürtüden başka şey değildir; çünkü cinsiyetin bütün güzelliği bu dürtüyle, Kadınlara güzel deneceğine, estetik olmayan cins demek, daha yerinde olurdu(…)Herhangi bir şeye karşı tarafsız bir ilgi duyamazlar… Bütün kadınlar arasında en üstün zihinleri olanlar bile, herhangi bir alanda dünyaya sürekli değeri, katkısı bulunan bir eser oluşturamamışlardır (Durant, 1973, ss.288-289).

Schopenhauer'un bu görüşü, insan hakları bağlamında toplumsal değerler olan eşitlik, özgürlük, adalet kavramları ile uyuşmamaktadır. Ne yazık ki, bu fikir günümüzde de varlığını korumaktadır. Bu kadına yönelik bir şiddettir.

Şiddet insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesinin önünde bir engeldir. Bu durumda şiddet kavramının ne olduğu konusu didiklenmelidir. Köşkeroğlu şiddet kavramını şöyle tanımlar:

> Şiddet, toplumumuzda ve dünyada sıkça yaşanan, uygulayıcının bilinçli olarak hedef aldığı kişi veya gruplara belli amaçlar doğrultusunda, istenileni elde etmek, saygınlık kazanmak, hâkimiyet kurmak, maddi veya manevi kazanç sağlamak için, psikolojik, fiziki, ekonomik ve cinsel yolla uyguladığı, uygulanan kişi veya grupların, istek, irade, özgürlük, yaşam v.b. haklarının ihlal edildiği veya geçici bir süre ortadan kaldırıldığı her türlü davranış olarak bilinmektedir (Köşkeroğlu, 2008, s.18).

Şiddet, insanın olanaklarını gerçekleştirmesi konusunda bir engelse şiddetin temellerini araştırmak gerekmektedir. Önce biyolojik nedenler ortaya konmalıdır. Şiddetin biyolojik nedenleri olarak ayna nöronlarının işlevsel bozukluğu, vicdan duygusundan yoksun olma, kişilik bozukluğu gibi özellikler olarak belirlenmiştir. Bir organ olan

amigdalanın da, şiddet eğilimi olan insanlarda hacimsel olarak daha küçük olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır (Özsavaşçılar, 2017, ss.21-27). Başka bir bilgiye göre hormonların davranış modellerinin belirlediği bilinmektedir. Testosteron hormonu, saldırgan davranışlar konusunda etkilidir. Bu hormon erkeklerde kadınlardan daha fazladır. İnsan beyninde bulunan seratonin hormonunun eksikliği de saldırgan davranışlara neden olmaktadır. Şiddetin temel nedenleri araştırıldığında, genetik faktörlerin etkisi kabul görür (Polat, 2012, s. 23). Coşar, antporolojik açıdan şiddetin temellerini açıklarken, toplumsal deneyimler ve yetiştirilme şartları ile ortaya çıktığını, bundan dolayı insanların şiddetin sorumluluklarını üstlendiğini ifade etmektedir (Coşar, 2013, s.10). Felsefi açıdan Kuçuradi şiddetin temelleri için, şiddetin insanın doğasında olup olmadığı konusunun ortaya çıkarılması gereğini savunur (Kuçuradi, 2013a, s.12).

Şiddetin temellerinin böyle kabul edilmesine yanı sıra, toplumlarda şiddet denince önce kadına yönelik şiddet akla gelmektedir. Kadına yönelik şiddet ise, erkek ve kadının insan olarak eşit olmadığı konusunu düşündürmektedir.

Halen günümüzde kadın, bütün toplumlarda cinsiyeti nedeni ile şiddete hedef olmaktadır. Aslında erkek tarafından çeşitli yol ve yöntemler aracılığı ile uygulanan şiddetin salt amacı kadınları denetim altında tutabilme çabasıdır. Bu nedenle, cinslerin eşit haklara sahip olmaması durumu, etik kişi değerleriyle ilişkilendirilmediği sürece çözüme ulaşamayacaktır. Burada konuya açıklık getirebilmek için Kuçuradi'nin hak kavramı üzerine yaptığı belirlemelere ihtiyaç vardır. Kuçuradiye göre hak, taşıyıcıları açısından iki türe ayrılmaktadır. Bunlar kişi hakları ve grup haklarıdır. Kişi hakları, kişinin insan olmasından kaynaklı sahip olduğu haklardır. Bu haklar bütün insanların bir devletin yurttaşı olması nedeniyle sahip olduğu haklardır. Grup hakları ise kişi haklarının gerektirdikleridir (Kuçuradi, 2011, s.142). O halde kadının, toplum tarafından belirlenen annelik, ev hanımlığı gibi rollerinin ötesinde toplumsal hayata katılma, siyasi hakları kazanma hakkı vardır. Bu hakkın kadın açısından günlük yaşamda kullanılması, hak ettiği yerini alması süreci ancak insan hakları kavramının doğru değerlendirilmesi ile gerçekleşeceği bu tezin konusudur.

İnsan hakları açısından, "kadının insan hakları" konusu bazı toplumlarda değerlendirmeye alınmıştır. Örneğin, Orta Asya'da bulunan Türk Devletlerinde kadınlar ve erkekler aynı ölçüde eşit haklara sahipti. Fakat İslamiyet'in kabul edilmesinin ardından İslam dinini benimseyen devletlerde kadınların siyasi hakları sınırlandırılmıştır. Özellikle de Osmanlı Devletinde Tanzimat fermanının ilanına kadar olan zaman diliminde İslam fıkıhı içindeki kuralların yanlış yorumlanması sonucunda kadınlar siyasi haklarından yoksun bırakılmışlardır. Meşrutiyet dönemine geçildiğinde kadınlar tarafından kurulan bazı dernekler, topluluklar basının desteği ile kadının siyasi hak talebi gündeme gelmiştir. Bu çabayla kadınlar Cumhuriyet döneminde gerçek anlamda hukuki bir hak olarak siyasi haklar elde etmişlerdir. Kadının yasal olarak bazı hakları elde etmesi kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesinde bir ivme oluşturacağını beklemek mutlaktır. Buna rağmen, kadına yönelik şiddetin arttığı gözlenmiştir.

Kadına yönelik şiddet, Birleşmiş Milletler tarafından ancak 2008 yılında açık ve seçik olarak belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler'in kadına yönelik şiddet tanımı şöyledir:

> Kadına yönelik şiddet kadının fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesi veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan hareketlerdir. İster kamusal, ister özel alanda olsun kadına yönelik her türlü baskı yöntemi şiddettir. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne göre, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da oransız bir şekilde kadınları etkileyen şiddettir (Karakaya, 2011, s.35).

Yukarıdaki tanıma göre kadına yönelik şiddet, kadına "sırf kadın olduğu için" uygulandığı belirtilmiştir. Kadının şiddetten etkilendiğinin vurgusu yapılmıştır. Bu tezin içeriğinde çözümü istenen problem, kadının toplumsal ve siyasal hayatında hak ettiği yeri alamamasının, kadına yönelik şiddeti olduğu ve insan hakları ihlaline neden olarak değer harcamaya yol açtığı konusudur. Şiddetin görüldüğü yerde mutlak surette ihlaller vardır. Şiddetin en çarpıcı ve en yaygın biçimlerinden biri olan kadına yönelik şiddet, kadınların sahip oldukları haklarının ve temel özgürlüklerinin ihlaline neden olmaktadır. Ulusal ve uluslararası tüm önlemlere ve gelişmelere rağmen, kadına yönelik şiddet konusunda ekonomik gelişmişlik, coğrafi sınır,

toplumsal cinsiyet anlayışı, öğretim düzeyi gibi konulara bakılmamaktadır. Kadın sırf kadın olduğu için şiddete maruz kalmaktadır.

"Kadına yönelik şiddet" ve "Kadına Yönelik Aile içi Şiddet"in yasalarla ceza kapsamına girmesi öncesinde, şiddete karşı koyma amaçlı birtakım yöntemlerin ortaya konulup geliştirilmesi ve bunların uygulanması hükümet harici kuruluşlar tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Yaptırım gücünün gerekliliği kararını veren kadın örgütleri devleti göreve çağırmışlardır. Devletin çeşitli kurumları aracılığı ile "Kadına Yönelik Şiddet"in ve "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet"in yasada ceza karşılığı sağlanmıştır. Fakat devletin konuya ilişkin tutum değişikliği oluşturmaması, yasaların felsefi anlamda insan hakları temelli olmaması nedeni ile koruyucu, önleyici tedbirler yetersiz kalınmıştır. Hatta 1970'ler öncesi "Kadına Yönelik Şiddet" uzak tanıdıklar ya da yabancılar tarafından uygulandığında "şiddet" olarak tanımlanmış ve bu durum "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet"i meşru kılmıştır. Yine ABD'de, 1920'lerden 1980'lere gelindiğinde elli eyaletin altısı dışında tümü "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet"i önlemeye ilişkin yasalar oluşturmuştur. Bu özel yasalar, mali konuları güvence altına alma, kadına yönelik aile içi şiddete karşı etkin hukuki düzenlemeler ekleme, şiddet gören kadının kendi başvurusu halinde ilgili mahkemeden kolaylıkla korunma kararı çıkartılabileceği konularını kapsamaktaydı. (İlkkaracan ve Ark, 1996, ss.84-92). Fakat buna rağmen ″Kadına Yönelik Şiddet″ ve ″Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet″ önlenememiştir.

1970'lerde "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet"e karşı devlet harici feminist örgütler Londra'da erkek eş tarafından şiddet gören kadın eşler için sığınma evleri açılmış, günümüze değin pek çok ülkede sayısız sığınma evi kurulmuştur. Kurulan bu kadın sığınma evleri kadınların şiddet tehlikesinden sürekli ya da geçici olarak korunmalarını ve uzaklaştırılmalarını sağlamıştır (Başbakanlık, 1995.s.13). Bunların geçici çözümler olduğu, zihniyet değişmedikçe, kesin çözüme ulaşılamayacağı göz ardı edilmiştir.

Kadının bu denli korunma altına alınması konusu gündemden düşmüyorsa, kadın açısından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ndeki bazı maddelere uyulmadığı açıktır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan 2.madde şöyledir:

> Herkes, ırk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya başka bir ayrım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan tüm haklardan ve tüm özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayrım gözetilmeyecektir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan 2.madde pratikte yerini bulmamaktadır. Yine kadına yönelik psikolojik, ekonomik, fiziksel, cinsel, şiddetle Beyanname'nin 4. Maddesi olan "Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır" ibaresi ve 5. madde olan "Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez" ibaresi uygulamada ihlal edilmektedir. Beyannamenin 7. maddesinde "Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkes bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır" ibaresi açık iken hâkimin takdir yetkisini kullanırken ahlaki değer yargılarını esas alması kadına yönelik şiddeti meşru kılmaktadır.

Bu çalışmada, kadının toplumsal ve siyasal hayatta hak ettiği yerde olmamasının nedeninin şiddete maruz kalması gerçeğinin olduğu ortaya konulacaktır. Bu amaca ulaşmak için şimdiye değin oluşturulan çalışmaların yeterli olup olmadığı incelecek, sonra da "Kadına Yönelik Şiddet" ve "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet" insan haklarının ihlali bağlamında değerlendirilecektir.

BÖLÜM 1. İNSAN VE İNSAN HAKLARI

"İnsanın değeri" ve "insanın onuru" üzerinden temellendirilen "insan hakları" çağımız filozoflarından İoanna Kuçuradi'ye göre "insanın yalnızca insan oldukları için korunma istemleri"dir (Kuçuradi, 2011, s.2). Kuçuradi daha geniş anlamıyla "insan hakları" için şunları söylemektedir:

> İnsan hakları, her şeyden önce bir fikir, bir düşüncedir-insanların tarihe getirdikleri, çok farklı değere sahip çok çeşitli düşüncelerden biri. Şu düşünce: insanların insan oldukları için… yani bazı özellikleri ve doğal olanakları olan insan türünün üyeleri oldukları için… özel bir muamele görmeleri gerektiği düşüncesi. Kişiler birbirlerine öyle bir şekilde muamele etmeli ki, insanın bu doğal olanaklarını geliştirebilsinler, diye düşünülür. Çünkü gerçeklikte insanların çoğu birbirine böyle muamele etmiyor, ya da insanların bu olanakları geliştirebilmeleri için gerekli olan koşulların oluşmasını bilerek ya da bilmeyerek engelliyor. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin 1. maddesinde "Bütün insanlar haklar ve onur/değer bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdan ile donatılmışlardır ve birbirlerine kardeşçe davranmalıdırlar" denilirken, dile getirilmeye niyetlenilen bu olsa gerek. Bu madde, yanılmıyorsam, uluslararası insan hakları belgelerinin temelinde bulunan insan hakları anlayışını dile getiren tek maddedir. İnsanlar, başka insanlar tarafından belirli bir şekilde -"kardeşçe"-muamele görmeli. Ama nasıl? Tek tek insan hakları bu muameleyi saptamaya çalışıyor (Kuçuradi, 2007, s.56-57).

İnsan haklarının temeli olan "insanın değeri" insanın diğer canlılar arasındaki özel yeridir. İnsana ait bu özel yer, onu başka canlılardan ayrı kılan olanaklardır. Bu olanaklar ise sadece insana özgü olan etkinlikler ve etkinlikler sonucu ortaya çıkan ürünlerdir (Kuçuradi, 2011, s.2). "İnsanın onuru" ise insanın değerinin farkındalığıdır. Her insanın olanaklarını gerçekleştirebileceği şekilde muamele görmeye layık olduğu fikri de, bunun değeridir. "İnsan onuru" tür olarak "insanın değeri"nin felsefi/antropolojik bilgisinden oluşur. "Bu bilgi özelliklerinin ne olduğuna bakılmaksızın, bu bilgiye sahip olsun ya da olmasın, bu değere layık bir şekilde muamele etmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır" (Kuçuradi, 2007, s.72).

Anlaşılacağı gibi "İnsan hakları", "hak" kavramı ve "adalet" kavramı ile ilişkilidir. Platon, "Devlet" kitabında Sokrates'in dilinden "hak" kavramını "adalet" kavramı üzerinden şöyle açıklamaktadır:

> Adaleti doğru söylemek ve herkese onlardan alınan şeyi geri vermek diye böyle hiç nitelendirmeden mi anlatacağız, acaba bu davranışlar bazen adaletli bazen adaletsiz olabilir mi? Demek istiyorum ki, mesela bir kişi aklı başında bir arkadaşından silahları alsa, sonra ödünç veren kişi aklını kaçırsa ve silahları geri istese sanırım herkesin katılacağı gibi, bu örnekte silahları geri vermemeliyiz, bu durumda onları geri veren adaletli olmaz yine, bu durumda olan birine sadece gerçekleri söyleyen kişi de adaletli davranmış olmaz. Demek ki, adaletin tanımı, gerçeği söylemek ve aldığını vermek değil. Adalet herkese kendine uygun olanı bunun adı da hak olur (Platon, 2016, ss.14-15)

Hak ve adalet görüşü, "insan ve değer" görüşü üzerinden temellenir (Yüksel Özcan, 2017, s.24). İnsanın değerine ilişkin bilgi "insan nedir? " sorusu ile ilişkilidir. Bu sorunun yanıtında, değerinin nasıl korunacağı yatmaktadır. İnsanın değerinin korunması için bazı haklar vardır. Kuçuradi, bu hakları ortaya koyan ölçüt "hakları sınırlandırmaya ilişkin çelişkili soruları yanıtlamaya yardımcı olur" der. İnsan haklarının korunmasında devletlerin ödevlerini belirler.

Hakların güvece altına alınması gerekir. Bir hakka sahip olmak demek, başkalarından bir şey isteyecek durumda olmak demektir. Haklara sahip olmak insan onuru ile sıkı sıkıya bağlıdır. Hak hiçbir utanç ya da sıkılganlık duymaksızın istenebilecek ve üstünde diretilebilecek bir şeydir (Shue, 2016, ss.40-45).

Haklar değerlendirildiğinde, insan haklarının kişi hakları olduğu görülür. Buna rağmen her kişi hakkı insan hakkı değildir. Kişi hakları bazı istemler barındırır. Bu istemlerin bir kısmı insanların olanakları ile doğrudan ilişkili, bir kısmı olanakların gerçekleştirilmesi için önkoşullar, bir kısmı ise değişken koşullardır (Kuçuradi, 2007, s.4)

İnsanların olanaklarını gerçekleştirirken kişilerin dokunulmazlığı istenmektedir. Bunu sadece devletten beklemek yetmez. Kişilerde, kişilere saygı duyulabilecek hakları korumanın talep edilmesi gerekmektedir (Kuçuradi, 2011, s.5). Bu haklara saygı etik bir sorundur. Burada devletin görevi, hakların çiğnenmesini engellemek, çiğnendiğinde ise tekrar dengeyi kurmaktır. Geleneksel adı ile bu haklar "kişi özgürlüğü"dür. "Temel özgürlükler" olarak bilinen özgürlüklerdir. Kuçuradi temel özgürlükler için şunları söyler:

> "Temel özgürlükler" denen özgürlükler, bu kişi haklarının yasal güvenceleridir; bir kişi insan olarak olanaklarını gerçekleştirirken, o kişiye hiçbir nedenle "hiç kimse"nin dokunmamasını güvence altına alırlar. Yasal geçerliliği olan bu belgede yer almamaları, herkesten istenebilmelerini güvence altına alır, ama bununla bu haklara saygı gösterilmesi sağlanmış olmaz (Kuçuradi, 2011, s.5).

"Temel özgürlükler" insanların eşit olduğu hakların bir kısmıdır. Bu haklara saygı gösterildiğinde "özgürlükler", gösterilmediğinde ise şiddet, terör, güvensizlik vardır. (Kuçuradi, 2007, s.6).

Diğer istemler, insanların olanaklarını gerçekleştirmesinde zemin oluşturan önkoşullardır. Bu haklar doğrudan kişilere bağlı değildir. Ülkedeki siyasal kararlara bağlıdır ve devlet tarafından kişilere sağlanmaktadır. Bu haklar bütün yurttaşların eşitliği üzerinden temellendirilir. Kuçuradi, yurttaş hakları için şunları söyler:

> Bu sosyal ve ekonomik haklar "korunmaz" bir anlamda; ancak tanınır, ya da sık sık söylendiği gibi "alınır". Bu tür tanınan hakları bütün yurttaşlar eşitçe paylaştığı yerde, bazı insan hakları korunmuş oluyor; eşitçe paylaşılmadığı yerde ise, insanın olanaklarının gerçekleştirilmesi için gerekli koşullar yoktur demektir. Böyle bir hakkın korunmasından söz etmek, ancak kişilerle (ya da kişi gruplarıyla) ilgisinde anlamlıdır ve tanınmış bir haktan, onların da, yurttaş olarak, paylarını alabilmelerini, dolayısıyla onların da insan olarak olanaklarını gerçekleştirebilmelerini sağlamak anlamına gelir (Kuçuradi, 2011, s.7).

İnsan haklarını koruyabilmenin önkoşulu, tek tek hakların ne olduğunu ve gerektirdiklerinin neler olduğunu kavramaktır. Bu da işbirliği gerektirmektedir. Diğer önkoşul ise kişinin kendisini insan olarak görmesinden sonra insanlığın gerektirdiği şeyleri yerine getirmesidir. Bu noktada insan haklarını koruma problemi felsefi, etik ve siyasal bir problem olarak görünmektedir. İnsan hakları felsefi bir sorundur, çünkü bu hakların korunabilmesi için sağlam sonuçların çıkmasına ihtiyaç vardır. İnsan hakları etik bir sorundur, çünkü bu hakları çiğneyen ya da saygı gösteren kişilerdir. Yine insan hakları siyasal bir sorundur, çünkü insanların olanaklarını gerçekleştirirken onların güvenini sağlamak devletin görevidir (Kuçuradi, 2011, s.7).

1.1. Felsefi Açıdan İnsan

İnsan hakları konusunu anlayabilmek için öncelikle insan kavramının ne olduğunu anlamaya ihtiyaç vardır. Karmaşık bir yapıya sahip olduğu kabul edilen insan filozoflarca çok farklı yönleriyle ele alınıp, değerlendirilmektedir (Durant, 1973, s.52).

Filozoflara göre, her felsefi problem insanla bağlantılıdır. Bu nedenle felsefede tartışılan her bir problemin zemininde, insanın neliğine dair belirlemeler vardır. İnsanın neliğini belirleyen şey bazen beden, bazen ruh, bazen her ikisi, bazen de varlıktaki yeri ile üst bir varlık olarak yaratılan tanrının iradesine bağlı olarak anlaşılmaktadır. İnsanın ne olduğu sorusu, soruyu soranın kendini sorgulamasıdır. Scheler, insana dair görüşleri tarihsel olarak üç açıdan değerlendirir ve şöyle söyler:

> Bunlardan ilki Adem ile Havva, yaradılış cennet ve cennetten kovulma gibi Yahudi-Hıristiyan geleneğinin (insan) düşüncesi. İkincisi, Antik Yunan düşüncesidir; buna göre insanın "akıl" sahibi bir varlık olarak görünmekte, dünyada ilk kez insanın ben bilincine sahip olması ona kendine özgü bir yer kazandırmaktadır… Üçüncüsü ise doğa bilimlerinin ve genetik psikolojinin çoktandır gelenekselleşmiş olan, insanın yeryüzündeki gelişiminin en üst ürünü olduğu düşüncesidir (Scheler, 2015, s.35).

Platon, insan ruhunu üç bölüme ayırmaktadır. Ona göre, bunlardan biri "arzu-iştah"tır. Diğeri, "kızan-çoşan" yandır. Bir diğeri, "düşünüp-taşınan" yandır. Platon "arzu-iştah"ı, yaşamı sürdürmek için gerekli olan yan olarak belirler ve ruhta en fazla yer alan "yan" olduğunu söyler. Ruhun "kızan-çoşan" yanı dışarıdan gelebilecek bir saldırıya karşı harekete geçecek "yan" olarak belirtir. Bu "yan", "arzu-iştah"a göre daha az yer kaplar. Fakat "düşünüp-taşınan"dan daha fazladır. Ruhtaki "düşünüp-taşınan" yan en az yeri kaplar. "Düşünüp-taşınan" yan, doğadaki diğer canlılardan farklı olarak "akıl" içerir. Akıl düşünüp, taşınarak, muhakemeler yaparak diğer yanları yönetme yetisine sahiptir. Kişinin "kendine hâkim olma"sı, yanı "ölçülü" olması, aklın diğer yanlarını kontrol edebilmesi ve denge kurmasıdır. Aklın işini yapması, kişinin "kendi kendisinin efendisi" yapar. Fakat aklın işini iyi yapamaması durumunda insan "kendi kendisinin kölesi" olur (Platon, 2016, s.56).

İnsan eksikliklerle doğan, hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan ihtiyaçlarının karşılanması gereken bir varlıktır. Filozofa göre, bu ihtiyaçların karşılanması ilk toplumsal birliğin ve iş bölümünün oluşması sonucunu doğurmaktadır. İş bölümü beraberinde zorlukları getirmektedir. Bunu önlemek için "kişi kendi işini yapmalı, başkasının işine karışmamalı… başkasına ait olan bir şeye sahip olmamalı ve kendi malından yoksun bırakılmamalıdır" (Platon, 2016, ss.159-160). Burada insanın neliğine dair etik meselelere değinilmiştir. Platon'a göre insan farklı mizaç ve yeteneklerle doğmuştur. Platon'a göre, "Bir kişi doğuştan bir işe yatkındır, diğeri başka işe" (Platon, 2016, s.69). Kişinin kendisine uygun işi yapması ve bu şekilde eğitilmesi o kişinin "hakkı" olduğu gibi, toplum düzeni için de gereklidir. Ona göre, "bir kişi kendi doğasına uygun olan bir işi doğru zamanda ve diğer meşgalelerden ayrı olarak yaparsa daha fazla şeyi daha güzel ve daha kolay üretir" (Platon, 2016, s.70).

Antik çağ filozoflarından Aristoteles insan konusunu açıklığa kavuştururken ilk başta "doğa" sözcüğünün ne anlama geldiğini açıklamaktadır. Aristoteles'in doğa hakkındaki ilk belirlemesi, ″büyüyen şeylerin meydana gelişi″dir. Diğeri, ″büyüyen bir

şeyin kendi özünden çıktığı ilk öğe″dir. Başka bir tanımlamada, ″her varlıkta, onun özü gereği sahip olduğu ilk hareket″tir. Aristoteles, doğanın hareket ve hareketsizlik nedeni ve yapma-etme ilkesi olduğunu ve bir şeyin kendi içinde bulunan değişme gücü olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, "doğa gereği" demek, bir varlığın kendine ait olan doğası ya da "değişme gücü" anlamına gelmektedir (Aktaran: Özcan2016, s.87-89). Burada insanın ruh ve beden ilişkisinden dolayı ortaya çıkabilen karmaşık yapıya değinilmektedir. İnsanın doğasının incelenmesi, insan ruhunun incelenmesidir. Aristoteles'e göre her insan bir doğaya sahiptir ve dışarıdan herhangi bir müdahale olmadığı sürece, kendi doğasını gerçekleştirebilme yeteneğini taşımaktadır.

Aristoteles insanın ne olduğu sorusunu siyaset sorunları perspektifinden değerlendirir. Siyasetin amacı insanların iyiliği olduğundan, her tek yurttaşın iyiliğini ve mutluluğunu sağlamak siyasetin görevidir. Aristoteles'e göre, insanın her tercihi, her eylemi bir amaca yönelir. Bu amaç "en yüksek iyi"dir. "En yüksek iyi" olan ise mutluluktur (Aristoteles, 2015, s.21). "En yüksek iyi" için, "insanı insan yapan, akla ve erdeme uygun etkinlik" gereklidir (Aristoteles, 2015, s.33). İnsanın doğasında, insana özgü özellikler bulunur. Bu özelliklerden en önemlisi erdemdir. Erdem "övülen ve tercih edilen huy"dur. Erdemler, "düşünce erdemi" ve "karakter erdemi" olarak ikiye ayrılmaktadır. Aristoteles'in "en yüksek iyi" dediği mutluluk "karakter erdemi" ile sağlanır. Aristoteles'e göre, "karakter erdemleri alışkanlıkla elde edilir" (Aristoteles, 2015, s.41). Aristoteles "düşünce erdemi"ni aklı başında olmakla birleştirmektedir. "Aklı başında insanın yapması gerekenin iyi bir şekilde düşünmek ve ona göre karar vermek olduğunu söyleriz. Aklı başında olmakla amaçlanan şey, neyin yapılıp, neyin yapılmayacağını tespit etmektir" (Aristoteles, 2015, s.139).

Antik Dönem'den Rönesans'a kadar olan dönemde özellikle Stoa anlayışının son dönemlerinde, insan anlayışı etik boyutundan soyutlanmış, insanın iradesi varoluşunun dışına atılmıştır. Bu dönemde dini inançlar önem kazanmış, insanın bilgeliğine bakılmaksızın, Tanrı yardımı olmadıkça mutluluğa ulaşamayacağı anlayışı benimsenmiştir (Özcan, 2016, s. 1639).

Rönesans sonrası dönemde insanın neliği konusu etik olandan uzaklaşmıştır. Erdemli yaşantının önemsenmesi bir yanılgıdır. Bunun en net örneği Machiavelli'in insan görüşüdür. Machiavelli'e göre, "insanlar, nankör, kaypak, sinsi, tehlikeler karşısında ürkek ve kazanç düşkünü yaratıklardır" (Machiavelli, 1998, s.188). Hobbes da erdemli insan fikrinin bir hayal olduğunu benimser. Doğa için geçerli olan tüm yasalar insan için de geçerlidir. Akıl yalnızca insan için zararlı ya da yararlı olanı ayırmak için bir araçtır. "En yüksek iyi" yoktur. İnsan sadece anlık hazzı değil, gelecekteki hazzı da istemektedir. Akıl sadece bu konuda yol göstericidir. İnsanlar arasında eşitlik vardır. Bu eşitlik rekabet ve güvensizliği doğurmaktadır. Tüm bunlar da çatışmayı meydana getirmektedir. İnsan önce diğer canlılar gibi varlığını korumayı amaç edinmektedir. Bunu sağlamak için bencilleşmektedir (Aktaran: Özcan, 2016, ss.196-210).

Kant insanın neliği konusuna farklı bir pencere açarak, insanın "otononom" bir varlık olduğunu savunmaktadır. İnsanı psikoloji, biyoloji, metafizik, antropoloji disiplinleri temelinden değerlendirmektedir. Kant bunu şöyle ifade etmektedir:

> Her şeye rağmen insan, aklın kendi başına söylediği her şeye kayıtsız kalacak ve aklı yalnızca duyu sahibi bir varlık olarak gereksinimlerini gidermek için bir araç olarak kullanacak kadar, tamamen hayvan değildir. Eğer akıl sırf hayvanlarda içgüdünün gördüğü işe hizmet edecekse, akla sahip olması insanı değerce salt hayvanlığın üstüne hiç çıkarmaz (Kant, 1999, s.69).

Kant her tek kişinin kendi bütünlüğünde, insanlığı temsil ettiğini savunmaktadır. Bu nedenle, insanlara duyulan saygı, kendine duyduğu saygıdır. İnsan, yapıp-etmelerinde sadece kendine değil, diğer insanlara karşı da sorumludur. Kant, bu yapıp-etmeleri "ahlak"la belirlemiştir. Kant'a göre, "ahlak yasası, gerçekte, özgürlük aracılığıyla nedenselliğin yasasıdır, dolayısıyla da duyular üstü bir doğanın olanağının yasasıdır" (Kant, 2017, s.54). Kant insanın yapıp-etmelerini bilerek ve isteyerek eyleyebilme ve bitkisel isteme olarak ikiye ayırmış, bilerek isteyerek eyleyen insanın "özgür insan"

olduğunu savunmuştur. İnsan akıl sahibi olduğundan, diğer insanları araç değil, amaç olarak görmelidir. Kant'a göre "Akıl sahibi bir varlığın amaç olabilmesini sağlayan tek koşul ahlaklılıktır; çünkü ancak onunla bu varlık amaçlar krallığında yasa koyucu bir üye olur" (Kant, 2017, s.52). Tek başına "ahlak yasası" yeterli değildir, yapıp-etmeler ahlak yasasına saygı temelli olmalıdır. Kant' a göre, "doğada her şey yasalara göre etkide bulunur. Yalnız akıl sahibi bir varlığın, yasaların tasarımına göre, yani ilkelere göre eylemde bulunma yetisi ya da istemesi vardır. Yasalardan eylemleri türetmek için akıl gerekli olduğundan, isteme pratik akıldan başka bir değildir" (Kant, 2017, s.29).

Çağımız filozoflarından Takiyettin Mengüşoğlu insan kavramını ontolojik açıdan değerlendirir. Mengüşoğlu insan başarıları olarak değerlendirdiği, tüm insanların ortaya koymuş olduğu eserleri, eylem ve ilişkileri fenomenlerle ifade etmektedir. Filozof, insanı bir bütün olarak ele alır. Mengüşoğlu'nun ortaya koyduğu fenomenler ona göre on yedi bölüme ayrılmaktadır. Ona göre insan bilen, yapıp-eden, değerleri duyan, tavır takınan, önceden gören, isteyen, özgür olan, ideleştiren, tarihsel olan, kendini bir şeye veren, çalışan, eğiten ve eğitilebilen, devlet kuran, inanan, sanatın yaratıcısı olan, konuşan, biyopisişik olandır (Mengüşoğlu, 2015, ss.95-360).

Kuçuradi, Kant'ın insan ve ahlak görüşünü temeline alarak insanın "olanaklar varlığı" olduğunu, bu olanakların her tek kişide ortaya çıkıp, tüm insanlara mal olduğu fikrini ortaya atmaktadır. Bu olanakların gerçekleştirilebilmesi için "insanın değeri" yani varlıktaki özel yeri, "insanın onuru" yani değerinin farkındalığı bilgisi gerekmektedir. (Kuçuradi, 2011, s.40). Bunlar sağlandığında insan hakları korunacak ve kişi olanaklarını gerçekleştirebilecektir. Bu olanaklar:

> "İnsanın değerini ve ayırt edici özelliğini ya da özelliklerini arayacağımız tek yer olan bu alan, ancak ve ancak amacına uygun ve işlevini yerine getirecek şekilde, yani her tek tek kişilerce ve bütün insanlığın onurunu

koruyacak şekilde gerçekleştirilen etkinlikler sonucu ortaya çıkan eserlerden ve başarılardan oluşmaktadır" (Özcan, 2016, s.357).

İnsanın neliğine dair bilgi sahibi olmak, insan haklarını anlayabilmenin önkoşuludur. Fakat yeterli değildir. Bu nedenle "insanın değeri" ve "insanın onuru" bilgisi ve bu bilgilerin ışığında bir yaşam sürmek gereklidir.

1.2. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları, din, dil, cinsiyet, etnik köken, siyasal görüş, ırk, renk veya başka bir ayırım gözetmeksizin sırf insan olduğu için doğumdan itibaren sahip olduğu haklardır. İnsan hakları evrensel nitelik taşır. Bu haklar, "pozitif hukuk tarafından tanınmış olsun olmasın, belli bir tarihsel aşamada insanların sahip olmaları gerekli sayılan bütün hak ve özgürlükleri ifade eder" (Tanör, 1994, ss.13-14).

İnsan hakları, direkt olarak "insan hakları" konulu olmayan hukuk kurallarından üstün niteliklidir. Çünkü insan hakları kümesi, "insanın değeri"ni ve "insanın onuru"nu korumak amacını güder. İnsan onuru, haysiyettir. Yani kişiden kişiye değişmez. Onur tüm insanları kapsar. Tanım olarak onur, insanın değerinin farkında olunmasıdır (Kuçuradi, 2011, s.72). Görüldüğü gibi "insanın onuru" ve "insanın değeri" iç içedir. "İnsan değeri" ise, onun varlıktaki özel yeridir. İnsan diğer canlılardan, akıl ve vicdan sahibi olması nedeni ile farklıdır. Vicdan konusunda bireyin değerleri değil, değer yargıları önemlidir. Vicdana göre karar vermek, çıkarına göre karar vermek anlamına gelir. Vicdan, insanı iyi sonuçlara götürebileceği gibi, kötü sonuçlara da götürebilir. İnsanın vicdanla birlikte düşünebilme ve muhakeme edebilme özelliği vardır. Düşünebilme ve muhakeme edebilme özelliği, onu diğer canlılardan ayırır. Çünkü başka canlılar düşünüp, muhakeme edemezler. Bu da insanın varlıktaki değerini belirler. İnsan, olanaklarını bu özelliklerle gerçekleştirebilmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için uygun koşullar oluşturulmalıdır. İnsan hakları, uygun koşulları sağlamak için ortaya çıkmıştır (Kuçuradi,1997,s.325). Uygun koşulların hazırlanmasında adaletsizlik durumu varsa, insan hakları engellenmektedir. İnsan haklarının

korunması da bu adaletsizlik durumunun ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Adalet ise insan haklarını gerçekleştirmeyi amaç edinmektedir. Buradan anlaşılmalıdır ki, insan haklarının ortaya çıkışı haksızlık, ihlal, ayırımcılık, eşitsizlik ve adaletsizlik gibi olgulardan dolayıdır (Uygun, 2000, s.21).

Haksızlığı, ihlali, adaletsizliği önlemek devletin görevidir. Dolayısıyla, insan haklarının taşıyıcısı devlettir. Devlet insan haklarının korunabilmesi için teşkilatlanmak, bu hakların gerçekleşmesinin önündeki engelleri kaldırmakla sorumludur (Akıllıoğlu, 1995, s.5).

İnsan haklarından bahsederken, adalet, özgürlük, hak ve eşitlik kavramlarını çok iyi bilmek gereklidir. Özgürlük kavramı, 1924 Anayasa'sında, "başkalarına zarar vermeden istediğini yapmak olarak tanımlanmıştır. Daha önceki dönemlerde özgür insan"köle olmayan"dır diye kabul edilirdi. İmmanuel Kant özgürlük kavramı yerine "özgür insan" kavramını kullanır. Ona göre özgür insan, insanları araç olarak değil, amaç olarak gören insandır. İnsan, herhangi bir zorlamaya, sınırlandırılmaya maruz kalmadan düşünerek, kendi iradesi ile karar verebiliyorsa, özgürdür. Özgürlükler, karar verme konusunda yetkinin ve iktidarın kişinin kendinde olduğu süreçlerdir (Kaboğlu, 2002, s.16). Bazılarına göre özgürlük, pozitif hukuk öncesi, belli bir düzene sahip olmayan serbestliktir (Akıllıoğlu, 1995, s.8). Görüldüğü gibi özgürlük kavramı bulanık bir kavramdır.

İnsan hakları, hak kavramı ile bir bütündür. Hak, "Türk Hukuku"nda üç şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalardan ilki, "bir kişiye hukuk tarafından verilmiş irade kuvvetidir". Bir diğer açıklama şekli ise "hak, hukuk tarafından korunan (güvence altına alınan) menfaattir". Üçüncü tanım, birinci ve ikinci tanımın sentezidir ve "hak, kişiye çıkarlarını korumak, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hukuk düzeninin tanıdığı irade gücü veya hukuksal güçtür" (Güriz, 1997, s.135). Hukuksal yetki, hakkın temel esasını oluşturmaktadır. Hak sahibi, hukuksal bir yetkiye sahiptir. Kişi bu yetkinin vermiş olduğu güçle, başkalarından talepte bulunabilir. Haklar, Türk Hukuku'nda siyasal haklar ve sosyal-kültürel-ekonomik haklar olmak üzere ikiye ayrılır. Kuçuradi'ye göre haklar iki ana başlık

altındadır. Bunlar kişi hakları ve grup haklarıdır. Kişi hakları, insanın insan olduğu için sahip olduğu haklar ile yurttaşlık haklarıdır. İnsanın insan olduğu için sahip olduğu haklar, doğrudan korunan haklar ve dolaylı korunan haklardır. Doğrudan korunan haklar, yaşama hakkı, düşünme hakkı, kanaat özgürlüğü hakkı vb. iken, dolaylı korunan haklar, beslenme, barınma, eğitim, sağlık vb. haklardır. Yurttaşlık hakları ise sosyal, ekonomik ve kamu kurumları tarafından korunan haklardır. Bu hakka örnek, seçme ve seçilme hakkıdır (Kuçuradi, 2011, ss.7-8).

İnsan hakları fikrinde eşitlik kavramı vardır. İnsanlar arası eşitliğin olmadığı yerde insan haklarından söz edilemez. Eşitlik bulanık bir kavramdır. Eşitlik, bütün insanların haklar bakımından eşit doğduğu üzerinden temellenir. Formel ya da diğer adıyla biçimsel eşitlik, bütün insanların haklar bakımından aynı statüye sahipliğidir. Hukuki eşitlik, bütün insanların kanun önünde eşit olmasıdır. Maddi eşitlik, bütün insanların, maddi olanaklara sahipliğindeki eşitliktir. Bir de fırsat eşitliği vardır. Fırsat eşitliği eşit koşullar ve tercihler olarak iki alt türe ayrılmaktadır. Eşit koşullar derken, bireylerin hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit noktalardan işe başlaması kastedilmektedir. Tercih konusunda ise, girişimlerinin engellenmemesi, ayırımcılığa maruz bırakılmaması anlamına gelmektedir (Bingöl, 2014, s.112).

İnsan haklarının kalkış noktası olan özgürlük, hak, eşitlik gibi kavramların yanı sıra kamu özgürlükleri yani hürriyetleri, kişinin temel hakları, kişi hak ve özgürlükleri ve medeni haklar gibi kavramlar vardır. Kamu özgürlükleri, devlet tarafından güvenceye alınan özgürlüklerdir (Akıllıoğlu, 1995, s.8). Temel haklar, insan haklarının pozitif hukuka girmiş olan haklarıdır (Soysal, 1999, s.126-127). Kamu özgürlükleri ve temel haklara daha sınırlı olan, kişi hak ve özgürlükleri vardır. Kişi hak ve özgürlüklerinden yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü, kişinin güvenliği anlaşılmalıdır (Kapani,1993, s.14). Medeni haklar ise, batı ülkelerinde kullanılan "civil liberties" ya da "civil rights" sözcüklerinin karşılığıdır. Yani vatandaşlık haklarıdır (Kapani, 1993, s.13).

Görüldüğü gibi, insan hakları kavramı geniş bir kavramdır. Kamu özgürlüklerini, temel hakları, kişi hak ve özgürlüklerini, medeni hakları içinde barındırır.

1.3. Etik Temelli İnsan Hakları

İnsan, insan hakları fikrinin açtığı yolla olanaklarını gerçekleştirir. İnsan felsefe, bilim, sanat gibi insan türüne ait uğraşılarının ürünlerini kendinden sonraki nesillere aktaran varlıktır. Mengüşoğlu, tüm insanların katkıda bulunduğu, sadece kişiye ait olmadığı kabul edilen "insan başarıları" dediği bu olanaklar için şunları söyler:

> İnsanın yapıp-etmelerinin ürünü olan insan başarıları, yalnız şu veya bu bireyin şu veya bu ulusun işi değildir. İnsan gerek birey gerekse toplum olarak tek başına yalıtık yaşayamaz. Bundan başka insan başarıları dün ve önceki gün, uzak veya daha uzak bir geçmişte yaşamış olan birçok insan gruplarının, ulusların bıraktığı bir kalıttır. Bütün insanlığın onda payı vardır. İnsanların başarıları, deneyimleri kaybolup gitmezler. Onlar dil ve yazı ile saptanıp, insandan insana, kuşaktan kuşağa, uluslardan uluslara aktarılırlar (Mengüşoğlu, 2015, s.224).

İnsan yapıp-ederken, bunları neden yaptığını, kendisinin tür olarak varlıktaki yerinin ne olduğunu, hangi amaçla yaptığını sorgular. Bu sorgulamalar, kişinin diğerleri ile ilişkileri boyutundadır. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerini, yapıp-etmelerini belirleyecek ilkeler vardır. Bu ilkeler, insan hakları fikri doğrultusunda insana "insanca bir yaşamın" yani "insan değeri" ve "insan onuru"nun bilgisini temeline alır. Daha önce değinildiği gibi, insan hakları fikri, insanın değer ve onur sahibi olduğu, buna layık olarak davranılması ya da kişilerin böyle davranmasının gerekli olduğu etik temelli bir fikirdir. Bu fikir, insanın bazı temel haklarının olduğu, bunların korunması gerektiği düşüncesi üzerinden temellenir. Bu gereklilikler, "insanın değerini koruma istemleri-yani kişileri, sırf insan olduklarından dolayı koruma istemleri-olarak karşımıza çıkar" (Kuçuradi, 2009, s.58). Koruma istemleri olarak haklar, iki açıdan ele alınır. İlki doğrudan doğruya insanın olanaklarının gerçekleşmesi ile ilişkili olup, "insanın değeri"ni ve "insanın onuru"nu korumayı amaçlayan istemlerdir. Diğeri ise insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi için gerekli olan önkoşullardır.(Kuçuradi, 2011,

s.62).Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi' 'evrensel olarak kabul edilen insan anlayışı ve etik görüşü temeline alarak, insanların insanca yaşaması için gerekli olan şartların oluşturulması adına bir kılavuz olmuştur. Çötuksöken'e göre, insan haklarının tanınması, geliştirilmesi ve korunması için, özel, toplumsal ve kamusal alanda "insanın değeri"ni korumak gereklidir (Çötuksöken, 2012, s.43).

Anlaşılacağı gibi, "insanın değeri" ve "insanın onuru" etik bilginin temelini oluşturur. Toplumda "etik"ve "ahlak" kavramlarının aynı şeyi ifade ettiği inancı yaygındır. Bu iki kavram farklı olduğu halde "etik normlar" ile "ahlak normları"nın aynı tür normlar olduğu düşünülür. Bu durum insan haklarını tanıma, geliştirme, koruma konusunda oldukça tehlikelidir. Ahlak, iyi-kötü veya uygun-uygun olmayan davranışlara ait kültürel normlardır, uyulması gereken kurallar, uyulması gereken davranışlarla ilişkili yasakları ve değer yargılarını içeren normlardır (Kuçuradi, 2011, s.57). İnsan haklarının ahlak kurallarına göre değerlendirilmesinin yol açtığı en büyük sorunlardan biri, farklı kişilerce, farklı yorumlanması durumudur. Ahlak normları ile değerlendirilen davranışlar, insan değerini koruyabileceği gibi, değer harcamaya da yol açabilmektedir. Böylesi durumlarda, insan haklarını korumak rastlantıya kalmaktadır (Çotuksöken, 2012. s.43). İnsan hakları konusunda ölçüt ahlak değil etiktir. "Etik, felsefenin bir alt dalıdır, insanlar arası ilişkilerde eylemin ne olduğunu-bir eylemin ne gibi öğelerden oluştuğunu ve ne gibi belirleyicileri olduğunu inceler" (Kuçuradi, 2014, s.39). Yani,"etik, felsefenin insanlar arası ilişkilerde değer sorunlarını inceleyen bir dalıdır, bu konuda bilgi ortaya koyan bir dalıdır" (Kuçuradi, 2014, s.39). Etik, insan haklarının tanınması, geliştirilmesi ve korunması için önemli bir bilgidir. Çotuksöken bu konu ile ilgili şöyle der:

> İnsan hakları çıkış noktası bakımından bireyseldir. Haklar bireyseldir, kişiseldir. Ancak, insanın bireyselliğinin, kişi oluşunun ve ardından da yurttaş oluşunun başka bireylerle, kişilerle ve kurumlarla gerçekleşebileceği hesaba katılırsa bu ölçü bağlamın birbirinden ayrılmaz bir biçimde dikkate alınmasının önemi iyice anlaşılır… Her bir insanın, salt toplumsal ahlakın, moral değerlerin taşıyıcısı değil, aynı zamanda insanlar arası ilişkilerde etik bir varlık olduğu, olması gerektiği konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir… İnsan hakları bir defalık insanlık durumlarında, insan ilişkilerinde, insan-toplum, insan-grup, insan-kamu ilişkilerinde korunur ya da ihlal edilir. Burada ilişkiler, olup bitenler

> toplumsal-tarihsel, kültürel olana tekil olana işaret ederken; haklarla ilgili bilinç ve bilgi, evrensel olana, başvuru noktasına, ölçüte işaret eder (Çotuksöken, 2011, ss.35-36).

Kuçuradi insan haklarının, ahlak değil etik temelli olması gereğini savunurken, moral değerlerin her tek durumda insan haklarını koruyamayacağını söyler. Buna, Albert Camus'un *Veba* adlı romanından "söz tutmak"la ilgili örneğini verir. Bazı durumlarda sözde durmamanın da değer koruyabileceğini, önemli olan şeyin, yapılan değerlendirmenin hangi "etik kişi değeri"yle ilişkili olarak yapılmış olduğunu belirtir. Kuçuradi'ye göre, önemli olan eylemlerde dikkat edilmesi gereken, az değer harcamayı, çok değer korumayı amaç edinmektir. Her tek durumda değerlendirme yaparken, doğru değerlendirme yapmanın gerekliliğini, bunun için değer yargılarından, ahlaki normlardan değil, "insan değeri" bilgisi ile yapmak gerektiğini, İnsan haklarının ancak böyle korunacağını belirtir (Kuçuradi, 2011, ss.141-147).

1.3.1. Toplumsal Değerler

Toplumsal değerlerin kaynağı kişiler arası ilişkilerdir. Toplumsal değerler, bireyin toplumun bir parçası olma özelliğinden hareketle adalet, eşitlik, laiklik ve özgürlük gibi değerlerdir. Dinsel ve kültürel değerlerden ayrı olarak ele alınması gerekmektedir. Adalet, eşitlik, laiklik, özgürlük gibi değerlerin her biri, insan haklarına saygılı bir toplum yaratılabilmesi açısından önem teşkil eder. Kuçuradi, toplumsal değerler için şunları söylemektedir: "Birey olarak bir kişinin, içinde bulundukları toplumsal ilişkilerde insanın olanaklarını gerçekleştirebilmelerinin koşullarının bilgisi, bireyin değerlerini ya da "toplumsal değerler"i meydana getiriyor…" (Kuçuradi, 2015, s.179).

Toplumsal değerlerin biri olarak ele alınabilecek ilkelerin başında adalet ilkesi gelmektedir. Kuçuradi, adalet ilkesini açıklarken "adaletsizlik" kavramından yola çıkar. Konuya söyle bir açıklık getirir:

> Temel insan hakları'ndan kişilerin belirli bazı insansal olanaklarının korunabilirliğinin koşullarıyla ilgili talepleri anlarsak; genel olarak adaletsizlik, mevcut koşulların, kişilerin ya da grupların insansal olanaklarını gerçekleştirebilmelerine elverişsiz olan bir durum, ya da doğrudan doğruya veya dolaylı olarak engel oluşturan bir durumdur… Adalet, kişilerin temel ve diğer haklarının korunması talebi ve mevcut koşullarda gereklerinin, sürekli olarak, ülkeler ve dünya düzeyinde gerçekleştirilmesi talebidir (Kuçuradi, 2011, ss.33-34).

Kuçuradi, adaleti, insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi için gereken koşulların hazırlanmasının istemi yani bir tür "isteme ilkesi" olarak kavramsallaştırır. Bu koşulların hazırlanmasını sağlayacak olan "belirli nitelikteki düzenler, insan haklarına yani özde gerçek değerine dayandırılarak oluşturulan düzenler, yani mevcut gerçek durumlara göre insan haklarından türetilen ilkelerin belirlediği toplumsal-siyasal ilişki bütünlerinden oluşan düzenlerdir" (Kuçuradi, 2011, s.35).

Adaletin her tek kişiye sağlanması yeterli değildir. Kuçuradi, insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi için hazırlanması gereken koşulların herkes için eşit olması gerekliliğine vurgu yapar. Bunun sosyal adaletsizliğin insan hakları ile ilgisinde, dolaylı korunan bütün temel haklarla (eğitim, sağlık, beslenme, barınma vb.) ilgili bir sorun olarak meydana geldiğini söyler (Kuçuradi, 2011, s.12). Kuçuradi'ye göre temel kişi haklarının bir kısmı, kimse tarafından dokunulmaması gereken haklar, bir kısmı ise temel hakların korunabilmesinin önkoşulu olan ve bir ülkede sosyal, siyasal, ekonomik haklar ile kurum ve kuruluşlarca korunabilen haklardır. Sosyal adaletsizlik, sosyal, siyasal, ekonomik haklar ile dolaylı olarak korunan temel kişi haklarının ilgisinde ortaya çıkar (Kuçuradi, 2011, s.13). Kuçuradi, sosyal adaletsizliği kişi ve devlet açısından ele alır. Kişi açısından sosyal adaletsizliğin, herkese eşit davranılmamasından kaynaklandığını savunur. Devlet açısından sosyal adaletsizlik, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi için yapılan sosyal, siyasal, ekonomik düzenlemelerde, dolaylı olarak korunan temel kişi haklarının bu yasaları oluştururken hesaba katılmaması durumundan kaynaklanmaktadır (Kuçuradi, 2011, ss.14-16). Tüm bunların yanında sosyal adaletsizliğin en önemli nedeni, insanların eşit olduğu haklar ile yurttaşların eşit olduğu haklar arasındaki ayrımın net olarak yapılmamasıdır (Kuçuradi, 2011, ss.20-21).

Toplumsal değerlerden bir diğer "laiklik"tir. Yunanca "laikos" sözcüğünden türetilmiştir. Genel olarak laikliğin, "laik devlet", "laik eğitim", "laik ahlak" şeklinde kullanıldığı görülür. Bu bağlamlarda kastedilen, bir devletin, bir eğitimin ya da bir ahlak sisteminin bir dinden kaynaklanan normlar ile ilişkili olmadığıdır. Bu açıdan laiklik dinlilik ne de dinsizlik anlamı taşımamaktadır (Kuçuradi, 2011, ss.81-83). Dinler, vaat eder, emreder ve itaat bekler. Dolayısıyla dinler çeşitlilik arz ettiğinden, kişiden kişiye değiştiği için değer olmaktan çıkar. Nietzsche konuya ilişkin şöyle bir açıklama yapar:

> Bu değerlerin değeri sorgulanmalı her şeyden önce - ve bunu yapmak için de – bu değerlerin oluştuğu, geliştiği ve anlam kaymalarına uğradığı durum ve koşullar hakkında bir bilgi… gerekli. Bu "değer"lerin değeri veriliymiş, gerçekmiş, tüm sorgulamaların ötesindeymiş gibi alındı; "iyi"nin, "kötü"den, insanın ilerlemesi, yararı, gelişmesi açısından (insanın geleceği de dahil olmak üzere) daha üstün değerli olduğu en ufak bir kuşku duyulmaksızın ve duraksamaksızın kabul edildi şimdiye dek. Ama ya tersi doğruysa? Ya "iyi" bir gerileme belirtisi de içeriyorsa, aynı şekilde bir tehlike, bir baştan çıkarılış, bir zehir, geleceğin sırtından bugünü yaşamayı sağlayan bir uyuşturucu da içeriyorsa?... Öyle ki, ya insan türü için aslında olanaklı olan en yüksek kudrete ve görkeme hiç ulaşılmazsa ve bunun suçlusu da ahlak olacak ise? Öyle ki, ya ahlak tehlikelerin en tehlikelisi ise? (Aktaran: Gane, 2019, s.26).

Dinler belirli bir öğretiden ve ahlak sisteminden oluşur. Fakat her ahlak sistemi din değildir. Ancak insan hakları ihlali açısından din ve ahlak aynı etkiyi göstermektedir. Kuçuradi, laikliğin ahlak ve dinle ilişkisini şöyle açıklar:

> Ahlak sistemleri ister bir dinle ilgili olsunlar ister olmasınlar, hepsi kişilere neyin "iyi" neyin "kötü" olduğunu, dolayısıyla yapılması-yapılmaması gerektiğini öğretmek, böylece de kişilerin başkaları ve kendileriyle ilişkilerinde değerlendirmelerini ve eylemlerini belirlemek isteyen, bir grupta geçerli kılınmış norm bütünleridir… Laiklik ise herhangi bir ahlakta yer alabilecek ilkeler türünden bir ilke değildir. O bir devlette hukuksal ilişkilerin düzenlemesiyle ilgili bir ilkedir (Kuçuradi, 2011, s.81).

Laiklik din ve devlet işlerinin ayrılması olarak kabul edilse de sadece dinin değil, toplumsal değer yargılarının değer atfetmelerin, değer biçmelerin de yasa oluştururken belirleyici olmaması anlamına gelir. Bu konuyu Kuçuradi, şöyle açıklar:

> İnsan haklarının toplumsal-kamusal yaşamda belirleyici olabilmesini – yani insanlarımızın yurttaş olarak insan haklarını talep ettiği muameleyi görmelerini (beslenmesini, eğitim görmesini, işkence görmemesini vb.) – istiyorsak; yukarıda belirttiğim anlamda toplumsal kamusal işleri en genel anlamında kültürel normların belirlememesi anlamında- laiklik muhakkak sahip çıkılması gereken bir ilkedir (Kuçuradi, 2011, s.86).

Toplumsal değerlerin bir diğeri ise "özgürlük"tür. Özgürlük kavramını ayrıntılı olarak ele alan ilk felsefeci Kant'tır. Kant özgürlüğü insanın varlık yapısı olarak değil, tür olarak insan için yaşamda bazı kişilerin gerçekleştirdiği bir olanak olarak belirler. Özgürlük ancak akıl sahibi ve özgürlüğün bilincinde olan bazı insanların gerçekleştirdiği bir olanaktır (Aktaran: Özcan, 2016, s.226). Mengüşoğlu Kant'ın özgürlük anlayışına dair şunları söyler:

> Kant'ın özgürlük anlayışı isteme (irade) özgürlüğünün sınırları içinde kalan etik bir problemdi. İnsanın bütün varlığını, yani onun bütün yapıp-etmelerini ele alan antropolojik özgürlük henüz söz konusu değildi… Kant'ta özgürlük bir determinasyondur: fakat özgürlük bir nedensel determinasyon değildir; eğer özgürlük bir determinasyon olarak görülecekse, o zaman bunu istemenin nedenselliği denebilir… iki türlü nedensellik vardır. Bunlardan biri doğadaki nedensellik, ikincisi istemenin nedenselliğidir. Doğal nedensellik zorunluluktur. İstemenin nedenselliği özgürlüktür… İnsan bir yanı ile doğa varlığıdır; öbür yanı ile de akıl varlığıdır. Akıl varlığı olarak insan özgürdür. Çünkü insan akıl varlığı olarak akıl yasalarının yönetimi altındadır; akıl yasalarının yönetiminde bulunmak ya da akıl yasalarına göre hareket etmek, özgür olmak demektir (Mengüşoğlu, 2015, ss.204-205).

Mengüşoğlu, Kant'ın özgürlük anlayışını kabul etmekle birlikte, özgürlüğün sadece bir akıl işi olmadığını savunur. Ona göre, özgürlük "olanak" olarak yalnız isteme

aktlarının, *geist*in değil, insanın bütün aktlarının, bütün yapıp-etmelerinin, bütün yetenekleri ve biyopsişik çekirdeklerinin bir işidir" (Mengüşoğlu, 2015, s.209).

Günümüz filozoflarından Kuçuradi, Kant gibi insanın olanağı olarak kabul etmesine rağmen, özgürlüğün sadece istemeye bağlı olduğu anlayışını yeterli bulmaz. Kuçuradiye göre Kant, özgürlüğü yalnızca istemenin bir özelliği olarak görmüş, eylemlerin özelliği olmasını anlayışını kabul etmemiştir. Özgürlük, insanlar arası ilişkilerde eylemleri belirleyen bir özelliğe sahiptir (Kuçuradi, 2011, s.57).

1.3.2. Etik Kişi Değerleri

Etik sorunlar kişinin her an yaşayabileceği ya da yaşadığı sorunlardır. Kişinin yapıp-etmelerinin, karar vermelerinin, değerlendirmelerinin kısacası yaşarken yaptığı her şeyin içerisinde etik sorunlar yer alabilmektedir. Bu nedenden dolayı kişinin etik sorunlarla baş etmesi gerekmektedir. Kişi başkalarının aklına göre hareket edip, kendi kararlarını başkalarına bıraksa bile, karar verenin kişinin kendisi olduğu için, bu karar ve eylemlerinden doğan sorumluluk kişinin kendisine aittir. "Kişi kendi varlığını başkalarına bağlayarak, özgür karar vermekten geri durarak etik sorumluluktan kurtulamaz" (Tepe, 2016, s.81).

Kişinin etik sorumluluğu, etik kişi değerlerine sahip olmasından geçer. Etik kişi değerleri, insanlararası ilişkilerde "insanın değerini" ve "insanın onurunu" korumaya ya da içinde bulunduğu durumlarda en az değer harcamasını sağlayan kişinin özellikleridir (Kuçuradi, 2015, s.184).

Antik dönem filozoflarından Aristoteles, "erdem" kavramını "en iyi huy" olarak belirler. "En iyi huy" etik kişi değerleridir. Yani erdem, etik kişi değerlerinin geleneksel adıdır (İyi, 2013, s.8). Aristoteles, erdem için şunları söyler:

> Karakter erdeminin orta olma olduğu ve ne şekilde orta olduğu: Biri aşırılık öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortası olduğu ve etkilenimlerde ve eylemlerde ortayı hedef edinmekle böyle olduğu yerince belirtilmiş oldu. Bu nedenle erdemli olmak güç iştir. Her şeyde ortayı bulmak zor iştir, sözgelişi bir dairenin ortasını bulmak herkesin değil, bilenin işidir…(Aristoteles, 2014, s.42).

Aristoteles'e göre, etik kişi değerleri için bilgiye ihtiyaç vardır. İnsan kendi özünü kendi oluşturan bir varlıktır. Kişi kendisi ile diğer kişilerle ilişkilerinde benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirerek kendisini ortaya koyar. Buradaki "değerlendirme", değerlendirme türü olan "doğru değerlendirme"den bahsedilmektedir. Doğru değerlendirme için bilgiye ihtiyaç vardır (Kuçuradi, 2013b, s.62). İyi'nin bu konudaki görüşüne göre, etik sorunların sebebinin, insanın kendini bilme konusundaki bilginin yetersizliğidir. İyi, konuya ilişkin şöyle bir açıklama yapar:

> İnsan doğal çevresine kapalı, onunla belirlenen bir canlı olarak yaşayamaz. Onun bilgi arayışı, bilgi arzusu, anlık gereksinimlerine yanıt vermekle sınırlı değildir. İnsan ancak kalıcı bilgilerle var olabilir, varlığını koruyabilir. O'nun bilgi ile bağı, kendini var etmek, kendine bir dünya kurabilmek içindir. Bundan dolayı kendine özgü doğal yetilerine bağlı bilgi edimleriyle çeşitli etkinlikler gerçekleştirir (İyi, 2013, s.3).

İyi'ye göre, kişinin değeri, o kişinin bilişsel özelliklerine, karakter yapısına ve etik kişilik özelliklerine bağlı olarak belirlenir. Bir insan olarak kişi değerleri, bir kişiyi diğer kişilerden ayırıcı özelliklerden bir kısmını oluşturur. Kişi değerlerinin etik olup olmaması ise, etiğin bu özelliğinin değer harcayacak türden eyleme götürüp götürmemesini sorgulaması sonucunda ortaya çıkar. "Etik, "doğru" davranmanın ölçütünü belirleyen ifadelerin (örn. yalan söylemek kötüdür) ne demek olduğunu ve ne anlama geldiğini, her koşulda, her durumda bu ölçütün olduğu eyleme götürüp götürmeyeceğini soru konusu yapar" (İyi, 2013, s.9).

Saygılı olma, adil olma, dürüst olma, yardımsever olma gibi etik kişi değerlerinin değerlilik nitelikleri değer korumaya ya da değer harcamaya yönelen kararlarda ortaya çıkar. Kuçuradi'ye göre, dürüstlük, yardımseverlik, sevgi, saygı vb. etik kişi değerleri eylemin isteme noktasında değer harcar veya değer korur niteliğe dönüşür (Kuçuradi, 2015, s.180). Etik kişi değerleri doğru bir değerlendirme sonucunda gerçekleşir.

Etik değerler kişin değerleridir. "Etik değerler kişinin bazı olanaklarıdır: yaşantı ve eylem olanakları. Gerçekliklerinde ise, başka bir kişiye ilişkin değerlilik yaşantıları tortuları ve bazı kişi özellikleri olarak karşımıza çıkarlar. Etik değerler kişinin değerleridir; böyle olanakları gerçekleştiren kişiyi değerli ya da etik kişi kılarlar (Kuçuradi, 2015, s.180).

1.3.3. Etik ilişki Değerleri

Etik ilişki insanlar arası yaşanan ilişki türlerinden bir tanesidir. Belirli bütünlükte bir kişinin, yine belirli bütünlükte bir başka kişi ile değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişki "etik ilişki"dir. (Kuçuradi, 2015, s.3).

Etik ilişki bir olay içinde yaşanır. Etik ilişki yaşayan kişi aynı zamanda etik ilişkiden yapıca farklı ilişkiler de yaşamaktadır. Bu ilişkiler, her tek kişinin yaşamını doğrudan etkiler. Yaşanan bu ilişkiler, olayların akışı içinde gerçekleşir. Etik ilişki karmaşık bir ilişkidir. Bu nedenle bazen insanı umutsuzluğa sürükleyebilmektedir. Etik ilişki eylemleri kişinin başka kişilerle ilişkilerindeki eylemlerdir (Kuçuradi, 2015, s.4). Etik de her zaman yaşam içerisinde kişilere eylemlerinde kılavuzluk yapmaktadır (Tepe, 2016, s.15).

İnsan varlık bağlantıları içindedir. Varlık bağlantılarının bir kısmı, kişinin doğal çevresiyle olan bağlantıları, bir kısmı ise, diğer insanlarla olan ilişkileridir. Her insan, başka

insanlarla ilişkilerini kişi olarak yaşar. İlişkinin türü ne olursa olsun, belirli bir bütünlükte olan bir kişi olarak eylemde bulunur. Kuçuradi, etik ilişki için şöyle bir açıklama yapar:

> Etik ilişki belirli bir bütünlüğü olan bir kişinin başka insanlara yönelen eylemleriyle yaşayarak var kıldığı ilişkiler türüdür. Bunun dışında diğer bütün insanların, bir grup üyesi olarak kişinin içinde bulunduğu veya kurduğu ilişkilerdir. Ne var ki, yaşamda kişinin bir grup üyesi olarak kurduğu bütün ilişkilerin temelinde etik bir ilişki söz konusudur ya da bu ilişkiler sonunda gelip etik bir ilişkiye dayanır (Kuçuradi, 2015, s.7).

İlişkilerde kişi merkeze alındığında, ilişkilerin iç içe olduğu görülmektedir. Bu ilişkilere felsefi açıdan bakılınca, yapıca farklı iki tür insanlar arası ilişki olduğu görülür. Bunlar kişiler arası ilişkiler ya da kişi ilişkileridir. Toplum merkeze alındığında, "toplumsal ilişkiler" adını alan kişinin içinde bulunduğu ilişkiler yani hukuk ilişkileridir. Bu ilişkiler bir toplumun yapısını meydana getirir. Toplumsal ilişkilerin özelliği yalnızca ilişki olmasıdır. Etik ilişkiler ise tüm ilişkilerin temelinde yer alır ve ilişkiyi yaşayanlar gerçek kişilerdir. Etik ilişki kişinin kişi ile ya da insan durumu ile ilişkisidir. Etik ilişkide olan kişi ve kişiler arası ilişkisi söz konusu edildiğinde, ikinci kişinin de bu ilişkide bütünlüğü, yani her çeşidiyle koşulları ve değer dünyası söz konusudur (İyi, 2013, s.23). Toplumsal ilişkiler değer dışıdır. Fakat bu ilişkilerde bulunan kişilerin eylemlerinin ilişkisinde değer sorunlarıyla karşılaşılmaktadır. Bu olayları oluşturan kişilerin eylemlerinin etik eylemler olup olmaması durumu söz konusudur. Buna rağmen etik ilişki, olayların akışında yaşanan, tarihsel gerçekliği olan ve "değer ve değerlerin" değer harcaması yönünde gerçekleşen ilişkidir (Kuçuradi, 2015, s.9).

Etik ilişki, kişi eylemlerinde verilen bir değerler ve "değerlilik ve değersizlik" ilişkisidir. Kişi eylemlerinin çoğu etik eylem değildir. Her kişiler arası ilişkide veya kişi ilişkilerinde etik değerler bulunmayabilir (Kuçuradi, 2015, s.8).

1.4. Hukuk Açısından Kadının İnsan Hakları

Evrensel olan insan hakları kavramı, kadın, erkek, çocuk bütün insanları kapsamı içine alır. İnsanın, insan olmasından kaynaklı olarak "insanın değeri" ve "insanın onuru"nun temele alınarak özgürlük ve eşitlik kavramlarıyla beslenen "temel hak ve özgürlükler"inin doğumdan ölüme kadar sürebileceği, vazgeçilemeyeceği ve hiçbir koşulda değiştirilemeyeceği gerçeği tüm insanlar tarafından kabul görmelidir (Kuçuradi, 2011, ss.69-76).

Eğer insan hakları kavramı insan cinslerine eşit olarak uygulanmıyorsa, orada ayırımcılık, önyargı ve kalıp yargı kavramları mercek altına alınmalıdır. 2009 yılında İçişleri Bakanlığının 656 no'lu genel yayınında Pof. Dr. Feride Acar bu fikri destekleyerek şöyle bir açıklama yapmıştır:

> Kadınların insan haklarının korunması, bütün insan haklarının kadınlar için erkeklerle aynı biçimde tanınması, korunması ve ihlallerin önlenip cezalandırılması demektir. Bu anlayış yalnızca, kadınlara karşı şiddeti değil, kadınlara karşı toplumun ekonomik, siyasal ve sosyal tüm alanlarında yapılan ayrımcılığa karşı durmayı gerektirir. Kadınlara karşı şiddeti, tekil ya da bağımsız bir toplumsal sorun olarak değil de kadınlara karşı uygulanan ekonomik, sosyal, siyasal ayırımcılığın bir tezahürü, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak görmeyi gerektirir (Acar,2009s.37).

Kadın hakları konusunda köklü değişim endüstri devrimi ile gerçekleşmiştir. Kadınlar erkeklerle birlikte işgücü olarak fabrikalarda çalışmaya başlamış, elde ettiği ekonomik güç onu kuvvetlendirmiştir (Polat, 2017, ss.76-92).

İslamiyet'in etkisi ile kadınların hakları sınırlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanının ilanına kadar olan dönemde kadınlar haklarından mahrum olmuşlardır. Bundaki en büyük etken İslam fıkhındaki kuralların yanlış yorumlanmasıdır. Sonrasında Laik düzenle birlikte yol kat edilmiştir. Fakat din ve devlet işlerinin ayrılmasından sonra

oluşturulan hukuk sisteminin uygulanışı konusunda hassasiyet gösterilememiştir (Moroğlu, 2009, s.157).

İnsan haklarını koruyan hukuk sistemlerinin değerlendirmelerine göre bütün insanlar cinsiyet, uyruk, din, dil, yaş v.b. gibi farklılıklar gözetilmeksizin yasalar önünde eşit olduğu gerçektir. Fakat yasalarla uygulamanın uyumsuzluğu insan hakkı ihlaline neden olmaktadır (Tuşalp, 1986, s.132).

Yasaların uygulanmasındaki boşluklar, hayatın kamusal alan ve özel alan olarak ortaya çıkan ayrımda kadın ve erkeklerin hak ve ödevleri açısından farklılıkların olmasından temellenir (Tekeli, 1995, s.166). Bir iş yerine "eşit işe eşit ücret" isteğine hizmet etmesi beklenen bir ayırım varsa, o işyerinde rahatlıkla aynı işi yaptıkları halde erkek personelin kadın personelden daha fazla ücret aldığı görülmektedir. Bu ve bunun gibi örnekler nedeni ile sayısız ayırımcılığa dayalı uygulama yüzünden "Kadının İnsan Hakları" gibi bir kavrama gereksinim duyulmuştur (Çağlayan, 2015, s.126).

Kadının insan haklarının ihlal edilmesi karşısında, kadınları korumak için pek çok uluslararası sözleşmeler imzalanmıştır. Bunların birkaçı, "Kadının Siyasal Haklar Sözleşmesi", "Evli Kadınların Vatandaşlığına Dair Sözleşme", "Evliliğe Rıza, Evlilik İçin Asgari Yaş ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme"dir. Bu sözleşmeler "insan hakları" niteliğindedir (Özdamar, 2009, s.33).

"Kadının İnsan Hakları ve Yeni Çözümler Derneği"nin yaptığı çalışmada haklar, kadının evlilikle ilgili hakları, boşanma ile ilgili hakları, kadının bedensel hakları ve kadının kamu yaşamındaki hakları gibi dört bölümde değerlendirilmiştir (Moroğlu, 2009, s.138).

1.4.1.Kadının İnsan Hakları ve CEDAW

"Eşitlik İlkesi" ile "Farklı Cinslerin Eşitliği'" ilkesinin ortaya çıkışı eş zamanlıdır. "Eşitlik İlkesi" ve "Farklı Cinslerin Eşitliği" başlangıcı olarak 1791 tarihli "Kadın ve Vatandaş Hakları Bildirgesi" kabul edilmiştir. Hemen ardından kadınların seçme ve seçilme hakkı konusunda çalışmalar başlamıştır. "Kadın Hareketi" destekleyicisi olan feminizm akımı, 1960'lı yıllarda devinim kazanan "Cinsler Arası Eşitlik" politikaları alanında çok etkili olmuştur. Bu konuda en önemli kilometre taşı olan 1979 tarihli "CEDAW[1]" (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi), 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi temellidir. "CEDAW"la birlikte cinsler arası eşit davranmaya yönlendirilen çalışmalar yapılmıştır (Özdamar, 2009 s.57).

"Türkiye Cumhuriyeti Anayası"[2]nda da şöyle yer almaktadır:

> Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür (m.10)[3]

"Birleşmiş Milletler Genel Kurulu" 18 Aralık 1979 tarihinde yapılan toplantıda "CEDAW"ı imzaya açmıştır. Yirmi ülkenin onayı ile 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 11 Haziran 1985 tarih ve 3232 sayılı kanunla uygun bulmuş, Bakanlar Kurulu'nun 24 Temmuz 1985 tarih ve 85/9722 sayılı kararı ile onaylamış ve sözleşme 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. "CEDAW"ın ana konusu farklı cinslerin eşitliği ilkesidir. Şüphesiz ki, kadın haklarının gelişimini talep

[1] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 09.11.2018, Karar no:85/9722 , Kanun no: 3232 Sayılı Kanuna istinaden Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. 11.06.1985 tarih, 18898 sayılı Resmi Gazete

[2] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 19.11.2018.Bu Anayasa; Kurucu Meclis tarafından 18/10/1982'de halkoylamasına sunulmak üzere kabul edilmiş ve 20/10/1982 tarihli ve 17844 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış; 7/11/1982'de halkoylamasına sunulduktan sonra 9/11/1982 tarihli ve 17863 mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yeniden yayımlanmıştır.

[3] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 29.11.2018, Kanun tarihi:2709 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Kabul tarihi: 7.11.1982

ederken, diğer cinslerin de eşitliğini istemişlerdir. "CEDAW", kadının ayrımcılığa uğramaması adına geliştirilmiş bir sözleşme olsa da, pek çok alanda kadın mağduriyeti gerçeği karşısında, kadın-erkek eşitliğini sağlamayı hedefleyen cinsler arası eşitlik politikasıdır. "CEDAW" erkekler aleyhine ayırımcılığı tetikleyen veya elde edilen kazanımların bu anlamda değerlendirilebileceği bir sözleşme değildir (Çağlayan, 2015, s.128).

"Farklı Cinslerin Eşitliği" söz konusu olduğunda, cinslerin yaşantılarının içindeki eylemsel eşitlik anlaşılmalıdır. İlkesel olarak eşitlik politikaları, cinsler arası eşitsizliğin var olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Eğer eşitlik varsa, eşitlik politikalarına ihtiyaç yoktur (Özdamar, 2009 s.57). İsviçre'nin"Badın-Wüttemberg" eyaletindeki "Şans Eşitliği Hakkındaki Kanun"un 33. maddesine göre: "Bu maddenin amacı, kadınların ilgili mesleki branşa ilişkin gücü, yeteneği ve uygunluğuna öncelik vererek, mesleki ilerlemesini ve özellikle de, kadınların erkeklerden daha az temsil edildiği veya ayırımcılığa uğradığı alanlara giriş ve bu alanlarda yükselme şanslarının iyileştirilmesini sağlamaktır" (m.33/f).

Cinsler arası eşitlik politikalarının uygulanmasında, eşitlik ihlali gibi somut olaylar karşısında denetim ve yargı kurumları geliştirilmiştir. Bu kurumlar genel olarak İskandinav ülkelerinde görülür. Norveç, Finlandiya, İsveç'de kurulan "Eşitlik Ombudsmanları" bu tür kurumlara örnektir. Görevleri vatandaşların şikayetlerini incelemek, çözüme kavuşturmak, uzlaştırıcı olmak, arabuluculuk yapmaktır. Bu kurumlara tazminat ödetme, ihtilafa doğrudan müdahale gibi yetkiler verilmiştir. Sorunlar bu kurumlarca çözülemediğinde daha üst şikayet mercilerine götürülebilir (Özdamar, 2009 s.59).

İsviçre Anayasası'nda kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olma prensibi ancak 14 Haziran 1981'de yer almıştır. 4. maddeye göre, "Bütün İşviçreliler kanun önünde eşittir, kadın ve erkek eşit haklara sahiptir, kanun onların öncelikle aile içinde, öğrenimde ve işte eşit duruma getirilmesi için gerekli önlemleri alır" (m.4). Burada kanun koyucu hükümle cinsiyete dayalı ayrımları kaldırmak konusunda görevlendirilmiştir. İşviçre'de aile, öğrenim ve iş yaşamında kadın erkek eşitliği anayasa gereğidir (Özdamar, 2009 s.63). İşviçre'de

1988'de farklı cinslerin eşitliği büroları (Gleichstellungs büro) kurulmuştur. Büroların finansörü devlettir. 1996 yılında "Eşit Davranma Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Kanun, çalışma hayatında (ervwerbs arbeit), her türlü ayırımcılığı yasaklamıştır. 2006 yılında değiştirilen bu kanun ile farklı cinslerin mesleki eğitimde, ileri eğitimde, terfide, işten çıkarmalarda, iş dağılımında, iş şartlarında ayırımcılık yasağı getirilmiştir. Bu federal kanun yanında, Kantonlar kendi işleyişi için uygulama kanunları yapmışlardır (Özdamar, 2009 s.72).

İsviçre Anayasası'nda "Eşit Davranma Kanunu"nun ağırlık noktası 3. maddesidir. "Bu maddeye göre, işçiler, cinsiyetleri sebebi ile doğrudan ya da dolaylı olarak medeni veya ailevi durumları ya da hamilelikleri nedeniyle zarara uğratılamazlar. Aynı şekilde, işyeri cinsel tacizleri (sexuelle belastigung) ayırımcılıktır ve yasaktır" (m.3). Zarar gören, 5.maddede düzenlendiği şekilde zarar giderme, tazminat gibi haklara sahiptir (Işık, 2004, s.89).

Alman Anayasası'nda ise genel eşitlik ilkesi 3. maddede yer almaktadır. Eşit haklara sahip olma politikası "Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençler Federal Bakanlığı"nın çalışma alanındadır. Alman Hukuku'nda "Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir" hükmü 1949 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile yürürlüğe girmiştir. Alman yasalarındaki eşitlik ilkesine aykırı hükümlerin 31.12.1953 tarihine kadar yürürlükte kalabileceği hükmedilmiş, bu zaman zarfında eşitliği ihlal edici hükümler Anayasa gereğince yürürlükten kalkmıştır (Tunca, 2005, s.134)1994 yılındaki Anayasa değişikliği ile 3.maddenin 2.bendindeki"Eşit Haklara Sahip Olma Prensibi" şöyledir. "Devlet, kadınların ve erkeklerin gerçekten eşit haklara sahip olması ve ayırımcılığın giderilmesi için gerekli önlemleri alır".18.06.1957 tarihinde Kadın ve Erkeğin (Karı ve Kocanın) "Medeni Hukuk Alanında Eşit Yetkilere Sahip Olmaları Hakkında Kanun"un (Gesetzüber Gleichberechtigungvon Mann und Frauauf dem Gebietdesbürgerlichten Rechts) kabulü ile yeni düzenlemeler getirilmiştir. 01.07.1958 günü ilgili yasa yürürlüğe girmiştir. Bazı konuların çözümü içtihatlarla sağlanmıştır. Alman Hukukundaki "Eşit Haklar Yasası"nın temel prensibi evlilik ve çocuklarla ilgili konularda kadın-ananın hukuki varlığını koca-baba ile denkleştirmektir (Işık, 2004, s.98).

"Eşit Haklar Yasası"nda "Medeni Kanun" kapsamında "İflas Kanunu"nun ve "Hukuk Mahkemeleri Usulü Kanunu"nun bazı hükümlerinde farklılıklar yapılmıştır. Bu kanunla, "Evlilikte Mal Rejimi" ilave kazanç ortaklığına (Zugewinn gemein schaft) dönüşmüştür. Kanunda kadınların evlilik öncesi mal varlıkları ve gelirleri üzerinde, yalnızca erkeklerin birikim hakkı vardı. İlgili Kanun erkek eşin, kadın eşin iş ilişkisini süresiz feshetme hakkı da kaldırılmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra, tüm kadın örgütlerinin çabasına rağmen, 1997 yılı sonrası kadın, erkek eşin izni olmaksızın çalıştırılabilmesi ve evlilikte yasal bir iş bölümü olmadığına ilişkin "Ortaklık Prensibi"nin (partner schaft sprinzip) geçerli olması kabul edilmiştir (Çağlayan, 2015, s.148). "Alman Medeni Kanunu" hükümleri "Eşit Haklar Yasası" ile değiştirilmiştir. 14.06.1976 tarihli "Evlilik ve Aile Hukuku Reform Kanunu" ile güncel koşullara uygun olarak evlilik birliği içinde kadın ve erkek eşin eşit hak ve ödevlere sahip olan birer partner olduğu anlayışı geliştirilmiştir (Tunca, 2005, s.148).

"Kadının İnsan Hakları"nın güçlülüğünün ilk ve en önemli basamağı aile kurumudur. Evlilik camiası içerisinde eşitlik sağlanırsa, topluma yayılarak her alanda eşitlik sağlanmış olur. "CEDAW" bu fikre hizmet eden ilk çalışma olmuştur (Özbudun, 2009 s.154).Görüldüğü üzere "CEDAW" "Kadının İnsan Hakları" konusunda taraf devletlere pek çok kazanım sağlamıştır. Türkiye de sözleşmeye taraf devlet olarak "Kadının İnsan Hakları"nın güçlendirilmesi amacıyla "CEDAW"ın, iç hukukumuzla çelişmesi nedeniyle dört maddeye çekince konmuştur. Bunlar, 9/1, 15/2,4, 16/1c, d, f, g, ve 29/1 maddeleri ve bentleridir.

.

> Taraf devletler, tabiiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın tabiiyetini değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak tabiiyet değiştirmesine, tabiiyetsiz kalmasına veya kocanın tabiiyetini zorla almasına yol açmasını temin edeceklerdir (CEDAW, m.9/1)[4]

[4] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 21.01.2019, 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılan ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"ne katılmamız 11.06.1985 tarih ve 3232 sayılı Kanunla uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunca 24.07.1985 tarihinde 85/9722 sayılı kararla onaylanmış ve 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

"Türk Hükümeti"bu maddenin 1.bendine çekince koymuştur. "Vatandaşlık Hakkı" ile ilgili çekincenin nedeni, kadınlara ve erkeklere vatandaşlık hakkı kazanma, vatandaşlığı koruma veya değiştirme konularını içeren eşit haklar sağlayan bu maddedeki çekince, Türk vatandaşı bir kadının yabancı uyruklu bir eşle nikâhlanıp, erkek eşin vatandaşlığına geçmek isterse, Türk vatandaşlığını kaybedeceğini belirten "Türk Vatandaşlık Kanunu"nun bu maddeleri 15. Ve 17. maddeleriyle çelişmektedir. Konulan çekince sonrasında kanunda değişiklik yapılmış, cinsler arası farklı uygulama kaldırılmıştır. Cinslerin evlilik yolu ile vatandaşlık kazanabilmesi için gerekli şartlar 403 Sayılı "Türk Vatandaşlığı Kanunu"nda yapılan değişikle 5. maddede yer alır.

> Bir Türk vatandaşı ile evlenme, kendiliğinden Türk vatandaşlığını bahşetmez. Ancak bir Türk vatandaşı ile evlenme yolu ile Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılar, en az üç yıldan beri evli olmaları, fiilen birlikte yaşamaları ve evliliğin devamı kaydıyla, yurt içinde en büyük idare amirlerine yurt dışında ise Türk konsolosluklarına yazılı olarak başvurabilirler. Başvuru üzerine İçişleri Bakanlığı'nca yapılacak inceleme ve araştırma sonucunda, aranan şartları taşıdıkları anlaşılan kişiler, bu durumun tespitine ilişkin karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanırlar (CEDAW m.5)[5]

Görüldüğü gibi 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 5. maddesindeki değişiklik CEDAW'la gelen, kadın erkek ayrımcılığını bu anlamda ortadan kaldıran önemli bir kazanımdır.

> Taraf Devletler medeni haklar bakımından kadınlara, erkeklerinkiyle aynı hukuki ehliyeti ve ehliyeti kullanmak için fırsatlar tanıyacaklardır. Özellikle kadınlara sözleşme yapmada ve mülk yöneliminde eşit haklar verecekler ve mahkemelerde davaların her aşamasında eşit muamele edeceklerdir (CEDAW, m.15/2)
>
> Taraf Devletler kadın ve erkeğe hukuki olarak ikametgâh seçme ve nakletmede eşit yasal hak tanıyacaklardır (CEDAW,m.15/4)

[5] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 21.01.2019. Kanun no:4866 Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 4.6.2003 tarih 25136 sayılı Resmi Gazete.

"Türkiye Hükümeti" bu maddenin 2. ve 4. bentlerine çekince koymuştur."Hukuk Önünde Eşitlik Hakkı" ile ilgili çekincenin nedeni, evli ve bekar tüm kadınları kapsamaktadır. Her koşulda tüm kadınlar ve tüm erkekler arasındaki ayırımcılığı yasaklar. 16. maddedeki haklar ile kendi içinde çelişir. Yasal evlilik olsun ya da olmasın, aile ilişkileri açısından cinslerin ayırımcılığını yasaklamaya yöneliktir. 15. Maddedeki haklar, kadın evli ise 16. maddedeki haklarla çakışır. Yapılan değişiklikte ise evli olmayanlar için tarımsal taşınmazlara ilişkin ayırımcılık Medeni Kanun'da yer almaz. 4. bende ilişkin çekincenin nedeni, "Medeni Kanun"unun 21. maddesindeki "kocanın ikametgâhı kadının ikametgâhı addolunur" hükmü ile çelişmesidir. Yapılan değişiklik ise hükmün "Medeni Kanun"dan kaldırılmasıdır (Özdamar, 2009, s.45)

> Taraf Devletler evlilik ve aile ilişkileri ile ilgili bütün konularda kadınlara karşı ayırımcılığı ortadan kaldırmak için tüm uygun önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır.
>
> c)Evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde aynı hak ve yükümlülüklere sahip olma,
>
> d)Medeni durumlarına bakılmaksızın, her durumda çocukların menfaatlerini üstün tutarak çocuklarla ilgili konularda anne ve baba olarak aynı hak ve yükümlülüklere sahip olma,
>
> f)Her durumda çocukların menfaatlerini üstün tutarak ulusal mevzuatta mevcut velayet, vasilik, kayyımlık ve evlat edinme veya benzer kurumlarda aynı haklara ve yükümlülüklere sahip olma,
>
> g)Soyadı, meslek ve iş seçme hakları da dahil, karı ve koca için aynı kişisel haklara sahip olma,(CEDAW, m. 16/1)

"Türkiye Hükümeti" bu maddenin 1. bendinin c, d, f ve fıkralarında yer alan "Evlenme ve Aile İlişkileri Alanındaki Haklar" a çekince konmuştur. Çekincenin nedeni, "Medeni Kanun"la çelişmesidir. Yapılan değişiklikle "Koca ailenin reisidir" hükmü kaldırılmıştır. "Konutun seçimi, birliğin yönetimi ve giderlere katılma" değiştirilmiş ve birlikte seçim ilkesi getirilmiştir. Eşler arasında anlaşmazlık durumunda velayet konusunun babadan yana olduğu hükmü değiştirilmiş, velayetin birlikte kullanılacağı hükmü getirilmiştir. Medeni Kanun'daki "evlilikte kocanın soyadının taşınması esastır"(m.153) 4298 Sayılı Kanun'la

14.5.1997 tarihli değiştirilmiş, alınan soyadın taşınabileceği 187.maddede korunmuştur (Tunca, 2005, s.159).

Medeni Kanunu'nun "karının meslek ve san'atı" kenar başlığını taşıyan ve karının çalışmasını kocanın iznine bağlayan, 159/1 maddesi, "eşitlik ilkesine" aykırı bulunarak Anayasa Mahkemesi tarafından 29.11.1990 tarih ve 30/31 sayılı kararla iptal edilmiştir. Yapılan düzenleme Medeni Kanunu'nun "Eşlerin meslek ve iş" başlığını taşıyan, 192.maddeye göre, "Eşlerden her biri meslek veya iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir. Ancak, meslek ve iş seçiminde ve bunların yürütülmesinde evlilik birliğinin huzur ve yararı göz önünde tutulur". İş için eşin izninin zorunlu olmadığı hükme bağlanmıştır.[6]

Medeni Kanun'daki değişikliklerden, eşitliği sağlayarak, ayırımlığın dolayısıyla insan hakları ihlalinin önüne geçen, kadının karşı ekonomik şiddeti bertaraf eden, siyasal temsilciliğin yolunu açan, "Mal Rejimi"dir. Mal rejimi düzenleme getirilen Medeni Kanun'un 202.maddesinde yer alır. 1 Ocak 2002 itibari ile evlenmiş kadınlar, "Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi"nin, evliliğin başından itibaren geçerli olmasını istiyorsa, bir yıl içinde sözleşme yapmaları gerekli idi. Fakat burada 1 Ocak 2002 tarihinden önce evlenen kadınlar için hak ihlali söz konusudur. Çünkü bu tarihten önce evlenenler düzenleme öncesi Medeni Kanun'daki mal ayrılığı rejimine tabiidirler. Bu durum mağduriyeti getirip, c fıkrası ile çelişmektedir.

"Türk Hükümeti" "CEDAW"ın "Sözleşmenin Yorumu ile İlgili Uyuşmazlıklar" konusunu içeren 29.maddenin 1.bendine de çekince konmuştu

> İki ya da daha fazla Taraf Devletlerarasında işbu Sözleşme'nin yorum veya uygulanmasından kaynaklanan ve müzakere ile çözümlenemeyen herhangi bir uyuşmazlık, birinin talebi ile hakem kuruluna götürülecektir. Taraflar tahkimname isteminden itibaren 6 ay içinde hâkim kurulunun oluşum biçiminde anlaşamazlarsa, taraflar herhangi biri uyuşmazlığı

[6] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 23.05.2018, Karar no: 1990/31, Karar tarihi: 29.11.1990. 21272 sayılı, 02.07.1993 tarihli Resmi Gazete.

Uluslararası Adalet Divanı'na, Divan Statüsü uyarınca götürebilir (CEDAW, m.29/1).

Buradaki çekincenin nedeni, çekincelerin zaman açısından uzun vadeli olması ve varlığı, 28.maddenin 2.bendi "Sözleşmenin hedefi ve amacı ile çelişen bir çekinceye izin verilemez" ibaresini ihlal etmektedir. Yapılan değişiklik ise "Türkiye Hükümeti" çekinceleri kaldırmayı ve "Eşitlik Çerçeve Yasası" koymayı taahhüt eder (Özdamar, 2009, 56).

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin hükümlerinin uygulanıp, hayata geçirilmesi ve denetlenebilmesi için, "Kadına Karşı Ayırımcılığı Önleme Komisyonu" kurulmuştur. Bu komisyon. Sözleşme gereğince "Taraf Devletler"ce aday gösterilen, Sözleşmenin kapsadığı konularda yüksek itibar kazanmış, alanında yetkinleşmiş kişiler arasından gizli oylama yolu ile seçilen uzmanlardan oluşmaktadır. Bu uzmanların 'Kadına Karşı Ayırımcılığı Önleme Komisyonu"na seçilebilmelerinde, farklı uygarlıklarla farklı hukuki sistemlerin temsili ve mümkün mertebe dengeli coğrafya dağılımı kriter olarak göz önünde tutulur. Üyeler, kendi ülkelerince aday gösterilmeleriyle birlikte, kendi ülkelerinin delegesi olarak değil, öznel yetkileri ile hareket etme yükümlülüğünü taşırlar (Çağlayan, 2015, s.151).

"Kadına Karşı Ayırımcılığı Önleme Komisyonu"nun oluşumu diğer "İnsan Hakları Antlaşmaları" organlarından belirgin bir biçimde ayrılır. 23 kişilik komisyonun bir üyesi dışında tüm üyeleri kadınlardan oluşur (Sağıroğlu, 2013, s.168).

"Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"ne gerek duyulan en önemli nedenlerin başında çeşitli belgelere rağmen kadınlara karşı ayırımcılığın devam etmekte olduğundan duyulan endişedir. Kadına karşı ayırımcılık, bir şiddet olarak haklar bakımından eşitliği ve insanın onur ve değerine saygının ihlali, kadın ve erkeğin eşit olarak vatandaşı oldukları ülkenin kültürel, siyasi, ekonomik, toplumsal hayata katılımın engellendiği, kadının dolayısı ile yetiştirdiği çocukların, durakladığı ve kadınların nsanlık hizmetinde bulunabilme imkânlarının zorlandığı gibi konuların toplamı olarak

değerlendirilmiştir. Temel amaç bu ayırımcılığı ve şiddeti ortadan kaldırmak olmuştur (Çağlayan, 2015, s.179).

1.4.2.Kadının İnsan Hakları ve İstanbul Sözleşmesi

"Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi", kısa adı ile CEDAW kadının insan hakları konusunu içerir. Özellikle kadın-erkek arasındaki eşitlik üzerinde durur. İstanbul sözleşmesi[7] ise "kadına yönelik şiddet", "ev içi şiddet" ve "toplumsal cinsiyet" konularını içerir (Sallan, 2012, s. 56).

"İstanbul Sözleşmesi" olarak bilinen "Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi", kadına yönelik şiddet konusunda yasal bağlayıcılığı olan ilk uluslararası sözleşme olması nedeni ile büyük önem taşır. Sözleşme 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılmıştır. Bu nedenle "İstanbul Sözleşmesi" adını almıştır. 1 Ağustos 2014 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi çekincesiz imzalamıştır. Orijinal metin içindeki ″Domestic Violence″ kavramı ″Ev İçi Şiddet″ iken de resmi tercümede ″Aile İçi Şiddet″ olarak kabul edilmiştir (Çağlayan, 2015, s.128). Yapılan itiraz sonucu değiştirmemiştir. İki kavram birbirinden farklıdır. İstanbul Sözleşmesinin kapsamı aile kavramından daha geniştir. Yasal olarak nikâh akdi olmayan, fakat sevgili olarak birlikteliği olan çiftlere de aynı hakları sunar. Buradaki tercüme hataları insan değeri harcama yoluna gidebilir. Sözleşme kapsamında ″Ev İçi Şiddet″ olarak yer alan kavram, aynı evi paylaşıyor olsun ya da olmasın, eş ya da eski ya da çiftler arasında geçen her türden şiddet eylemini içerecek biçimde anlaşılır. Hükümlerin öneminden dolayı, silahlı çatışma hallerinde dahi geçerliliğini korur (Sağıroğlu, 2013, s.56).

[7]http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:22.11.2018, 28227 Sayılı Resmi Gazete, Karar Sayısı 2012/2816, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve 24/11/2011 tarihli ve 6251 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi"nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 12/1/2012 tarihli ve HUM/7771842 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 10/2/2012 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Avrupa Konseyi tarafından oluşturulan İstanbul Sözleşmesi'nin oluşturulma nedenlerinin en başında CEDAW'ın 1992 yılında 19. Genel Tavsiye Kararı gelir. Genel tavsiyeler CEDAW'ın nasıl yorumlanması gerektiği konusunda kamuoyuna ve taraf devletlere bildirdiği açıklamalardır, fakat yasal bağlayıcılığı yoktur. Burada kadınlara yönelik şiddetin ve kadınlara yönelik ayırımcılığın olduğu fikri kabul görmüştür. Ayırımcılık olduğu için de kadının insan haklarının ihlali kaçınılmaz görülmüştür. Çünkü şiddet gören kadınların sahip oldukları hakları kullanmaları olanaklı olmamaktadır. "CEDAW KOMİTESİ"nin 1992 yılında 11. Oturumda görüşülen 19. Genel Tavsiye Kararı 21 maddeden oluşur (Ünlü, 2016, s. 124). Kadına Yönelik Şiddet ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığı Önleme Sözleşmesi Ek İhtiyarı Protokol iki bölümden oluşur. "Kadına Yönelik Şiddet" bölümünde yer alan 1.,3.,7.,8.,9.,11. maddeler çok önemlidir (Tarhan, 2013, s.74). Madde1: ″İşbu Protokol'e Taraf Devlet Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 2. maddeye göre yapılacak başvuruları kabul ve inceleme yetkisini alır″. Madde 3: ″Başvurular yazılı olarak ve başvuranın kimliği meçhul kalacak biçimde yapılacaktır. Başvuru Sözleşmeye taraf olup da İşbu Protokol'e taraf olmayan bir devleti ilgilendirdiği takdirde, Komite tarafından kabul edilmeyecektir″ Dünya İnsan Hakları Konferansı'nın 1991 yılındaki 10. ve 11.Oturum'da 6.maddenin ve kadın sömürüsü cinsel suistimal ve kadına karşı şiddet ile ilgili diğer maddeler üzerinde tartışma ve çalışmaya hasredilmesine karar verilmiştir. Bu konu, Genel Kurul'un 18 Ekim 1990 tarihli 45/155 no'lu önergesi ile toplantıya çağırdığı 1993 yılı Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda belirlenmiştir (Kaya, 2015, s. 86). Madde 7[8], İnsan Hakları Sözleşmesi, genel uluslararası hukuk bağlamında kadınların insan hak ve temel özgürlüklerinden yararlanılmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Çağlayan, 2015, s. 98). Madde 8[9].'ye göre, Komite, hakların ihlal edildiği takdirde, Taraf Devletle iş birliği halinde olmayı güvence altına alacaktır.

[8] Kadına Yönelik Şiddet ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi Ek İhtiyari Protokolü Madde 7:
1)Komite, işbu Protokol çerçevesinde yapılan başvuruları, konuya ilişkin bilgilerin ilgili taraflara ulaştırılması koşuluyla, ilgili Taraf Devlet tarafından bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından veya onlar adına kendisine sunulan tüm bilgiler ışığında inceleyecektir.
2)Komite işbu Protokol uyarınca yapılan başvuruları incelerken kapalı oturumlar düzenleyecektir.
4)Taraf Devlet Komite'nin görüşlerini ve varsa tavsiyelerini gereği gibi değerlendirecek ve Komite'nin görüş ve tavsiyeleri ışığında yapmış olduğu işlemlerle ilgili bilgiler dâhil olmak üzere, Komite'ye altı ay içinde yazılı cevap sunacaktır.

[9] Madde 8:
1)Komite Taraf Devletin Sözleşme 'de yer alan hakları ciddi ve sistematik biçimde ihlal ettiği yönünde güvenilir bir bilgi aldığı takdirde, Taraf Devleti bu bilgiye ilişkin incelemede iş birliği yapmaya ve bu amaçla bu bilgi ile ilgili gözlemlerini sunmaya davet edecektir.

Madde 9[10]. Bununla beraber Anlaşma kapsamında ayırımcılığın hükümetler tarafından ya da onlar adına gerçekleştirilen eylemlerle sınırlandırılmadığı vurgulanmaktadır. Anlaşma Taraf Devletleri herhangi bir teşebbüs, organizasyon ya da bir ay tarafından kadınlara yöneltilen ayırımcılığı ortadan kaldıracak uygun tüm önlemleri almaya davet etmektedir. Genel uluslararası hukuk ve insan hakları özel sözleşmeleri bağlamında devletler hak ihlallerini önleme ve şiddet hareketlerini soruşturma ve cezalandırmakta başarısızlığından ve tazminattan sorumlu olabilecektir. Madde 11, Kadına, erkeklere göre ikinci sınıf ya da kalıplaşmış role sahip olduğu gözüyle bakan geleneksel düşünce tarzı aile içi şiddet ve suiistimal, zoraki evlilik, kadın sünneti gibi zorlama ve şiddet konuludur. Bu tip önyargı ve uygulamalar kadınların koruma ve kontrolünün bir şekli olarak cinsiyete dayalı şiddeti haklı göstermektedir. Kadınların fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik bu tip şiddet hareketleri kadınları insan hakları ve temel özgürlüklerine eşit katılım ve bilgiden yoksun bırakmaktadır. Bu yorum var olan ya da tehdit niteliğindeki şiddete işaret etmekteyken cinsiyete dayalı şiddet biçimlerinin temel sonuçları kadınların ikinci sınıf rolünü sürdürmesine ve politik alanda, eğitim fırsatlarına düşük seviyede katılımını sürdürmektedir (Sağıroğlu, 2013, ss.78-81).

İstanbul Sözleşmesi'nin gereksinimini harekete geçiren bir diğer etken ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınan ve Diyarbakır İli'mizde vukuu bulan aile içi şiddet konulu "Opuz Davası" olmuştur. Bu olay 19. Genel Tavsiye Kararı'na referans olarak gösterilmiştir (Mavili, 2014, s.38).

İstanbul Sözleşmesi'nin maddeleri incelendiğinde kadın ve erkek cinsi arasında fiili ve hukuki eşitliğin gerçekleştirilebilmesi için kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesinin önemi dikkat çeker. Sözleşmede öngörülen, ayırımcılığın bir şiddet olması nedeni ile kadına yönelik doğrudan ya da dolaylı ayrımcılığın kaldırılması, hem hukuki hem de fiili eşitliğin

[10] Madde 9:
1)Komite, ilgili Taraf Devleti işbu Protokol'ün 8. maddesi uyarınca yürütülen araştırma üzerine almış olduğu önlemlerin ayrıntılarını Sözleşme'nin 18. maddesi çerçevesinde hazırladığı rapora eklemeye davet edilebilir.
2)Komite, gerektiğinde, 8. maddenin 4. fıkrasında bahsedilen altı aylık sürenin bitiminde, ilgili Taraf Devleti böyle bir araştırma üzerine aldığı önlemler hakkında bilgi vermeye davet edilebilir.

sağlanması yönündedir. Hukuki ve fiili eşitliğin sağlanması neticesinde kadına yönelik şiddetin önüne geçilebileceği tasarruf edilmiştir. Madde 1/b bu konuyu içerir. Bu madde "Kadına yönelik her türlü ayırımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirerek gerçek kadın erkek eşitliğini teşvik etmektir. Maddeye göre, kadının hedef alındığı her türlü ayırımcılığın ortadan kaldırılması konusuna katkıda bulunmak yolu ile kadınları güçlendirmek kadın erkek eşitliğine hizmet edecektir (Kaya, 2015, s. 126).

Madde 4/1 de ise şöyledir: "Taraflar gerek kamu alanında gerekse özel alanda, tüm bireylerin, özellikle kadınların, şiddetten arınmış yaşama haklarını sağlamak ve korumak için gerekli hukuki ve diğer tedbirleri alır". Sözleşmeye taraf devletler kadının hedef alındığı her türlü ayırımcılığı kınar ve bu ayırımcılık temelli şiddeti önleme girişiminde bulunur. Taraf Devletlere kadın erkek eşitliği ilkesini, kendi ulusal anayasalarına ya da uygun olan mevzuata dâhil ederek, ilkenin gerçekleşmesi konusunda kararlı olup, bu şiddeti gerektiğinde cezai yaptırımlar uygulayarak önlemek, kadına yönelik olan şiddeti ve ayırımcılığı besleyen kanun ve uygulamaların acilen yürürlükten kaldırarak, gecikmeksizin gereken tüm hukuki ve fiili önlemleri almakla yükümlülük getirilmiştir.

İstanbul Sözleşmesi kadınların hedef olduğu şiddetin önlenmesi, korunması, şiddeti gerçekleştiren failin ya da faillerin kovuşturulması, yargıya taşınması ve ceza hükmünün kararlaştırılması konularında hassasiyetle hazırlanmış bir sözleşmedir. Taraf Devletler'in Sözleşme hükümlerini yerine getirip getirmediğini kontrol etmek amacıyla oluşturulan ve kendi alanında uzman, saygın ve başarılı üyelerden oluşan "Kadınlara Karşı Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Uzman Eylem Grubu" kurulmuştur. Kısa adı "GREVİO"dur. 4 Mayıs 2015 tarihinde seçilen 10 üye ile kurulan "GREVİO", Taraf Devletlerin üstlendikleri yükümlülüğün sonuçlarını raporlama yöntemini kullanır. Ocak 2017'de Taraf Devletlere sunulan anket formunda 6 ana başlık yer almaktadır. Bunlar, önleme, maddi hukuk, birleşik politika ve veri toplama, koruma ve destekleme, usül hukuku, göç ve ilticadır. Sözleşmedeki usül gereği, Taraf Devletlerin kendilerine tanınan yasal süre içerisinde "GREVİO" tarafından gönderilen anket formunu doldurmakla görevlidir. "GREVİO" bu ilk çalışmasını 2016 yılında, Prof Dr. Feride Acar başkanlığında gerçekleştirmiştir. Seçimle gelen "GREVİO"nun başkanı Türkiye'nin adayı Siyaset Bilimci Prof Dr. Feride Acar'dır.

Türkiye'den bazı engellemelere rağmen sivil toplum kuruluşlarının kararlılığı ile göreve başlamış ve "GREVİO" başkanlığı görevini üstlenmiştir. Başarı, Türk Kadınının siyasi temsilciliği açısından Türkiye ve Dünya bazında bir gurur kaynağı iken, iç engellemeler kadının durumunu ve aktif siyaset içindeki yeri konusunda kaygı verici boyuttadır (Çağlayan, 2015, ss. 147-156).

İstanbul Sözleşmesi'nin getirdiği yükümlülükler devlet görevlilerine yöneliktir. Devlet, bünyesinde görevlendirdiği görevliler aracılığı ile İstanbul Sözleşmesi'nin hükümlerini yerine getirmek zorundadır. Fakat Taraf Devlet'in üstlendiği sorumluluk burada bitmez. Şiddeti uygulayanın sorgulanması, ceza alması, mümkünse zararın tazmin edilmesi görevleri devlete aittir. Yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda, sorumlu devlet ilan edilecektir (Mavili, 2014, s.132).

Taraf Devletler İstanbul Sözleşmesi'nin hükümlerindeki yükümlülükleri yerine getirebilmek için, kendi iç düzenlemelerini yenilemişlerdir. 6284 sayılı ″Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun"8 Mart 2012 tarihinde kabul etmiştir (Mavili 2014, s.148).

6284 sayılı ″Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun″ yürürlüğe girmeden önce, 4320 sayılı "Aile İçi Şiddet Ailenin Korunmasına Dair Kanun″[11] uygulanmakta idi. 4320 sayılı "Aile İçi Şiddet Ailenin Korunmasına Dair Kanun″a göre mahkemeler tarafından verilen kararların ilgiliye tebliğ edilmesinin ardından süreç başlamakta idi. Tebliği alan şiddet uygulayıcı taraf evi terk etmek, mahkemeye başvuran eşe baskı uygulayıp geri adım attırmak gibi çözümler içine girdiğinden, pratikte sıkıntılar doğurmaktaydı (Tarhan, 2013, s.144).

[11] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 23.01.2019, Kanun no:4320 Sayılı Kanun: Ailenin Korunmasına Dair Kanun 17.01.1998 tarih, 23233 sayılı Resmi Gazete

Üstelik 4320 sayılı Yasa, ihtiyacı karşılayabilecek bir şiddetle mücadele yasası değil, yalnızca koruma tedbir kararının alınmasını düzenleyen yüzeysel bir düzenleme idi. Bu nedenle uygulama esnasında birtakım boşluklara ve telafi edilemeyecek hatalara neden olan eksik bir yasaydı. Özellikle, toplumumuzda yaşanan sosyal patlama sonucu artan şiddet olaylarına karşı koruma kararlarının yetersiz kaldığı ve kadın cinayetlerinin çoğaldığı bir dönemde yasanın eksiklikleri daha da belirginleşmeye başlamıştı. Yine o dönemde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Opuz davasında ilk kez bir devlet kadınların şiddete karşı hayatını koruyamamış olması sebebi ile mahkûm edilmişti. Bu kararın açıklanmasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyeti devletinin şiddetle mücadelede yasal anlamda yetersiz olduğuna dikkat çekmişti (Sağıroğlu, 2013, s.213).

4320 sayılı ″Aile İçi Şiddet Ailenin Korunmasına Dair Kanun″a ilişkin pek çok genelgeler yayınlanmıştır. Dönemin Adalet Bakanı Aysel Çelikel'in yayınladığı "Aile İçi Şiddet" genelgesi manidardır. Bakan Çelikel, aile içi şiddetin kullanıldığı, Cumhuriyet Savcıları tarafından öğrenildiği anda, şikâyet ve delil aranmaksızın ivedilikle Sulh Mahkemelerine bildirimde bulunulmalarını talep etmiştir. Bakan Aysel Çelikel, yayınlanan genelgede 4320 sayılı "Aile İçi Şiddet Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un uygulanması konusunda sıkıntıların olduğunu gözlemlediğini salık vererek şunları söylemiştir:

> Ailenin Türk Toplumunun temeli olduğu ilkesi göz önünde bulundurularak, Cumhuriyet Savcıları tarafından aile içi şiddete maruz kalındığının öğrenilmesi durumunda, herhangi bir şikâyet aranmaksızın derhal Sulh Hukuk Mahkemesi'ne bildirimde bulunulması mahkeme tarafından tedbirleri içeren koruma kararının verilmesi halinde, infazının sağlanabilmesi için kolluk birimleriyle sıkı işbirliği kurulması, karara uymayanlar hakkında yasal işlemlerin yerine getirilmesi konularında gereken dikkat ve özenin gösterilmesini, keyfiyetin yargı çerçevesindeki Cumhuriyet Başsavcılıkları ile bilgileri bakımından mahkemelere duyurulmasını rica ederim (Gazete Radikal, 2009, s.8).

Görüldüğü üzere dönemin Adalet Bakanı Aysel Çelikel'in yukarıdaki genelgesi 8 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girecek olan 6284 sayılı ″Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un temeli atmıştır. Kolluk kuvvetlerinin yetki ve sorumluluklarının artması gereği ortaya çıkmıştır (Sağıroğlu, 2013, 219).

O dönemde toplumdaki yozlaşma nedeniyle giderek artan kadına yönelik şiddetten dolayı kadın hareketi tarafından protesto edilmekteydi. İstanbul sözleşmelerinin maddeleri oluşturulurken, kadın örgütlerinin de fikri sorulmuştur. Kadınların şiddete karşı korunması ve şiddet içermeyen bir hayat oluşturması için desteklenmesi ve güçlendirilmesine yönelik mekanizmaları düzenleyen, şiddeti ilk haber alan devlet görevlisi olan kolluk güçlerine şiddete acil müdahale yetkisini tanıyan, şiddete karşı mücadele, tedbir ve önleme yöntemlerini artıran, İstanbul Sözleşmesi'nin "önleme, politika yapma, koruma, cezalandırma" kurallarını içeren, uygulamada görülen diğer eksiklikleri tolore eden, bütüncül bir yapı isteğini kampanyalarına alıp, ve yasa oluşturma sürecine dâhil olmuştur (Çağlayan, 2015, s. 171).

6284 sayılı ″Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, şiddet gören ya da şiddete maruz kalma tehlikesi içerisinde bulunan kadınlar, çocuklar, diğer aile bireyleri hakkında detaylı olarak tedbir kararları düzenlemektedir. Alınan tedbir kararları yalnızca hâkim tarafından değil mülki amirler ve kolluk kuvvetlerince de verilebilmektedir. Bu durum tedbir kararlarının daha hızlı alınmasını sağlayarak, etkin korumayı hızlandırmıştır. (Mavili, 2014, s.156).

1.5. İnsan Haklarının Korunması

İnsan haklarının korunması ve uygulanması için insan haklarının ne anlama geldiğini bilmek gereklidir. İnsan hakları fikri, bir tek insan için değil, toplum içinde yaşamını sürdüren bütün insanlar için önemlidir. Haklarının korunması talep edilen insan, toplum içinde yaşayan insandır (Soysal, 2016, s.161).

Önceki zamanlarda toplum yaşamında, insan haklarının korunması ulusal bir problem olarak değerlendiriliyordu. Fransız, İngiliz, Amerikan anayasalarında ve beyannamelerinde vatandaşlarına yönelik hükümler içeriyordu. Genellikle devletler, kendilerinin dışındaki devletlerin insan hakları sorunları ile ilgilenmiyorlardı. Her ne kadar

insan haklarının korunması evrensellik özelliği taşısa da uluslararası bir otorite yoktu. İnsan haklarının korunması konusunun genelleşmesi, "Milletler Cemiyeti" nin kurulması sonucu başlamıştır. Cemiyetin hükümlerine göre, taraf devletler; "erkek, kadın ve çocuklar için hakça ve insanca çalışma koşullarını sağlamaya ve korumaya gayret etmeyi ve idareleri altındaki ülkelerin yerli halklarına karşı adilane hareket etmeyi kabul ediyorlardı[12]

Bu hükmün kabulü ve Uluslararası Çalışma Bürosu'nun kurulması, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın oluşturulması, insan haklarının korunması konusunda kilometre taşıdır. Bu girişimler sonucu insan haklarının korunması fikri evrensel boyut kazanmıştır. Birleşmiş Milletler, bütün insanları kapsayarak, insanın onur ve değerine, temel hak ve özgürlüklere, cinslerarası eşitliğe dayalı inançları en baştan revize etmek adına kurulmuştur. Dolayısıyla insan haklarının korunması ve uygulanması düzeyinde uluslararası düzeyde çalışmalar gerçekleştirmiştir (Fişek, 2016, s.130).

Fakat Birleşmiş Milletlerin araştırma, inceleme, standartlar belirleme gibi çabalarına rağmen, aksamaların ve insan hakları ihlallerinin önüne geçilememiştir. Buna istinaden Birleşmiş Milletler, bu sorunları sekiz madde olarak gruplandırmıştır. Bunlar, bakış açısından kaynaklanan sorunlar, mevcut hükümetin taahhüdünden çıkan sorunlar, mali kaynakların yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar, bilgi aktarımının nitelikli olmayışından çıkan sorunlar, hükümetlerin kontrolündeki kuruluşların yapısından doğan sorunlar, gösterilen tepkilerin ilkelliği, olguların saptanamaması ve ideolojik rekabettir (Boven ve Ramcharan, 2016, s.141-149).

Bu gelişmelerin yanı sıra, İnsan haklarının korunması ve uygulanması konusunu iki yönden incelemek faydalı olacaktır. İlki insan yönünden, diğeri ise toplum yönünden değerlendirilmeye alınmalıdır. İnsan toplum içinde olduğuna göre, insan yönü ile toplum yönünü birleştirmek yerinde olacaktır. Çünkü insan ve toplum iç içedir. Toplumu oluşturan

[12] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:30.01.2019Kanun no: 4801 "Milletler Cemiyeti Kanunu" Kabul Tarihi:15.08.1945, 24 Ağustos 1945 tarih, 6092 Sayılı Resmi Gazete.

insanlardır. Kişilerin, mutluluğu, güvenliği, esenliği sağlanmazsa, o toplumun sağlığı, güvenliği, esenliği yoktur. Burada ölçüt insana verilen değerdir. Bu değer bütün insanlara verilmelidir. İnsan hakları da bütün insanlar içindir. Eğer bir insan kendi hakkının güvence altında olmasını talep ederse, diğer insanların haklarına saygılıdır. Bunun yanında toplumlarda bir hak talebi varsa, o toplumda bir insan hakkı ihlalinin olduğu açıktır. Bir insan hakkı ihlali olduğunda, o toplumun düzeninde bir problemin olduğu düşünülmelidir. Toplumun düzeninde, o toplumun içinde bulunan insanların, insan hakları korunuyorsa, bu düzen niteliklidir (Müftügil, 2016, ss.119-127).

10 Aralık 1948 günü kabul edilen ″İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi″ ve 4 Kasım 1950 günü kabul gören ″İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme″de bulunan ilkelere uygunluğu gözükmektedir. Buradaki ″Hukuk Devleti″ ibaresi ile insan hakları güvence altına alınmıştır (Müftügil, 2016, s.122).

Hukukun, insan haklarını güvence altına alması, insan haklarının korunması açısından yeterli değildir. Fakat çok etkin bir önlemdir. Hakların güvence altına alınmasına karşılık, bunu sağlayacak ödevlerin yerine getirilmesi gerekmektedir (Soysal, 2016, ss.161-164). Çünkü hak varsa, ödev de vardır.

İnsan hakları, uygarlığın simgesidir. Uygar toplumun insanları birbirlerine saygı gösterirler. Biri, bir diğerinin hakkına saygı gösterdiğinde, karşılık olarak kendi hakları da korunacaktır. Bunun yanında, devleti yönetenler de adalete inanmış olmalıdırlar (Akıllıoğlu, 1995, s.17).

BÖLÜM 2. KADININ TOPLUMSAL VE SİYASAL HAYATI

Siyaset, toplumsal yapıyı temeline alır ve bu yapının içinde meydana gelen süreçlerin doğurduğu sonuçları inceler. Siyasal yapı, gitgide karmaşıklaşan toplumların bir sonucu olarak ortaya çıkan şiddet, despotluk, yabancılaşma gibi kavramları çözmek adına bazı yaklaşımlar ışığında davranış göstermek zorunda kalmıştır. Bu yaklaşım siyaset psikolojisidir. Siyaset psikolojisi, siyasal davranışın, kişi, birey, yurttaş, grup ve toplum seviyesinde değişimlerini, nedenlerini ve sonuçlarını inceler (Alkan ve Ergil, 1980, ss.2-11).

Siyaset psikolojisi içerisinde "siyasal yabancılaşma" ve "siyasal toplumsallaşma" kavramları yer alır. Siyasal yabancılaşma ve siyasal toplumsallaşmanın kadına yönelik şiddet bağlamında değerlendirilmesi konusu açısından önemlidir. Siyasal sistemin içerisinde kişinin bu sistemden uzaklaştırılması siyasal yabancılaşmadır. Siyasal toplumsallaşma ise, kişi ile siyaset bilinci arasındaki hayat boyu devamlılık gösteren direkt veya dolaylı etkileşim neticesinde, kişinin siyasal düzene ilişkin değer, görüş ve davranış modelini kapsar (Alkan ve Ergil, 1980, ss.12-18).

Dolayısıyla siyasal toplumsallaşma kapsamındaki kişiye ait değer, görüş, davranış modeli önemlidir. Siyasal toplumsallaşma konusunun temeli çocukluk döneminde alınan etik ve ahlak değerlerinin eğitimine dayanır. Çocukluk döneminde aile, okul, sosyal çevre gibi dış faktörler vardır. Bu dış faktörler toplumsal ve siyasal bilince ilişkin bilişsel, davranışsal ve duygusal düzeyde olanaklar içerir. Stone göre, siyasal toplumsallaşma dört türe ayrılır. Bunlar taklit, siyasal eğitim, siyasal deneyim ve beklentilerdir. Çocuk, içinde bulunduğu çevreyi taklit eder. Bu dönem içerisinde toplumsal ve siyasal konularda eğitim alır. Aldığı bu eğitim ona deneyimler kazandırır (Alkan ve Ergil, 1980, ss.19-23). Kaboğlu'na göre, çocuklar tüm yasaların bel kemiği olan anayasanın öncelikli bireyleridir. Çocukların anayasal yükümlülükleri ödevler sözcüğüyle dillendirilmiştir. Çocuklar geleceğin büyükleridir. Onlar, bir toplumun geleceğini belirlediğine göre, insan haklarının sonraki dönemlerde hayata geçirebilmesi için, çocuk hakları güvence altına alınmalıdır. Yetişkin olduklarında yalnızca seçme ve seçilme hakkını kullanmakla kalmayacak, ülkeleri

adına sorumluluk yükleneceklerdir (Kaboğlu, 2018, s.43-63) Siyasal toplumsallaşma ve siyasal yabancılaşma çocukluk döneminde şekillenmektedir. Siyasal toplumsallaşma ve siyasal yabancılaşma konusunda bilgilenen çocuk, toplumsal cinsiyet konusunda da duyarlılığa sahip olacaktır (Alkan, Erbil, 1980, s.121).

Çocukluk döneminde şekillenen toplumsal cinsiyet, toplum tarafından kadına ve erkeğe yüklenen rol ve sorumluluklarını, bu iki cinsten beklenen davranış biçimlerini ifade eder. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, cinslerin toplumsal siyasal hayata katılma şeklini belirlemektedir.

Konuya bir de siyaset ve etik ilişkisi bağlamında, seçilenler açısından bakmak gereklidir. Etiğin ana konusu insanın değeri ve değerleridir ve her bir insan için geçerlidir. 2 Nisan 2017 günü Ayşe Yıldız Topuz moderetörlüğünde gerçekleştirilen "Siyaset ve Etik Sempozyumu" nda konuşmacı Kenan Gürsoy, sadece seçilen üzerinden bir siyasi etiğin yanlış olduğunu, seçilinceye değin onların temsilcisinin kabul edildiğini, seçildikten sonra onların düşünülmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla bu durumda hak ihlaline maruz kalındığına ve dolaylı olarak şiddetin ortaya çıktığı konusuna vurgu yapmıştır. (Yıldız, Topuz, 2007, ss.43-47).

Kenan Gürsoy'a göre, "siyaset ve etik ilişkisinin yanlış olduğu" vurgulanıyorsa, etik kavramının toplumsal ve siyasal hayatta bulanık olduğu dikkat çekmektedir. O halde "etik kavramı" nın ne olduğu netleştirilmelidir. Kuçuradi'ye göre etik, "kişi ve kişi arasındaki değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkidir". Değer kelimesinden kastedilen "insanın değeri"dir. Daha önceki bölümde anlatıldığı gibi insanın değeri, ″insanın tür olarak varlıklar arasındaki özel yeridir″ . Bu özel yer "insanın onuru" nu beraberinde getirmektedir. (Kuçuradi, 2013b, s.40). Çünkü onur "insanın değerinin farkındalığıdır" (Kuçuradi, 2011, s.72). Toplumsal ve siyasal hayata katılım oranının yüksek ve aynı zamanda nitelikli olması "etik" bilgisi ile mümkündür.

Kişinin toplumsal ve siyasal hayata katılımın bir belirleyicisi de "ahlak"tır. "Ahlak, bir toplumda, kişilerin belli bir dönemde inanç, töre, gelenek gibi normlara göre düzenlenmiş gelenekleşmiş ve yerleşmiş olan yazılı olmayan kurallara ahlak (moral) adı verilir" (Özlem, 2014, s.19). Bir toplum içerisindeki "iyi" ya da "kötü" kabul edilen davranışlar ahlak çerçevesi içindedir. Bunlar büyükler tarafından öğretilir ve ilk önce ailede görülür. Ahlak, ailede, okulda, toplumun tüm kesiminde yetişkin bireyler tarafından benimsetilmektedir (Güngör, 2000, s.16). Ahlaki ölçütler, kişilerin toplumsal ve siyasal hayata katılımı konusunda büyük önem taşır.

Kişi, toplumun bir üyesi olarak, o toplumda alınan veya alınacak kararlara karşı karşıtlık ya da yandaşlık etme hakkına sahiptir. Siyasal sistem içerisinde o toplumun üyesinin ya da kişinin siyasal temsilcisini seçmek, fikir ve düşünceleri doğrultusunda siyasi kararları etkilemek amacını güderek ortaya koyduğu tüm tutum ve davranışlar siyasal katılımdır (Alkan ve Ergil, 1980, s.19).

Siyasal tutum ve davranışlar hayata geçmedikçe siyasal katılımdan bahsedilemez. (Özbudun, 1975, s.2). Kuçuradi'ye göre, ″tutum″ tavır almadır, davranış ise ″yapma″dır (Kuçuradi, 2015, s.13). Bu tavır alma ve yapma, toplumsal cinsiyet faktörleri, etik bilgisi, değer yargıları, ahlak anlayışı ile şekillenir. Bunlar siyasi katılımın temelini oluşturur. Siyasal katılım, kişi ile var olan siyasi otorite arasındaki bir bağdır. Bu bağın yok sayılması mümkün değildir. Kişinin tavır alma ve yapması siyasi katılımı etkilemektedir. (Kalaycıoğlu, 1983, s.10). O halde kişi, mitingleri izleme, bu mitingleri yönetme ya da katılma, seçim kampanyaları içerisinde bulunma, oyunu kullanma, hakları koruma, siyasal argümanlara katılma hakkına sahiptir. Bu bir siyasi katılımdır. Siyasal katılım yapıcı bir eylemdir. Birbirinden farklı grupların temsil olanağını, farklılıkların kabulünü, uzlaşmanın ve barışın zeminini hazırlar. Bunların olabilmesi için, siyasal topluluğun üyesi olan kişinin istekli olarak kararını vermesi gerekmektedir. Bir başkasının baskısı sonucu oluşturulan tutum ve davranışlar siyasal katılım değildir. Bu tür baskıcı eylemler genel olarak aile içinde ve özellikle erkek eşin, kadın eşe uyguladığı baskı olarak görülür (Kalaycıoğlu, 1984, s.200). Toplumdaki her kişinin toplumsal ve siyasal hayata ilgisi farklılık göstermektedir. Toksöz'e

göre, siyasal katılım, kişinin siyasal hayata olan en basit sempatisinden, siyasi karar alma mercilerine kadar uzanır (Toksöz, 2008, s.177).

Globalleşen dünyada geleneksel yapının terk edilip, modern yaşam biçiminin tercih edildiği kabul edilmektedir. Bu sürecin her alanda görülmesine rağmen, kadının statüsünü ortaya koyacak düzenlemelerin uygulamada yetersizliği dikkat çekmektedir. Kadının toplumsal ve siyasi katılımını güçlendiren en büyük etmen seçme ve seçilme hakkına ilişkin eşitlik destekçisi yasalar olmuştur. Gelişmiş ülkelerde bile kadının bu anlamda siyasi katılımı uzun bir geçmişe sahip değildir. (Arat, 1986, s. 97). 1945 yılında dünyada yalnızca 26 tane parlamentoda kadın siyasetçi bulunmaktaydı. Bu da dünya genelindeki orana göre %3'tür. O yıllardan itibaren tüm dünyada ulusal parlamentolarda yer alan kadın sayısında yüksek oranda artış sağlanmıştır. Fakat yine kadınların sayısı erkeklerin sayısından çok azdır. 2008 yılında 188 ülkenin, görev başında olan kadın parlamenterlerinin sayısı %18,2'ye yükselmiştir (Başbakanlık, 2008, s.12). Türk kadının bu anlamda başlangıç açısından bir derece önde olduğu kabul edilmelidir. Diğer bölümde bahsedileceği gibi Türk kadını 3 Nisan 1930 tarihinde yapılan yerel seçimlerde yer almıştır. Yine Türk kadını, 5 Aralık 1934 tarihinde oy kullanma hakkının yasallaşması ile milletvekili seçimlerinde erkeklerle eşit olarak oy kullanmıştır (Arat, 1986, s.112).

Kışlalı'ya göre, kadının siyasal yaşantısını belirleyen tutum ve davranışların en dikkat çekici olanı, kadınların erkeklere göre oy kullanmaya eğilimlerinin az olduğu gerçeğidir. Çünkü kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeni ile siyasal yabancılaşma yaşamaktadırlar. Kadınlar aynı zamanda tutucu partileri desteklemektedirler. Bunun yanında erkeklerin konuya ilişkin fikir uçuşmaları yaşamalarına rağmen, kadınlar fikirlerinde sabittirler. Parti liderlerinin kişiliği, kadın seçmen için ideolojilerinden daha üstündür. Evli kadınların, diğer kadınlara oranla daha çok oy kullandıkları ve kullandıkları oyun erkek eşlerin tercihiyle aynı olduğu gözlenmektedir. Bu özellik daha çok ataerkil yapıda görülmektedir (Kışlalı, 2006, s.151).

Tüm bunların yanında, eğitim seviyesi yüksek olan kadınların siyasal katılımlarının daha yoğun olduğu anlaşılmıştır. Eğitimli kadınların siyasi parti üyeliği, aktif katılım ve programlama konularında etkinliği gözlenmektedir. Kışlalı'nın araştırmasına göre, siyasal yaşama seyrek katılan kadınların oranı %25,5'tir. Fakat %3'ü yoğun olarak siyaset yapmaktadır. Buna karşın siyasal yaşama çok seyrek katılan erkeklerin oranı %69 iken, çok yoğun katılanların oranı %14,2'dir (Kışlalı, 2006, s.158).

Siyasal haklar konusunda yasal düzenlemelerin yanında, uygulamada da erkeklerle eşit olmayı talep eden kadınlar, erkek egemen toplum düzeni içerisinde bu zorlu mücadelede başarı gösterememektedirler. Bu başarısızlık tüm dünyada kadın sorununun gündemde tutulmasına rağmen giderilememiştir (Arat, 1986, s.188).

Eroğlu'na göre, kadınların eğitim hakkından yararlanamaması, ekonomik bağımsızlığını elde edememesi, mahalle baskısı haklarını arama konusunda engel teşkil etmektedir. Bu şekilde şiddet gören kadın, toplumsal ve siyasal hayatta hak ettiği yeri bulamamaktadır (Eroğlu, 1991, s.108).

2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlayabilmek için öncelikle ″toplumsal ilişki″ ve ″etik ilişki farkını″ anlamak gereklidir. Toplumsal ilişkide yalnızca ilişki vardır. Etik ilişki her türlü ilişkiye temel olan, kişinin yaşadığı gerçek ilişkidir. Yani etik ilişki kişi-kişi ya da bir insan olma durumu ile ilişkilidir. Toplumsal ilişkiler değer dışıdır. Fakat birey kişiye dönüştüğü zaman değer sorunları söz konusu olmaktadır. Toplumsal cinsiyet üzerine pek çok araştırmacı kişiyi birey olarak almaktadır ve etik eylemler tarafından bakılmamaktadır (Kuçuradi, 2015, s.7).

Cinsiyet kavramı erkek veya kadın olma durumunun biyolojik yönüdür (Dökmen, 2010, s.5). İnsanın taşıdığı cinsiyet, toplumsal yaşamda pek çok işleve sahip olmaktadır.

İnsanın kadın ya da erkek olarak doğması veya sahip olduğu cinsiyetle nüfus dağılımında dengeleri farklılaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet, toplumlarda cinsiyete dayalı eşitsizlik konularında önemli bir etkendir (Bingöl, 2014, s.108).

Hepşen'e göre, kadın ve erkek olarak doğmanın kabulünün yanında, toplumsal süreç içerisinde, kadınlık ve erkeklik durumu o toplumun kültürel yapısı ile ilişkilidir. Kadın-erkek kavramlarıyla, kadınlık-erkeklik kavramları birbirlerinden farklıdır. Her insan bir kadın ya da bir erkek bedeni ile doğmaktadır. Doğan bedenin cinsiyeti, doğuştan gelen bir temel özellik olarak kabul edilmektedir. Fakat doğumdan sonraki kadın-erkek farklılığı tüm yaşam boyunca belirleyici olmaktadır. Bu noktada bir insanın, biyolojinin belirlediği kadın ya da erkek olma durumundan çıkıp, toplumun belirlediği kadınlık ya da erkeklik durumuna dönüştüğü gerçeği ortaya çıkmaktadır (Hepşen,2010s.14).

Giddens'e göre, biyolojik cinsiyetin bir sonucu yoktur (Giddens, 2012, s.505). Kısa bir tanımlama ile ″toplumsal cinsiyet bireyi kadın cinsine göre kadınsı, erkek cinsine göre erkeksi olarak belirleyen bir niteliktir″ (Aktaran: Hepşen, 2010, s.13). Kadın veya erkek olma hali değişim göstermezken, kadınsılık veya erkeksilik toplumun kültürel yapısına göre değişim göstermektedir. Bir toplumda kadından ve erkekten beklenen roller, başka bir toplumun beklentilerine uymamaktadır. Bu durumun kaynağı kültür farkıdır. Gelenekçi teoriler, bazı kadınlık ve erkeklik davranışlarının insan doğasında olduğunu iddia ederler. Örneğin, kadın çocuk doğurabilme özelliğine sahip olduğundan, çocuğun bakımı ve ev işleri kadınsı bir rol olarak değerlendirilmektedir (Giddens, 2012, s.507).

Genel olarak toplumsal cinsiyet konusundaki belirlemeler kadın cinsine yönelik olumsuz nitelikli tutumlar olarak belirlenmektedir. Pek çok toplumda kadın cinsine biçilen roller suskunluk, pasiflik, sakınma, arka planda olma, kamusal alanda bulunmama gibi özellikler üzerinedir. Erkek iktidarı karşısında kadının böyle olması beklenmektedir (Gönül, 2013, s.56).

Kandiyoti, erkek cinsinin, kadın bedeni üzerinde hak sahibi olduğu düşüncesinin yaygın olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu durum erkek iktidarının meşrulaştırdığı fikrini ortaya koymaktadır. Bir toplum içerisinde erkek olmak çok önemli bir statüdür. Erkek, erkekliğini kadın üzerinde tahakküm kurarak güçlendirmektedir (Kandiyoti, 1997, s.75).

Butler'in bu konuya ilişkin şöyle bir açıklaması vardır:

> Bir kadının gece geç saatte tek başına sokakta dolaşmasının, tecavüze uğramanın peşinde koşmak" olarak sunulduğunu gösterir: Bir kadın o saatte ya evde kocasıyla oturuyor olmalıdır ya da ona sokakta el konacaktır, çünkü onun cinsiyet/cinselliğinin sınırlarını 'el konmak' çizer (Savran, 2009, s.269).

Konuya birde tarihsel açıdan bakmak gerekmektedir. Uygarlık tarihinde antik dönemin çok büyük önemi vardır. Yunan medeniyetine ait kadının statüsü pek çok uygarlıkta aile ve kadın konumunun zeminini oluşturmaktadır. Bu kültüre göre makbul bir kadın, ev yönetimini sağlayabilen, kocasına itaat eden, iyi çocuk yetiştirebilen, güzel, akıllı, zeki ve sabırlıdır (Şenel, 1970, s.461). Roma kültüründe ise, kadın bir maldır ve babadan kocaya aktarılır. Kadın tek başına sokağa çıkamaz, bir erkeğin ona eşlik etmesi gerekmektedir. Sokağa çıkarken mutlaka yüzünü kapatmalıdır. Hıristiyanlıkta evlenmeden cinsel ilişki yaşayan bir kadının iffetsiz olduğu kabul edilmektedir. Ama bir erkek, bir başka erkeğin karısı ile cinsel ilişkide bulunmadıkça, günahkâr sayılmamaktadır. Burada genel anlamda ahlakçı kesim erkek olduğu için kadınları tahrik edici varlıklar olarak değerlendirmektedir (Darga, 2013, s. 231). Uzak Doğu ve Orta Doğu'da da durum çok farklı değildir. Budizm kadını kötülüğün kişilik kazanmış hali olarak tanımlar. Manouizm'de kadın küçük bir kız iken babasının, evlendikten sonra kocasının, dul kalınca da erkek çocuklarının güdümünde olmalıdır. Bu nedenle bir kadın asla bağımsız olamaz. Konfüçyanizm'de ise kadın, ″ itaat″ kelimesinin maddi boyutudur (Doğdu, 2005, s.5-59).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusu ile ataerkil yapı arasında önemli bir bağ vardır. Ataerkillik, bir toplumsal örgüt düzenidir. Bu örgüt düzeni erkek otoritesi tarafından yönetilir. Bu düzenin ana temelini erkek cinsinin üstünlüğü ve hâkimiyeti fikri oluşturmaktadır. Soy, erkek cinsi tarafından belirlenmektedir. Ataerkil toplumlarda erkek

cinsine kadın cinsinden daha çok değer verilmektedir. Dolayısıyla bastırılmış kadınlık, yüceltilmiş erkeklik vardır (Atabek, 1998, s.27). Bu durum süreç içerisinde kadının statüsünde olumsuz değişimlere neden olmuştur. Altındal'ın araştırmalarına göre, ailenin kurulduğu dönemlerde erkeklerin asla kadın sıkıntısı çekmedikleri, aksine istedikleri kadar kadına sahip oldukları, hatta kadını kaçırdıkları ve satın aldıkları ortaya konmuştur. Bu davranışlar günümüze kadar uzanmaktadır (Altındal, 2004, s.5). Bu süreç kadının aile içerisinde anlam bulması fikrini pekiştirmiştir. Kadın ilk önce ailenin anası olarak kabul görmüştür. Yani kadın kocaya eş, çocuğa ana olarak belirlenmiştir. Kadının hiçbir şekilde söz hakkı yoktur. Söz hakkı erkeğindir. Toplumlarda kadının namusunu korumak ilke edinilmiştir. Bunun altındaki temel neden, anne olmazsa, babalığın zorlaşacağı ve ataerkil ailenin varlığının tehlikeye girebileceği kaygısıdır (Bingöl, 2014, s.110). Kısacası ailenin ayakta kalabilmesi, kadının özgürlüğüne yeğ tutulmuştur (Saim, 2004, s. 109).

Türk kadınının toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi için üç dönemi incelemek gerekmektedir. Bu dönemler İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası ve Cumhuriyet dönemidir. İslamiyet öncesi Türk toplumunda toplumsal cinsiyet eşitsizliği yok denecek kadar azdır. İslamiyet öncesi dönemde kadın ve erkeğin eşit olduğunu söylemek mümkündür. Evin tüm idaresinde kadın söz sahibidir. Siyasal yaşamda ise ülke idaresinde hükümdarın karısı, hükümdarla birlikte karar organlarında yer almaktadır. Yani kadın aktif olarak toplumsal ve siyasal hayatın içinde bulunmaktadır. Bu dönemde erkeğin kadına şiddet göstermesi duyulmamıştır (Nirun, 1994, ss.25-27). Fakat İslam dininin kabulü ile durum tersine dönmüştür.

İslamiyet'in kabulü ile Türk kadını bir önceki döneme göre köklü bir değişim yaşamıştır. İslam dini kadına pek çok haklar vermiştir. Fakat toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen, yanlış yorumlar yapılmıştır. Bazı ayetler ve hadisler asıl manalarından farklı olarak tefsir edilmiştir (Altındal, 2004, s.34). Tefsir, bir şeyi açıklamak, yorumlamak demektir. Bunlar çağa ve zihniyete göre yoruma açıktır. Zaman içerisinde değişik noktalara kaydırılmıştır. Yapılan yanlış yorumlar, kadının erkeğin gerisinde kalmasına neden olmuştur. Bu yorumlar toplumsal gelenek ve kabullere neden olmuştur. Örneğin, kadın evde

inzivaya çekilmiştir, erkeğin birden fazla kadınla evliliği meşrulaştırılmıştır. Türk'ler Arap kültürünün etkisi altında kalarak, bu tip uygulamaları benimsemişlerdir (Nirun, 1994, s.32).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından Osmanlı dönemi de iç açıcı değildir. Osmanlılarda kabul edilen ″İslam Medeni Kanunu″ ile erkeğin egemenliği meşrulaşmış, kadının köleliği kabul görmüştür. Erkeğin birden çok evlilik yapabilmesinin yasal düzenlemelerle kabul edilmesi, kadının erkek himayesinde görülmesine neden olmuştur. Altındal'ın ifadesi şöyledir:

> Bilindiği üzere Osmanlılarda kadın denilince bütün dünyada herkesin aklına neredeyse ilkin harem gelir. Hâlbuki harem sanıldığı gibi ne Türk icadıdır ne de Osmanlının bir keşfidir. Osmanlılar harem olayını Bizans ve İran'dan almıştır. Bu özeniş zamanla sarayda ve çevresinde yayılmıştır. İşte poligami bu yolla tam olarak yaygınlaşmış ve kesinleşmiştir. (Altındal, 2004, s.41).

Poligami yani birden fazla eşle evlilik Osmanlı kadınının üreme için varoluşunun kabulünü gösteren, toplumsal cinsiyet ayrımının çarpıcı örneklerinden biridir.

Cumhuriyet dönemi ise Türk kadını için bir devrim niteliği taşır. Türk kadını cumhuriyetin ilanı ile pek çok kazanım elde etmiştir. Bu konuda Mustafa Kemal Atatürk büyük çaba sarf etmiştir.

2.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayırımcılık

Cinsiyet ayırımcılığı toplumsal, siyasal, hukuki ve felsefi alanda pek çok tartışmanın konusu olmuştur. Genel olarak cinsiyet ayırımcılığı kadının aleyhine gerçekleşmiştir (Polat, 2017, s.32).

Ayırımcılık, "aynı olduğu aynı değeri taşıdığı düşünülen şeylerden birinin diğerinden veya diğerlerinden farklı bir muameleye tabi tutulması ya da öyle olduğunun düşünülmesi durumudur" diye ifade edilmektedir (Göregenli, 2012, s. 62).

Geçmişten günümüze değin erkeğin akılsal, kadının ise duygusal bir varlık olarak kabul edilmesi kadının kamusal alana çıkabilmesi konusu önündeki engellerden biri olmuştur. Ev içi alanla sınırlandırılmış olan kadın kendini ifade etme ve temsil etme imkânı bulamamıştır. Kadın sürekli olarak ayırımcılığa maruz kalmıştır (Yükselbaba, 2017, s.27).

Ülkemizde Cumhuriyet sonrası, Türk Kadınına pek çok haklar verilmiştir. Yapılan yeni yasal düzenlemelerin yanı sıra, verilen bu hakların sınırları içerisinde Türk Kadını, pek çok alanda boy göstermiştir. Şüphesiz ki, bu alanların en önemlisi toplumsal alan ve siyaset alanıdır. Günümüzde, kadının toplum ve siyaset hayatında etkin olması geleneksel anlamda sakıncalı görülmektedir. Bu fikrin tersini gerçeğe dönüştürmek, kadın hakları açısından büyük bir aşamadır (Arat, 1986 s.148).

Türkiye, batı dünyasındaki savaş sonrası özgürlük ve demokrasi hareketinin etkisi ile 1950 genel seçimleri sonrası çok partili demokrasi uygulamasına geçmiştir. Fakat çok partili demokrasi uygulaması, Türk kadınının toplumsal ve siyasal hayatı açısından ivme kazandıracağı beklentisini karşılayamamıştır. Yapılan istatistikler sonucunda ülkemiz, kadınların oy kullanma hakkı hariç, aktif siyaset yaşamına katılımının en az olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Buna ilişkin açıklama, Türk kadınının siyasete ilgi duymadıkları yönündedir. Araştırmalar, Türkiye'de yalnızca kadınların değil, diğer cinsin de siyasete ilgi duymadığını ortaya çıkarmıştır. Siyaset alanıyla ilgilenen erkeklerin oranı %34,4, kadınların oranı ise %18,6'dır. Fakat toplumsal açıdan kadınların aktif siyasette bulunmalarının önü açıldığında kadınların %33,8'i parti üyeliklerini gerçekleştirmiştir. Kadınların %73,7'si ve erkeklerin %68,5 kendi kız evlatlarının siyaset yapmalarından hoşnutluk duyabileceklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere Türk halkı, kadınların aktif siyasi yaşamda bulunmalarına karşı değildir. Hatta, kadınların %74.3'ü parlamentoda kadın milletvekili oranının düşük

olduğunu, %73.6'sı Türkiye'deki siyasi partilerin, kadınları aktif siyasi yaşama taşıyabilmek için kendileri tarafından gereken hassasiyetin göstermediğini ifade etmişlerdir (Kalaycıoğlu, 2004, ss.39-41).

1923 yılında "Kadınlar Halk Fırkası" kurulmuştur. Bu siyasi yapılanma kadın haklarının savunucusu olmuştur. 1924 yılının şubat ayında "Türk Kadınlar Birliği" kurulmuştur. 3 Mart 1930 yılında Türk Kadını "Belediye Meclisleri"ne seçme ve seçilme hakkını, 8 Ekim 1934 tarihinde kabul edilen, 5 Aralık 1934'de yürürlüğe giren yasa ile de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10 ve 11. Maddeleri değiştirilerek seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir (Tekeli, 1991, s.22) Siyasi yaşamda, belediye seçimlerinde deneyim kazanan Türk Kadını milletvekili olabilme ve milletvekili seçebilme hakkını kazanmıştır. Hemen ardından bir yıl sonra 1935 yılında parlamentoya, 18 kadın milletvekili girebilmiştir. 395 kişilik parlamentoda, 18 kişilik kadın milletvekili %4,5'lik temsil oranına sahip olmuştur (Kalaycıoğlu, 2004, s.43).

Türk Kadını, bir toplumsal özgürlük simgesi olan seçme ve seçilme hakkını yasal yolla elde etmeyi başarmıştır. Fakat hiçbir dönemde toplam nüfus oranı ölçüsünde temsil etme olanağına sahip olamamıştır (Arat, 1986 s.249). Çünkü siyasi kadrolar Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Kadınına kazandırılan bu değeri geliştirmeyi tercih etmemiştir. Eril siyaset bu fikri güçlü bir politikaya dönüştürmüştür. Yakın tarihteki parlamentoda kadın milletvekillerinin oranı bu savı doğrulamaktadır (Çakır, 2013, ss. 145-157).

Bu duruma Şirin Tekeli şöyle bir yorum getirmektedir:

> …siyasi partilerin mecliste daha çok sayıda sandalye elde etmek için giriştikleri rekabet ortamı kadınların yararına değil, zararına bir sonuç doğurmuştur. Ayrıca, çok partili döneme geçişle birlikte ortaya çıkan Demokrat Parti'nin benimsediği tutucu ideoloji de kadın adayların yararına olmaktan uzaktır. Bu tutucu eğilim, 1960 mücadelesinden sonra, Demokrat Parti ideolojisine sahip çıkan diğer partilerce de benimsenecektir. Ve nihayet, eski devrimci Cumhuriyet Halk Partisi de bu

> değişiklikler karşısında, kadınlara karşı benimsediği eski stratejide bir değişiklik yapmak zorunda kalmıştır...(Tekeli, 2008 s.13).

Ülkemizde kadınların toplumsal ve siyasal katılımını engelleyen faktörlerin incelenmesi gerekmektedir. Cinslerin eşitsizliğinin önündeki siyasal engellerin giderilmesi, kadınların siyasal karar alma organlarında yer alarak kendi sorunlarına çözüm üretebilmesi ile doğru orantılıdır. Kadınların mevcut sorunlarının çözüme gidebilmesi, siyasal partilerin eşitlik konusuna açık olması ve bunu gerçekleştirmek için girişimde bulunmaları ile mümkündür. Fakat Türkiye'deki siyasal partiler bu fikirden uzaktır (TÜSİAD, 2000, s.209). Bunun aksine siyasi partilerin, kadın seçmenlerin oyunu alabilmek için kullandıkları faydacı yaklaşım dikkat çekicidir. Kadının aleyhine ayrımcılık yapılmaktadır.

Siyaset alanında kadına yönelik bir başka ayrımcılık da kadının seçimlerde vitrin olarak kullanılması ve oy toplama aracı olarak görülmesidir. Kadın saha çalışmasında değerlendirilmektedir. Konuya ilişkin Gazimağusa Milletvekili Ruhsan Tuğyan şöyle söylemiştir:

> Kadın ve erkeğin karar alma süreçlerine eşit oranda katılmalarının sağlanması için partilerin kota sistemini belirlemelerini, kadının kapı kapı dolaşıp oy toplayan bir araç olarak görülmekten artık vazgeçilmesini bekliyoruz (Gazimağusa Gazetesi, 1996, s.5).

Tuğyan'nın söylemi kadının siyasal alandaki bulunduğu yeri gözler önüne sermektedir. Siyasi partiler sundukları milletvekilleri listesinde kadına yer vermektedirler. Fakat genel olarak yapılan sıralama milletvekili seçilmelerine engeldir. Burada sadece siyasi partinin kayırılması dikkat çekmektedir. Kadın milletvekili üzerinden partinin oy toplaması amaçlanmaktadır. Kadın milletvekilinin seçilip seçilmemesinin hiçbir önemi yoktur. (Gazete Gazimağusa, 1996, s.4).

Bu durum uzun yıllardır değişmemektedir ve günümüz koşullarında devam etmektedir. Örneği, Zonguldak ilinde yaşanmıştır. 2 Haziran 1995 yılında yapılan

seçimlerde bir parti, Zonguldak'ta 6 milletvekili göstermiştir. İlk üçün seçileceğine kesin gözüyle bakılmıştır. İlk sıradan Mümtaz Soysal, ikinci sıradan Hasan Gemici, üçüncü sıradan Boray Baycık milletvekili adayıdır. Dördüncü sıraya ise 25 yıldır Zonguldak Devrek'te tek kadın doğumcu olarak görev yapan ve yöre halkınca sevilen Dr. Sema Bostancı yerleştirilmiştir (Gazete Kıbrıs, 1995, s.3). Seçim listelerinin teslim edilme tarihinden bir gün önce Dr. Sema Bostancı'nın eşi Maliye Bakanlığı Hazine Avukatı Azmi Bostancı parti üst düzey yetkilileri tarafından aranmış, eşine teklifte bulunulması adına izin alınmıştır. Olumlu görüşme sonrası Dr. Sema Bostancı aranmış, kendisinin duruma sıcak bakmamasına rağmen, ısrarların ardından listede yerini almıştır. Kendisine düşünme fırsatı verilmeden aday yapılmıştır. Hiçbir kişisel çıkar düşünmeyen, toplumsal sorumluluk taşıyan başarılı doktor, ilçe örgütünün olmadığı bir yerde seçim çalışmalarına başlamıştır. Devrek'te görev yapan Dr. Sema Bostancı çevre ilçelerde kadın doğum doktoru bulunmadığı için, diğer ilçelerde de tanınmakta ve saygı görmektedir. Köyleri dolaşarak, bir kez daha halkın sevgisini ve güvenini kazanmıştır. Devrek'te en çok çalışan adaydır. Seçimlerde 12.339 oy almıştır(Gazete Adalet, 1996, s.2). 24 Aralık 1995 seçimlerinde Zonguldaklı seçmen sayısı 413.060, sandık sayısı 1635 iken, Devrekli seçmen sayısı 48.985, sandık sayısı 210'dur(Gazete Devrek, 1996, s.5). Bostancı sayesinde parti, Devrek'te birinci sırayı almıştır. Seçim sonrası Zonguldaklı bazı seçmenler, partiye sıcak bakmadıklarını, yalnızca Dr. Sema Bostancı için oylarını o partiye verdiklerini beyan etmişlerdir. Zonguldak genelinde de birinci parti olarak üç milletvekilinin kazanmasını sağlamıştır(Gazete Gündem, 1995, s.8). Fakat Bostancı meclise girememiştir. Hatta seçimden sonra 6 Ocak 1996 cumartesi günü, partinin il teşkilatının dayanışma yemeğinde seçilen milletvekili ve milletvekilleri adayının yemeğinde protokol masasına davet edilmemiştir. Konuya ilişkin gazete "Siyaset Vefasızdır" başlığıyla şöyle bir açıklama yapmıştır:

> Gecenin organizesi ile görevlendirilen sözde partili, yanlış üzerine yanlış yaparken, en büyük yanlışı, milletvekillerini oturttuğu protokol masasına ya da hemen yanındaki masaya, partiye büyük oy kazandırmış, Boray Baycık'ın seçilmesinde büyük emek harcamış, meclise gidememesinde tek suçun 4.sıradan aday olmasından doğan Dr. Sema Bostancı'yı layık görmemiştir (Gazete Gündem, 1995, s.2).

Görüldüğü gibi, kadın hakları açısından, ilerleme kaydedilememiştir. Geçmiş tarihte de, bugün de kadın erkeğin gölgesinde bırakılmaya çalışılmıştır, kadın aleyhine ayrımcılık yapılmıştır (Çakır, 2013, s.197). Bu durum günümüzde, siyaset yaşamında yukarıdaki örnekte olduğu gibi, eril siyaset tarafından kullanılmıştır.

2.3. Kadının Siyaset Hayatında Kota Uygulaması

"Kota" anlam olarak, bir gruba tanınan kontenjan sayısıdır. Kota uygulaması siyasal yaşam açısından bir toplumda, dezavantajlı olduğu düşünülen grupların siyasal karar alma mekanizmalarında bulunarak siyasi temsillerini sayı çokluğu ile sağlayabilmek için ortaya çıkmıştır[13].

Bir ülkenin siyaset hayatındaki kota uygulaması farklı yöntemlerle gerçekleştirilebilir. Bunlardan bir tanesi seçim yolu ile gelinecek örgütte, önceden belirlenmiş sandalye sayısının dezavantajlı grup için ayrılmasıdır. Bir diğeri yasal olarak seçim listelerinde yer alan aday oranının belirlendiği uygulamadır (Toksöz, 2008, s.213).

Kota uygulaması, cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin giderilmesi konusunda siyaset hayatında en önemli kararlardan biridir. Kota uygulaması İlk defa 1983 yılında Norveç'te bulunan İşçi Partisi'nin öncülüğünde, seçim sonucunda oluşan tüm kurullarda her iki cinsin en az temsilinin %40 olarak belirlenmesi ile başlamıştır (TÜSİAD, 2000, s.253-254). Kota uygulaması eşitsizliğe karşıt bir uygulamadır.

Uygulama bazı AB üyesi ülkeler tarafından da benimsenmiştir. Avusturya'da siyasi partilerden 3'ü %33-50 arasında kotaya yer vermiştir. Almanya'da 4 siyasal partide, Avusturya'da olduğu gibi %33-50 arasında kota gerçekleştirmiştir. Belçika yasa ile 1994 yılında %4.8 olan temsil oranını 1999 yılında %23.3 'e yükseltmiştir. İrlanda'da 2 parti %40

[13]http//www.istanbulbarosu.org.tr Erişim Tarihi 18.06.2018 Kota Uygulaması.

kotayı benimsemiştir. İspanya'da bir Sosyalist Parti %25 kota uygulamıştır. Bunun yanında İspanya hükümeti Kadın Enstitüsü kurmuştur. Bu enstitü seçimlerde rol oynayacak kadınlara destek projeleri geliştirmiştir (Selçuk, 2016, s.89).

Kota uygulamasına, toplumsal olarak kadının siyasete ilgisizliği, eşitsiz uygulamalar, kültür ve geleneklerin etkisi, toplumsal desteğin olmaması gibi nedenlerle ihtiyaç duyulmaktadır. Bu uygulama kadının, siyaset hayatına katılımını güçlendirmektedir. Siyasal katılım, toplumda yaşayan tüm bireylerin, siyasal sistemle ilişkilerinin niteliğini, tutumlarını ve düşüncelerini ortaya çıkaran bir eylemdir (Kapani, 2006, s.144). Öztekin'e göre siyasal katılım, siyasal bir davranıştır. Bu davranışlar, bireylerin, insan yaşamını düzenleyecek her türlü toplumsal, ekonomik, siyasal kararlara katılma, benimseme, reddetme, tepki gösterme gibi davranışlardır (Öztekin, 2007, s.229). Tüm vatandaşların, ülkelerini yönetecek yöneticilerini seçme, yönetmeye talip olma, siyasal kararları etkileme hakları vardır (Özbudun, 1975, s.2).

Ülkemizde, adına "cinsiyet kotası" denen belirleme pek çok siyasi partinin tüzüğünde yer almaktaydı. Tüm bu çalışmalara rağmen toplumun %50'sini oluşturan kadınlar, eksik temsil edilmektedir. Bunun nedenleri, zihniyetin değişmemesi, toplumsal cinsiyet rollerinin önceden belirlenmesi ve toplum tarafından kabul görmesi gibi faktörlerdir. Hukuki olarak kadın cinsinin aktif siyasete katılması konusunda hiçbir engelin bulunmamasının yanında temsil oranının düşük olması, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı belirlemelerin benimsendiğinin göstergesidir. Bu durum siyasal yaşamda cinsiyet kotasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Çakır, 2013, s.231).

Okutan'a göre, kota uygulaması, kadınların siyasete aktif katılımlarının önünde bulunan toplumsal cinsiyete dayalı tüm engellerin kaldırılması aşamasına gelinceye kadar uygulanmalıdır. Kadınların siyasi temsil oranını artırabilmek için kota uygulamasının siyasi partiler tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Parti bünyesinde görev yapan kadınların bu konuda ısrarcılığı zorunlu gözükmektedir. Seçim sürecinde, oy kullanan seçmenler, partilerin hazırladığı listelere göre oylarını kullanmaktadırlar. Genel olarak ülkemizde bu listeler parti liderlerinin direktifleri ile hazırlanmaktadır (Okutan, 2011, s:56). Oluşturulan

bu listede kadın adayların sayısının fazlalaştırılması ve seçilebilecek şekilde sıraya konulmasını sağlayacak yasal düzenlemelere gereksinim vardır. Bu da kadın haklarının korunmasından geçmektedir (Karpat, 2014, s.143).

"Avrupa Birliği" kadın ve erkek arasındaki eşitlik sorunları üzerinde çalışmalar yapmıştır. Pek çok ülke tarafından benimsenen cinsiyete bağlı kota uygulaması "Avrupa Birliği"nce olumlu karşılanmamıştır. "Avrupa Parlamentolar Arası Birliği", sorunun yalnızca kota uygulaması ile çözülemeyeceğini, aksine kota uygulamasının parti içi gerilime neden olabileceği iddiasında bulunmuştur (Okutan, 2011, s.56).

Birlik, zihniyet değişikliği sağlayacak önlemlerin alınmasını öngörerek konuya ilişkin bir eylem planı hazırlamıştır. "Avrupa Birliği", siyasal katılımda dengenin sağlanabilmesi için 26 Mart 1994 tarihinde kararını beyan etmiştir. "Avrupa Birliği", partilerin temel metinlerinin, ayırımcılık perspektifinden bakarak tekrar incelemesi gereğini vurgulamıştır. Birlik, oluşumlarda cinslerin aktif işbirliği sağlama konusunda hassasiyetine, partilerin karar organlarında cinslere eşit fırsat tanıyabilecek önlemlerin alınmasına dikkat çekmiştir. "Avrupa Birliği", cinsler arası var olan eşitsizliği giderme amaçlı kadın lehine kota kullanılacaksa, erkek cinsinin asgari temsilinin ihlalinin önlenmesinin göz ardı edilmemesi konusunu vurgulamıştır (TÜSİAD,2000, s.255-267).

Yine "Avrupa Parlamentolar Arası Birliği", partilerin kadın kollarının amaçlarına değinmiştir. Kadınlar için, çalışmalar sırasında cinse özgü sorunların tartışılabileceği ortamların olmasını öngörmüştür. Özellikle eğitim hakkından yoksun kalmış kadınların da kapsam içerisinde olması gereğini belirtmiştir. Medeni ve siyasal hakların bilincinde olabilmeye yönelik eğitimlerin düzenlenmesini vurgulamıştır. Kadınların, seçimler hakkında bilgilendirilip seçilmek için hazırlanmalarına yardımcı olmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Eğitimlerin, kadınlar için yerel ve ulusal platformlarda seçimlere aday olabilecek nitelikte olmasını, basınla iletişim kurabilme becerilerinin geliştirilmesine uygun olarak düzenlenmesi gereğine dikkat çekmiştir. Aday ve seçimlerde seçilmiş kadınlara destek sağlayabilecek iletişim ağlarının oluşturulmasını savunmuştur. Her

düzeyde toplantılara eşit katılımı sağlayabilecek düzenlemelerin demokrasinin gereği olduğunu hatırlatmıştır (Çakır, 2013, ss.234-236).

"Avrupa Parlamentolar Arası Birliği" değer harcamaya neden olabileceği düşüncesiyle kota uygulamasına karşı çıkmıştır.

2.4. Kadının Oy Kullanma Hakkı

Oy kullanma siyasi katılımın temelidir. "Türkiye Cumhuriyeti" gibi demokrasi ile yönetilen ülkelerin yurttaşları, oy kullanma suretiyle, devlet yönetiminde yer alırlar. Devlet yönetimi organında yer alan bireylerin görev başına gelmeleri, kullanılan oylarla belirlenir. Bu anlamda ayırımcılığa maruz kalan kadınlar oylarını kullanabilmek için üstün çaba göstermişlerdir (Tekeli, 1982, s.43). Dünyanın pek çok ülkesinde bunun örnekleri görülmektedir.

Fransa'da kadınlar oy kullanma hakkı konusunda kıyasıya savaş vermişlerdir. Bu savaş, insan hakları açısından birincil olan "yaşam hakkı" ihlaline kadar uzanmıştır. 1789 tarihli "Fransız Devrimi" sonrası, siyasetle ilgilenen kadınların idam edilmesi onaylanmıştır. Bununla birlikte 22 Aralık 1789 günü, yapılan açıklama ile kadınların oy kullanma hakları ellerinden alınmıştır. Oy kullanma haklarının ellerinden alınmasını protesto eden "Ronald Kadın" idam edilmiştir. 19 Kasım 1793 tarihli "Le Moniteur Universal Gazetesi"nde konuyla ilgili şöyle açıklama yapılmıştır:

> Akıllı kültürlü büyük tasarıları olan, paralı askerlere benzeyen yazarlarca kuşatılmış olan Ronald kadın, halka ve halkın seçtiği yargıçlara karşı küçümseyici soğukkanlılığı, yanıtlarının kibirli keskinliği, alaycı neşesi ve Adliye Sarayı'ndan Devrim Meydanına getirilirken gösterdiği metanet, hiçbir acısının olmadığını kanıtlıyordu. Bununla birlikte o bir anneydi, ama doğanın üstüne çıkmak isterken onu feda etmiş, bilgiç olma arzusu cinsinin erdemlerini unutmasına yol açmıştı. Her zaman tehlikeli olan bu unutuş da onun idam sehpasında can vermesine yol açtı. Coşkulu bir

> muhayyile ile doğmuş olan Olympe de Gouges ise, gerçekten tamamen uzak hayallerini, doğadan gelen ilham saymıştır. Devlet adamı olmak istedi ve yasa onu cinsine yakışan erdemleri unuttuğundan dolayı cezalandırdı. Anne oldukları halde devlet adamı olmak istemişler, cinslerine yakışan erdemleri unutmuşlardı. (Aktaran: Çakır, 2013, s.72-73).

Yukarıdaki örnekteki idam kararının gerekçesi, yıllar boyu siyaset yapmak isteyen kadınlara dayatılmıştır. Kadınlar her dönemde yalnızca annelikle özdeştirilmişlerdir. Uzun yıllar boyu kadınların siyasi yaşamda rol ve sorumluluk almaları, bunları kapsayan haklara sahip olmaları istenmemiştir (Çakır, 2013, s.67). Fakat kadınlar yılmadan bu hak ihlaline itiraz etmişlerdir. En başta oy kullanabilmek için mücadele vermişlerdir (Tekeli, 1991, s.22).

Oy kullanma eyleminin batı kültüründeki hareketi dikkat çekicidir. Amerika kıtasında Fransa örneğine benzeyen bir hüküm verildi. 18 Haziran 1873 günü bir hakim "Suzan B. Anthony"yi 100 dolar para cezasına mahkum etti. Suzan B. Anthony'nin suçu oy kullanmaktı. Anthony 1872'deki kongre seçimlerinde, kadın olmasına rağmen oy kullanmak sureti ile yasayı ihlal etmiştir. Suzan B. Anthony, mahkemede kendisinin oy kullanma hakkına sahip olduğuna inandığını belirterek, cezayı ödemeyeceğini beyan etmiştir. Mahkeme salonunda "Tiranlara direnmek, tanrıya itaattir" diye bağıran Suzan B. Anthony, kadınları erkekler tarafından yapılan yasalara karşı isyan etmeye davet etmiştir (Donovan, 1997, s.46).

İngiltere'de, 1903 yılında "Emmeline Pankhurst", iki kızı "Christabel" ve "Sylvia" ile "Women's Social and Political Union"u yani "Kadınların Sosyal ve Politik Birliği"ni kurmuştur. Bu hareketi beslemek için "Votes for Women" yani "Kadınlar İçin Oy" dergisini çıkarmıştır. Örgüt, sosyal demokrat partilerin duyarsızlığı karşısında kamuoyunu etkilemek amacıyla legal ya da illegal her türlü yola başvurmuştur. 1908 yılında üç yüz bin kadının katılım gösterdiği bir yürüyüş yapmışlardır. Duvarlara yazı yazmışlar, emniyet görevlileriyle çatışmışlar, kendilerini demirlere zincirlemişler ve

tutuklanmışlardır. Hükümet bu eylemlere tepki göstermiştir. Kadınların hapishanede ölebileceğinden korkan siyasal iktidar, zorla beslenme yasası çıkarmış ve kadınları zorla beslemiştir. İngiltere'deki bu durum 1918 yılına dek sürmüş ve 1. Dünya Savaşı sonrası kadınlar oy kullanma hakkını elde etmişlerdir. Savaşın ardından, 30 yaşın üzerinde mülkü olan ya da mülkü olan bir eşle evli olan, yüksek tahsilli kadınlar siyasal haklar kazanmışlardır (Çakır, 2013, s.73-80).

Türkiye'de 1876 yılında anayasal dönem başlamıştır. Fakat parlamenter yaşam gerçekleşmemiştir. 1877 yılında mülkiyet sahibi erkeklere oy kullanma hakkı tanınmıştır. Böylelikle erkekler yasa sonrası ilk seçim yılı olan 1908 yılında yapılan ilk genel seçimde oy kullanmışlardır. Bu kısıtlama, 1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet sonrası değiştirilmiş, yeni anayasa ile tüm erkeklere seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (Tekeli, 1991, s.59). Türk Kadınları oy kullanma hakkının kendilerine de verilmesi için harekete geçmişlerdir. Bu hareket Osmanlı dönemine uzanmaktadır (Başaran, 2000, s.65).

Bu mücadelenin ilk fiili basamağı, meclisin açılış konuşmasını izlemeyi istediklerini bildirmek olmuştur. Bu istek II. Meşrutiyet döneminde bildirilmiştir. Eğer istekleri gerçekleşmezse eylem yapacaklarını söylemişlerdir. Süreç, "Servet-i Fünun" dergisinin 17 Aralık 1908 günü, 916. sayısında yer almış ve şöyle haberleştirilmiştir:

> Geçen gün İslam kadınları İttihat Terakki Cemiyeti merkezine müraccatle Meclis-i Mebusan'ın resmi küşadıyla içtima atında hazır bulunmak istediklerini söylemişler ve eğer Hıristiyan kadınlarının bulunmasına müsaade edilirse kendilerinin de behemehal kafes arkasında müzakeratı isti'mallerine müsaade edilmesini, Hıristiyan kadınlarına müsaade verilip de kendilerine verilmezse, geçenlerde İngiliz parlamentosu önünde İngiliz kadınlarının yaptığı gibi, nümayişler icra edeceklerini dermeyan eylemişlerdir (Aktaran: Çakır, 2013, s.94).

Yukarıda görüldüğü gibi Türk Kadınları, meclis yetkililerin potansiyellerini görmek istemişlerdir. Kendilerinin seçmediği temsilcilerin görüşlerini dinlemeyi talep

etmişlerdir. Ardından Türk kadınlarının da seçime katılmaları gereğini bildirmişlerdir. Türk Kadınları, toplumun yarısını oluşturan kadınların siyaset hayatında yer almalarının öneminin farkındadırlar (Altındal, 2004, s.76). Öncelikle toplumsal sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapmak için dernekler kurmuşlardır. Kurulan derneklerin yanı sıra kadın dergileri de çıkarmışlardır. Bu dergiler, geniş kitlelere ulaşmış ve kadınların sesi duyulmuştur. Böylelikle toplumsal hayatta görünürlük sahibi olmuşlardır. Sonrasında oy kullanma hakkını gündeme getirmişlerdir (Kışlalı, 2006, s.63).

Bu yollarla kadınlar, kendilerine dayatılan çifte standardı sorgulamışlardır. Kadın örgütleri, erkeklerin kazandıkları haklara ne zaman sahip olacaklarını sormuşlardır. Üç yüz kadın katılımcısı olan, Beyaz Konferanslar ismiyle düzenlenen bir programda Fatma Nesibe Hanım şöyle bir konuşma yapmıştır:

> Fransızların hukuk-ı beşer beyannamesinde insanlar hür doğar denildiği ve kanun-i esasimiz de buradan muktebes olduğundan bu esas kabul edildiği cihetle, bütün Osmanlıların hür olarak doğduğu ve saha-ı hayatında bu hürriyetten istifa edeceği tahd-ı vucubdedir. O halde niçin bizi hür yaşatmıyorlar? Kanun ile temin edilen hukukumuz neden gasp ediliyor, esirgeniyor. Yoksa insanlar kelimesinin mana-ı meşmülünden kadınlar hariç midir? Yok yok bu açıktan açığa zulüm, tecavüz, gasptır (Aktaran: Çakır, 2011, s.142).

Türk Kadınları, siyasi platformda erkeklerle işbirliğine gidilmesini istemişlerdir. 4 Nisan 1913 günü "Kadınlar Dünyası Derneği", bazı milletvekillerinin kadınları müdafaa ettiklerini belirtmiş ve bundan dolayı teşekkür etmişlerdir. Bununla birlikte, kadın ruhunun farklı olduğunu, en duyarlı erkeğin bile anlayamayacağını, bu nedenle milletvekillerini kendilerinin seçmesi gerektiğini sözlerine eklemişlerdir (Aktaran: Çakır, 2013, s.97).

Bu isteğin hayata geçirilebilmesi için, 1923 yılında "Kadınlar Halk Fırkası" adı altında bir siyasi parti kurulmuştur. Kurucu Nezihe Muhittin, ilk olarak kadınların oy

kullanma hakkını talep etmiştir. Parti, kadınların siyasal ve sosyal haklarının genişletilmesini amaç edinmiştir. Hatta kadınların askerlik yapması bile önerilmiştir (Toprak, 1988, s.51). Fakat bu istekler uygun bulunmamıştır. Yapılan seçim kanununa göre, 1909 yılındaki gibi, seçme ve seçilme hakkı sadece erkeklere verilmiş ve 1924 Anayası'nda yer almıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmemiştir (Kışlalı, 2006, s.78).

Reddin ardından, "Türk Kadınlar Birliği" kurulmuştur. Başkan Nezihe Muhittin, konuya ilişkin şöyle bir konuşma yapmıştır:

> Öğretim cins ayırmaksızın bir mecburiyet hükmünde genişletilmiş olmasına binaen Türk kadınının maduniyyeti (alt konumda oluşu) mevzu bahis olamaz. Hâlbuki seçim meselesinde seçmenin mutlaka okuma bilmesi de mecburi değildir. Kahvehane köşelerinde miskinane esrar çeken birine verilen bu hak, kendini müdrik, tahsili mükemmel bir kadından esirgenebilir mi (Aktaran: Çakır, 2013, s.99-100).

Türk Kadınları, oy kullanma hakkını elde edebilmek için pek çok yol denemişlerdir. "Türk Kadınlar Birliği" üyeleri, 20 Temmuz 1927 tarihli "İstanbul Gazetesi"nde seçme ve seçilme hakkına dayalı taleplerinden asla vazgeçmeyeceklerini, davalarının zaferi için ölünceye dek mücadele edeceklerini, bu hakkı elde edeceklerini belirtmişlerdir (Kapani, 2006, s.165). En sonunda 1934 yılında amaçlarına ulaşmışlar ve 1935 yılındaki seçim sonrası parlamento üyesi olmuşlardır (Çakır, 2013, s.102).

Günümüz Türkiye'sinde bu hak, "Türkiye Cumhuriyeti Anayası"nın 67. Maddesinde belirlenmiştir. Madde Şöyledir: "Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi içinde siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir"[14]

[14] http/7www.resmigazete.gov.tr 20 Ekim 1982 tarih, 17844 Sayılı Resmi Gazete, Kanun no: 2709, Kabul Tarihi: 18/10/1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

2.5. Türkiye'de 1930'lu Yıllarda Kadın

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmadan önceki son dönemleri, Türk Kadınının toplumsal ve siyaset hayatının gelişimi açısından önemlidir. Bu dönemler Osmanlının modernleşme anlamında değişim yaşadığı dönemlerdir (Kili, 1994, s.14).

3 Kasım 1839'da ilan edilen "Tanzimat Fermanı" kadın statüsünün gelişimine ait temeli oluşturmuştur. İncelendiğinde, "Tanzimat Fermanı" içerisinde kadınlar için o döneme ait yeni hükümlere rastlanmamaktadır. Fakat Tanzimat'ın getirdiği yenilikler, zihniyetleri değiştirmiş, kadına bakış açısını farklılaştırmıştır (İnalcık, 2014, s. 23). 1858 yılında kız çocukları için ebelik eğitimi kurumları, kız rüştiyeleri yani kız ortaokulları açılmış, 1870 yılında da kız öğretmen okulları kurulmuştur. 1908 yılında meşrutiyetin ilanı ile kadınlara ve kız çocuklarına meslek ve sanat eğitimleri verilmiştir. Bunların en yaygın olanları hemşirelik, öğretmenlik, eczacılık, terzilik, iğnecilik, berberliktir. Halide Edip'in 1909 yılında kurduğu "Teali-i Nisvan" yani "Kadınların Yükselme Derneği" ve Nuriye Ulviye'nin 1913 yılında kurduğu "Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan" yani "Kadın Haklarını Koruma Derneği" çok önemli çalışmalar yapmışlardır. 1923 yılında da kız çocuklarının tıp ve hukuk fakültelerine kabulü yapılmıştır. Kız çocuklarının hukuk eğitimi alması, Türk Kadınının siyasi hayattaki yeri açısından çok önemlidir (Toprak,2013, s.285). "Tanzimat Fermanı'nın kabulü sonrası yapılan bu çalışmalar Türk Kadınını güçlendirmiştir.

Türkiye'de kadının siyaset hayatındaki yerini belirleyebilmek için, Türk toplumunun yapısı, birikimleri, beklentileri dikkate alınarak incelenmelidir. 1930'lu yıllarda Türk siyasetinde ve toplumsal hayatta kadın konusunu anlayabilmek için, ülkenin o yıllardaki "Tek Partili Dönem"ini anlamak gerekmektedir. Tek partili dönem Cumhuriyetin ilanından başlayıp, "Demokrat Parti"nin kuruluşuna dek sürmüştür. Cumhuriyetin kuruluşundan birkaç yıl sonraya dek, ülkede büyük değişiklikler olmuş, genel yapı değişmiştir. Siyasi ve toplumsal alanlarda yapılan değişiklikler önemli gelişimlerin oluşumunu sağlamıştır (Kışlalı, 1994, s.76).

Mustafa Kemal Atatürk, Türk siyasi yapısını, belirgin bir şekilde değişime uğratmıştır. Kadınlara yeni haklar verilmiş, özgürlük, eşitlik kavramları önemsenmiştir. Yine 1930'lu yıllarda seçme ve seçilme hakkını elde eden kadınlar, siyasi temsil güçlerini ortaya koyma imkânına sahip olmuşlar, kendi aralarında rekabet oluşturmuşlardır (Berktay, 2018, s.143).

Dönemin en popüler gazetesi olan Cumhuriyet gazetesi, milletvekili seçilen kadınların görev başına gelirlerse, hangi konulara ağırlık vereceklerini belirlemek amacı ile anket düzenlemiştir. Anket sonuçları 25 Ocak 1935 tarihi itibari ile yayınlanmaya başlanmıştır. Tüm Türk halkı anket sonuçlarını merakla takip etmiştir. Kadınların ankete aktif katılımı, gayreti ve ilgisi yoğun olmuştur. Türk parlamentosunda yer alabilmek için adaylık hazırlıkları içerisinde bulunan kadınların cevapları ile ortaya konulan yaratıcı ve yenilikçi fikirler, Türk siyasal yaşamına ivme kazandıracak niteliktedir. Örneğin milletvekili adayı Doçent Fahire Akif Hanım, ilkokul öncesi yabancı dil eğitimini, okuma-yazma seferberliğini, nüfusu artıracak koruyucu, önleyici çalışmaların yapılması gereğini vurgulamıştır. Akif, erkekleri evliliğe yönlendirebilmek için bekâr erkeklerden bekarlık vergisi alınması gereğini dile getirmiştir. Seniha Hızal "Bilgilerimi, yurda yararlı gördüğüm şeyleri bezendirmek ve başarmak isterim" demiştir. Dr Nihal Hanım, çocuklar için çok sayıda hastanenin yapılmasını, kreşlerin oluşturulmasını, zihinsel engelli çocuklara hizmet verecek kurumların açılmasının gerekli olduğunu söylemiştir. Hukukçu Sermed Hanım, fakir çocukların devlet koruması kapsamında olması gereğine ve milliyet duygusu taşımayan bakıcıların görevi üstlenmemesi konusuna dikkat çekmiştir. Şair Şükufe Nihal Hanım, çocukların etik eğitiminden geçmesinin önemine dair açıklamalar yapmış, kadınların aydınlığa kavuşturulması konusunda projelerin geliştirilmesi gereğini vurgulamıştır. Samahat Beğdeş Hanım, kırsal kesimdeki okulların sayısını artırmak, köyde yaşayan kadınlara en azından gazete okuyacak kadar okuma-yazma öğretmenin gerekliliğini belirtmiştir. Çiftçilikle uğraşan Hatice Çiftçi Hanım, kültür savaşının başlangıç noktasının kırsal kesim olması gereğinin altını çizmiştir (Toprak, 1988, ss.81-82).

Bu noktada yaratıcı fikirler besleyen Türk Kadınının parlamentoda yerini alması gereği kaçınılmaz olmuştur. Gelişmelerin sonucunda ilk Türk Kadın Milletvekilleri 1 Mart 1935 tarihinde Türk parlamentosunda yerlerini almışlardır. Bu milletvekilleri şunlardır: Köy Muhtarı Satı Karamehmet-Ankara, Mersin Belediye Başkanı Mebrure Gönenç-Afyon, Beyazıt Kız Lisesi Müdürü Türkan Başbuğ-İzmir, Kız Öğretmen Okulu Müdürü Sabiha Gökçül-Balıkesir, Çiftçi Şekibe, ŞekipİşeI-Bursa, Öğretmen Huriye Baha İz-Diyarbakır, Doktor Fatma Şakir-Edirne, İstanbul Meclis Üyesi Nahiye Elgün-Erzurum, Fakihe Öymen-İstanbul, Parti ve Belediye Üyesi Benal Nevzat-İzmir, Belediye Meclis Üyesi Ferruh Gübgüz-Kayseri, Bolu Belediye Başkanı Bediz Adilek-Konya, Öğretmen Mihri Pektaş-Malatya, Öğretmen Meliha Ulaş-Samsun, Seyhan Belediye Başkanı Esme Nayman-Adana, Öğretmen Sabiha Görkey-Sivas, Okul Müdürü ve ilk Kadın Milli Eğitim Müdürü -Trabzon (Günel, 2006, s.45).

Bu gelişimler Türkiye'de kadının siyasi hayatını belirleme konusunda, o dönemin zirve noktası olmuştur. Türk toplumunda kadın laik, modern, girişimci olma konularında destek almıştır. Türk Kadınına hak ettiği değerin verilmesi ile yeni inkılâplara, anayasal ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Düzeni sağlamak için Türk Kadınına pozitif ayırımcılık uygulanmıştır. Kadın konusu üzerine çalışma alanları oluşturulmuştur. Kadınlar sokağa çıkıp, resmî törenlerde gösteri yapmış, üniformalar giyerek Türk bayrağı taşımış, balolarda valslar yapmışlardır. Erkek çocuklarının tercih edildiği bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk evlat edinirken kız çocuklarını tercih etmiştir (Kandiyoti,1997, s.175).

Daha öncede değinildiği gibi, Türk toplumu bu hızlı değişime hazırlıklı değildi. Bu nedenle ağırlıklı olarak üst sınıf kadınlar kabul görmüştür. İyileştirmeler sorunlu ve yavaş gerçekleşmiştir. Yine de Türk Kadını toplumsal ve siyaset hayatında pek çok ikilikten yasal belirlemelerle kurtulmuştur (İçke, 2014, s.148).

2.6. Kadının Toplumsal ve Siyaset Hayatından Dünya Örnekleri

Kadınların, iki yüzyıl öncesindeki Fransız Devrimi sonrasında başlattıkları mücadele, ancak içinde bulunduğumuz yüzyılda kimliğini bulmuştur. Özellikle yüzyılın son

çeyreğinde tüm dünyada kadınlar, toplumsal ve siyaset hayatlarında eşitsizliğin giderilmesi için çaba göstermişler ve eylemlerde bulunmuşlardır (Aykor, 1994, s.135).

Özellikle Ruanda bu konuda dikkat çekicidir. Ruanda yoksul bir Afrika ülkesidir. İskandinav ülkelerindeki kadınların parlamentodaki katılım sayısını geride bırakmış, %64'lük bir oranla dünya düzeyinde en çok kadın parlamentere sahip olmuştur. Ruandalı kadınların bu başarısı büyük çabalar sonucunda gerçekleşmiştir. Ruanda kadını pek çok alanda saygın konumlarda yer almaktadır (Çakır, 2013, s.157).

1994 yılında iç savaş nedeni ile 1 milyon kişi öldürülmüş, 2 milyon kişi göç etmiştir. Katliamın 100. Gününde 400.000 kadın dul kalmış, 500.000 kadın tecavüze uğramış, tecavüz sonucu 20.000 çocuk doğmuştur. Bu katliamda kadınlar, fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddete uğramıştır. Birleşmiş Milletler bu duruma seyirci kalmıştır. Katliam sonrası Ruanda'lı kadınlar, parlamentoda yer almak, dağılan ülkeyi toparlamak için harekete geçmiştir. Çabaları sonuçsuz kalmamıştır. Ülkedeki 2003 yılının mayıs ayında tekrar yapılandırılan anayasalarında kadın ve erkeklerin eşit olduğu ibaresine yer verilmiştir, kadın kotası %30 olarak belirlenmiştir. Ruanda anayasasında belirlenen kota aşılmıştır. Kotaya göre Ruanda Parlamentosu'nun 80 üyesinden 24'nün kadın olması gerekli idi. Bunu sağlamak için oy kullanan vatandaşlara genel, genç ve kadın kategorilerinin bulunduğu pusulalar verilmiştir. İstenilen %30 temsil oranı, %64'lere çıkmıştır (Öztürk, Çoban, 2010, s. 115).

Ruanda'da başarılı kadın parlamenter tüm dünyanın dikkatini çekmiştir. Hatta dünyadaki en etkili 50 kadın listesinde yer almışlardır. Jeune Afrique yani Frankofon Genç Afrika adlı dergi hazırlamış olduğu 2014 yılı raporunda, bu listede Dışişleri Bakanı Louise Mushikiwabo'nun yer aldığını bildirmiştir. Listede başka bir Ruanda'lı kadın daha vardır. O da Doğu Afrika üst düzey yetkililerinden Ruandalı Valentine Rugwabiza'dır. Parlamento sözcüsü Donatille Mukabalisa, bu konudaki başarının Ruanda toplumundaki zihniyet değişikliğine bağlamıştır. Bununla ilgili olarak kıdemli Milletvekili Juvenal Nkusi, Ruandalı

kadınların yönetim konusunda beceriye sahip olduğunun kabul edildiğini, erkeklerin komplekse girmediklerini ifade etmiştir (Çakır, 2013, s.165)

Tüm bu gelişmelerin altında Ruanda Anayasası'nın önsözünde "Ulusal kalkınma toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsiyetlerin birbirini tamamlayıcılığı ilkelerine halel getirilmeyecektir" ifadesinin yer alması yatmaktadır. Kadınların siyasi anlamda karar organlarında bulunması konusu önem taşımaktadır. Ruanda'da cinsler arası eşitliği sağlamak için "Toplumsal Cinsiyet İzleme Ofisi" kurulmuştur. Ruanda Anayasası'nın 8. maddesinde, "Seçme ve seçilme hakkı vatandaşlar için evrensel ve eşittir." olarak belirlenmiştir. 9. maddesinde "Tüm Ruandalı'lar özgür doğar ve yaşar, haklar ve görevlerde eşittirler. Etnik köken, aşiret, kabile, renk, cinsiyet, bölge, sosyal köken, din veya inanç, fikir, ekonomik durum, kültür, dil, sosyal statü, fiziksel veya zihinsel engelliliğe dayalı her tür ayrımcılık ya da ayrımcılığın herhangi bir biçimi yasaktır ve kanunla cezalandırılır. Aynı yetkinlik ve yeteneği olan kişilerin ayrım yapılmaksızın eşit iş için eşit ücret hakkı vardır. Bu madde kadın ve erkeğin eşitliğini göstermektedir. 26. maddesinde evlilikte eşitlik yasayla belirlenmiştir "Tek eşli evlilik zorunludur; evlilikte rıza şartı aranır; evliliğin başlangıcında ve sonlandırılmasında cinsler eşit hakka sahiptir. Yine Ruanda Anayasası'nın 27. maddesinde "Ruanda toplumunun doğal temeli olan aile, devlet tarafından korunur. Her iki ebeveynin de çocuklarını yetiştirmek için hak ve ödevleri vardır". İfadesi yer almaktadır (Öztürk Çoban, 2010, s. 128).

Başka bir örnek İzlanda'daki kadın hareketleridir. İzlanda, Kuzey Avrupa'da bulunan bir İskandinav ülkesidir. 1944 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Daha önceki yıllarda Danimarka'ya bağlı idi. İzlanda anayasasını oluştururken, halk oylaması yapılmıştır. Yani anayasayı halk belirlemiştir (Wiking, 2017, s.51).

İzlanda'da devleti cinsler arası eşitliğe taraftır. Fakat 1962 yılında eşit ücret konusunu destekleyen iki komitenin kurulması istenen sonucu sağlayamamıştır. 1970'lerde kurtuluş hareketleri örgütlenmeye başlamıştır. Bu hareket sol ve devrimci hareket üzerinden temellenmiştir. Üyeler, cinslerin aynı işi yaparak, aynı konuma gelebileceği düşüncenin

savunucusu olmuşlardır. İktidara doğrudan katılımı reddetmişler, kadınların siyasal hakları için baskı politikasını benimsemişlerdir. Örgüt, 24 Ekim 1975 günü bütün kadınları greve çağırarak Reyjevik'te 50.000 katılımla dünyanın dikkatini çeken kadın dayanışma gösterisi yapmıştır. Böylece devlet Kadın Erkek Eşitliği Yasası'nı çıkarmak zorunda kalmıştır. Sonrasında diğer kurumlardan farklı olarak devlet katında kurulan ilk organ olan Eşit Davranış Dairesi kurulmuştur (Tekeli, 1991, s.24).

İzlanda'da devlet eliyle cinsler arası eşitlik lehine gerçekleştirilen ilk gelişmeler, İzlandalı kadınların kendi güç ve iradesi sonucu oluşturulan gelişmelerdir. 1980'de ilk kez bir kadın devlet bakanlığına seçilmiş, 1984 seçimlerinde aynı başarı tekrarlanmıştır (Kolektif, 2011, s.172).

İzlanda kadınlarının başarılarına rağmen, 1944 yılına kadar bağlı olduğu Danimarka'da durum iç açıcı değildir. Danimarka Kuzey Avrupa bölgesinde bulunan bir İskandinav ülkesidir. İskandinav ülkeleri, insanların insanca yaşadığı ülkeler olarak bilinmektedir. Danimarka hükümeti vatandaşlarına bu imkânı sunduğunu ifade etmektedir (Rydahl, 2017, s.77). Kaliteli yaşam, ekonomik rahatlık ve konforun çok önemsendiği bir ülke olarak lanse edilmektedir. Genel değerlendirmelere göre bu ülkede suç oranı çok düşüktür. Danimarka hükümetinin söylemine göre, işlenen suçlar karşısında caydırıcı cezalar bulunmaktadır. Bu durum zaman içerisinde suç oranının düşmesine ya da suçlar karşısında suskunluğa neden olmaktadır. Buna rağmen, Avrupa Birliği raporlarına göre, Danimarka Dünya'nın en mutlu ülkeleri kategorisinde, ilk sıradadır (Wiking, 2017, s.47).

Fakat gerçek hayatta durum böyle değildir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi bu ülkede de kadına şiddet olayları görülmektedir. Danimarka'da şiddet gören kadın yasal olarak hakkını arayamamaktadır. Çünkü Danimarka yasaları bu duruma engeldir. "Uluslararası Af Örgütü"nün raporunda Danimarka'nın, Avrupa Kıtasında en yüksek düzeyde cinsel şiddetin yaşandığı ülke olduğunu belirtmiştir. Raporda ülkenin anayasasındaki kusurlu yasaların tecavüz eylemine yaradığı iddia edilmektedir. Bu raporda tecavüze uğrayan kadınların, kendilerinin korunmayacağına inandıkları için gizlediklerini

ifade edilmiştir. Uluslararası Af Örgütü Genel Sekreteri Kumi Naidoo bu ülkedeki kadına yönelik cinsel şiddete ilişkin yasaların standartlara uygun olmadığını ifade ederek şöyle söylemiştir: "Basit gerçek şu ki; rızasız gerçekleşen her cinsel ilişki tecavüzdür. Bunu kabul etmeyen her kanun kadınları cinsel taciz ve saldırılara açık hale getirir"[15]

Danimarka'da kadına yönelik cinsel saldırı suçları nadiren ceza ile sonuçlanmaktadır. Bundan dolayı kadınlar suskunluğu tercih etmekte ve polise ihbarda bulunmamaktadırlar. Danimarka'da 2017 yılında 25 bin tecavüz olayının yaşanmasına rağmen 890'i polise bildirilmiştir. 890 vakanın 535'i yargıda dava niteliğinde görülmüş, sadece 94'ü tecavüzcünün cezalandırılması ile sonuçlanmıştır. Danimarka yasalarına göre tecavüz olayında, tecavüze uğradığı iddia edilen bireyin kimyasallarla uyuşturulmuş olması gerekmektedir. Eğer uyuşturulmadıysa ve fiziksel direniş göstermediyse olay tecavüz sayılmamaktadır (Mayer, 2019, s.178).

Fakat Rydahl tüm bunlara rağmen, Danimarka'da aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet vakaları yok denecek kadar az olduğunu iddia eder. Yazara göre, şiddet olayları pek fazla gündem oluşturmaz. Ülkede eşitlik sağlandığı için kadın erkek savaşı yoktur. Danimarka'da 2015 yılında kadın hakları koruyucusu olarak bir araya gelen kadınlar, erkekleri alt etmek için bir araya gelmediklerini, zaten ülkelerinde eşitlik olduğunu, yalnızca kadınların değil, erkeklerin de haklarını korumak için örgütlendiklerini belirtmişlerdir. Bu fikirden dolayı doğum iznini annenin ücretsiz olarak elli iki hafta kullanılmasının yerine, bu iznin baba ile yarı yarıya paylaşılmasını öngörürler. Gruba mensup kadınlar, erkek olmakla teknik konulara daha eğilimli olunabileceğinin, kadın olmakla, sosyal konulara daha eğilimli olunabileceğinin biyolojik yapıyla bir ilişkisinin olmadığını savunurlar. Eğer böyle bir fark varsa, bu tür ayırımcılığa, erkek çocukların arabalarla, kız çocuklarının bebeklerle oynamasının neden olabileceğini iddia etmektedirler (Rydahl, 2017, ss.120-137). Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eşitlikçi bir tablo çizen Danimarka, kadınların rahat hayat

[15]http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 21.07.2019, Uluslararası Af Örgütü Raporu (Şubat-2004).All Index EUR 44/06/2004 "Kadınlara Yönelik Cinsel Şiddete Son"

sürdüğü, temel hak ve özgürlüklerine ulaştığı bir ülke olarak bilinmektedir. Fakat bu konu gerçek hayatta böyle değildir.

Tüm bunların yanında Danimarka hükümeti önemli bir yasal girişimde bulunmuş ve Eşit Statü Konsey'ini kurmuştur. Eşit ücrete ilişkin yasanın yalnızca ücretle sınırlı olmadığını düşünen Danimarka 1988 yılında Kadın Erkek Eşitsizliği Yasası'nı tekrar düzenlemiştir. Bu düzenleme ile Eşit Statü Konseyi devletin eşitlik politikasını yürüten tek ve ilk kurum olarak tanınmıştır. Konsey, bürokratik bir kuruluştur ve başbakanlığa bağlıdır. Eşit Statü Konsey'i 8 üyeden oluşmaktadır. Üyelerden biri, işçi sınıfından, biri işveren, biri kamu çalışanı örgütlerinden, beşi de farklı kadın örgütlerinden seçilmektedir. Konsey'in başkanını seçme görevi başbakana aittir (Tekeli, 1991, ss.17-19). Görüldüğü gibi örgüt üyelerinin sosyal statüleri farklıdır.

Eşit Statü Konseyi, kadınlar için uygun olmadığı düşünülen mesleğin eğitimi için kota belirlenmesi, eşit ücret politikası, iş bulma bürolarının açılması, analık izninin ebeveyn iznine dönüştürülmesi konusunda öncülük etmiştir. Seçim ya da atamayla belirlenen siyasi karar organlarında erkeklerin eğitimi ve kadınların teşvik edilmesi öncelikli konular olarak yer almaktadır. Konsey'in 1988'de oluşturulan bir yasa ile yetki ve sorumlulukları artmıştır. Başbakana konuya ilişkin bilgi vermek, araştırma yapmak, örgütlerden bilgi toplamak, yasa tasarıları geliştirmek, ayırımcılık durumlarını incelemek gibi görevler üstlenmiştir (Tekeli, 1991, s.17-19).

Yine bir başka örnek Finlandiya'dır. Kuzey Avrupa'da bulunan Finlandiya bir İskandinav ülkesidir. Ülkede konulmuş olan kurallara uygun davranıldığı, diğer insanların haklarına tecavüz edilmediği sürece mutlu bir yaşam sürmek mümkündür. Her alanda özgürlük, eşitlik ve hoşgörünün olduğu Finlandiya'da insanlar birbirlerine karşı seviyeli ve saygılıdırlar. Finlandiya 19. yy'da Rus İmparatorluğuna bağlı bir dukalıkken, kadınları, sosyal, siyasal, ekonomik anlamda erkeklerle eşit konuma getirebilmek için mücadeleler vermiş, 1906 yılında kadına seçme ve seçilme hakkı tanımıştır. On bir yıl sonra bağımsızlığını ilan eden Finlandiya, eşitlik politikalarına hükümette köylü-sol koalisyonu

görev yaparken, Parlamento Eşitlik Konseyi kurulmuştur Finlandiya BM'nin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini çekince koyarak imzalamaktansa, taraf olmadan önce yasa değişikliğini gerçekleştirmiştir. (Mayer, 2019, s.182).

BÖLÜM 3. KADIN VE ŞİDDET

Şiddet, insanın var olması ile başlayıp, günümüze kadar gelmiştir ve gelecekte de devam edecektir. Şiddetten en çok etkilenen kadınlar olmuştur. Toplumlarda en çok görülen şiddet türü erkeğin kadına uyguladığı şiddet türüdür. Kadının şiddet görmesi çok yaygın bir toplumsal problemdir. (Köşkeroğlu, 2008, s.24).

Antik dönemde kadın, Lakadaymonyalılar olarak bilinen Spartalılar'ın ünlü kralı Lukurgas, sözlü yasaları yazılı hale getirirken, kadınları yurttaş olarak kabul etmemiştir. Yurttaş olmayan köledir. Savaşçı bir topluluk olan Spartalılar'da kadının tek görevi savaşabilecek beden yapısına sahip olabilen çocuklar doğurabilmekle sınırlıydı (Gemalmaz, 2015, s.28).

Ortaçağda kadın, kocasının istediği zaman her türlü şiddeti uygulayabileceği bir obje olarak görülmüştür. Bu duruma kilise seyirci kalmış, hatta kadın açısından adaletsizliği gerekli ve doğal kabul etmiştir (Erol, 1996, s.148)

Kadının bireyselleşmeye başladığı dönem Rönesans dönemidir. Özellikle sanatsal çalışmalarda resim heykel gibi eserlerde kadın vücudu kullanılmış, reform hareketlerinin etkileriyle kadınlar toplumsal hayatta varlıklarını göstermişlerdir. Kadınla bu dönemde bazı medeni hakları kullanmaya başlamış, sözleşme yapabilme serbestliğini elde etmiş, mülk edinme hakkını kazanmıştır (Daver, 1970, s.124).

Buna rağmen 19.yy filozoflarından Alman Schopenhauer kadın için şunları söylemiştir:

> Şu bücür, dar omuzlu, kısa bacaklı soya, 'Cinsi Latif' adını taktıran, erkeğin kafasını bulandıran şey cinsel dürtüden başka şey değildir… Kadınlara güzel deneceğine, estetik olmayan cins demek daha yerinde olurdu. Kadınların ne müziğe, ne şiire, ne güzel sanatlara karşı gerçek ve hakiki bir duyarlılıkları yoktur. Herhangi bir şeye karşı bütünüyle tarafsız bir ilgi duyamazlar… Bütün kadınlar arasında en üstün zihinleri olanlar bile, güzel sanatlar alanında gerçekten değeri olan orijinal bir tak eser verememişler ya da herhangi bir alanda dünyaya sürekli değeri katkısı bulunan bir eser oluşturamamışlardır (Durant, 1973, s.298).

Görüldüğü üzere kadın, Schopenhauer tarafından psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Günümüzde de kadına karşı her türlü şiddet uygulanmaktadır. Örneğin, aşağılanmakla psikolojik şiddet, parasız bırakılmakla ekonomik şiddet, vücut bütünlüğünün bozulmasıyla fiziksel şiddet, zorla fuhuş yaptırmakla cinsel şiddet görmektedir (Polat, 2017, ss.1-33).

Kadının şiddet görmesinin pek çok nedenleri vardır. Kadınlara oranla, erkeklerde daha çok bulunan testosteron hormonu şiddeti tetiklemektedir (Özaşçılar,2017s.21). "Amigdala"nın, şiddete eğilimli bireylerde hacimsel olarak daha küçük olduğu kanıtlanmıştır (Terek, 2008, s.123). Toplumsal değer yargıları şiddetin nedeni olabilmektedir. "İnsanın değeri" ve "insanın onuru" anlaşılamadığından bir "insan hakkı ihlali" olan şiddet meydana gelmektedir (Kuçuradi, 2013a, ss.13-17).

Kadın ve şiddet konularında yapılan çalışmalarda "kadına yönelik şiddet" ve "kadına yönelik aile içi şiddet" olarak bir ayırım yapılmıştır. Bu ayırım tüm dünyada kabul edilmiştir (Acar, 2009, s.12). Bu çalışmada bu ayırım gözetilecektir.

"Kadına yönelik şiddet" ve "kadına yönelik aile içi şiddet" konuları, karmaşık ve değerlendirilmesi zor olan bir konudur. Genellikle erkek tarafından uygulanan bu tür şiddetin temel amacı, kadını korku merkezli olarak kontrol altına almaktır. Şiddet olayları incelendiğinde, kadın ve erkek arasındaki ilişkinin, kadın aleyhine gerçekleşen bir güç dengesizliğinin olduğu görülmektedir (Tekeli, 1991, s.14).

"Kadına yönelik şiddet" ve "kadına yönelik aile içi şiddet"e maruz kalan kadınların yaşama, eğitim, sağlık, sosyalleşme, gelişme gibi, temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği ciddi bir sorundur. Şiddet gören kadın, aile birliği ve bütünlüğü içerisinde ikinci sınıfa atılmaktadır. Bu durumda eşitlik ilkesi ihlal edilmektedir. Evin düzeni için harcadığı emeğin değersiz görülmesi, geleneksel ataerkil düzende erkek eşin üstünlüğünün kabul edilmesi kadının şiddete maruz kalmasına neden olmaktadır (Yakupoğlu, 1997, s.99).

3.1. Şiddetin Tanımı

Şiddet bir davranıştır. Davranış kavramı, insanın dışarıdan gelen ya da içsel olan etkilere karşı bilinçli olarak gösterdiği tepkidir. Davranış hareketten farklıdır. Hareket, bilinç dışı gerçekleşir. Davranış ise etkinin "bilinçli tepki" karşılığıdır. Bir amaca hizmet eder. Davranışın, hareketten bir diğer farkı da kişinin iradesini yansıtmasıdır. Kişi, sahip olduğu iradesinin niteliği doğrultusunda göstereceği davranışı şekillendirir (Özakkaş, 2014, s.28).

Başaran'a göre davranış, insanın güdülerini tatmin etme yöntemidir. Bu yöntem, insanın çevresini etkilemek, toplum tarafından kabul görmek, kendisini değiştirmek amacıyla yapmış olduğu etkinlikler olarak nitelendirilir. Aslında davranış, kişinin içsel çatışmalarının ya da diğer insanlarla yaşadığı çatışmaların çözülebilmesi için kullandığı bir araçtır. Bu araç kişinin iradesi ile bağlantılıdır. Olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Başaran, 2000, s.14).

Olumlu ya da olumsuz sonuçları olan insan davranışı konusunda pek çok yaklaşım vardır. Bazı uzmanlar davranışın yöneldiği amaca, bazıları süreçlerine, bazıları ise hem amaca hem de süreçlerine göre değerlendirme yapmaktadırlar. Bu nedenle farklı bakış açılarından dolayı, farklı davranış tanımları vardır. En genel anlamıyla davranış, "belli bir kazanım elde etmek amacıyla tekrarlanabilir, anlatılabilir, gözlenebilir bir etkinliktir". Şiddet olumsuz bir davranıştır. (Cüceloğlu, 1992, s.65).

Köşkeroğlu şiddet kavramını şöyle tanımlar:

> Şiddet, toplumumuzda ve dünyada sıkça yaşanan, uygulayıcının bilinçli olarak hedef aldığı kişi veya gruplara belli amaçlar doğrultusunda, istenileni elde etmek, saygınlık kazanmak, hâkimiyet kurmak, maddi veya manevi kazanç sağlamak için, psikolojik, fiziki, ekonomik ve cinsel yolla uyguladığı, uygulanan kişi veya grupların, istek, irade, özgürlük, yaşam v.b. haklarının ihlal edildiği veya geçici bir süre ortadan kaldırıldığı her türlü davranış olarak bilinmektedir (Köşkeroğlu, 2008, s.18).

Kuçuradi'ye göre, kişi kendi anlayışına ve varlık yapısına göre davranışlarda bulunmaktadır. Kişilerin yapıp etmeleri olayları oluşturmaktadır. Bu olayların değerlendirilmesi, o durumun yorumunu ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan yorum, olayın içerisindeki aktif ya da pasif olabilen kişinin özelliklerinin değerlendirilmesinden temellenmektedir. Fakat bu tek başına yeterli olmamaktadır. O olay hakkında bilgi sahibi olunması, olayın geçmiş ve geleceğe bağlanması gerekmektedir. Olayın temelindeki davranışı değerlendirirken, kişinin o davranışa yönelmesi durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Bir kişinin davranışının doğru değerlendirilmesi, bunu değerlendirenin o kişiyi tanıması, bu davranışı hangi koşullarda ve nasıl bir durum içerisinde yaptığı bilinmesi gerekmektedir. (Kuçuradi, 2013a, ss.46-63).

İnsanların eylem ve ilişkileri, bireyin yaşamış olduğu probleme çözüm arama yolları, içinde bulunduğu toplumun sosyo-kültürel yapısı üzerinden temellenir. Dolayısı ile o toplumda yaşayan her tek bireyin yaşamış olduğu problemi algılama şekilleri ve geliştirdiği çözüm yolları o toplumun sosyo-kültürel yapısından bağımsız olarak değerlendirilemez. Bunun yanında bireyin aile yapısı, sosyalleşme şekli, aldığı eğitim şiddete eğilim konusunda belirleyicidir (Adak, 2000, s.180).

Adak'ın bu fikrinin yanı sıra Tarhan, şiddet olgusunun, insana ait olan iki temel özellikten birinin güdümünde ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu özelliklerden bir tanesi cinsellik, diğeri ise saldırganlıktır. Bir insan istek, duygu ve düşüncelerini sözle ifade edemiyorsa, bu durumda şiddet ortaya çıkar (Tarhan, 2013, s.179).

Şiddet, meydana geliş biçimi ve uygulanışı açısından evrensel bir özelliğe sahiptir. Yani her toplumda şiddetin meydana geliş biçimi aynıdır. Şiddetin hepsinde fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik yöntemler kullanılır. (Polat, 2012, s.27).

Şiddet hangi nedenle olursa olsun, insan onurunu zedelemektedir. Şiddeti uygulayan da şiddet gören de aynı insan onuruna sahiptir. Tüm insanlara uygulanabilmektedir. Bu nedenle şiddet insanın olanaklarını gerçekleştirmesinin önünde bir engeldir. Her insan onurlu bir yaşam sürme hakkına sahiptir (Kuçuradi, 2013b, s.4).

3.2. Şiddetin Türleri

Toplumsal algıya göre şiddet deyince ilk akla gelen fiziksel şiddettir. Fakat şiddet yalnızca fiziksel şiddetle sınırlı olmayıp, yalnızca bir şiddet türüdür Şiddetin türleri konusunda pek çok yorum vardır. Örneğin, Polat şiddet türlerini beşe ayırmıştır. Ona göre şiddet türleri, psikolojik şiddet, fiziksel şiddet, ekonomik şiddet, cinsel şiddet ve siber şiddettir. (Polat Oğuz, 2017, s.1)

Bu çalışmada psikolojik, ekonomik, fiziksel ve cinsel şiddet esas alınacaktır.

3.2.1.Psikolojik Şiddet

Psikolojik şiddet, şiddetin psikolojik baskı yolu ile uygulanan türüdür. "Psikolojik şiddet, şiddetin şiddet uygulayandan bağımsız davranmasının engellenmesi, iletişim araçlarının yasaklanması, aşağılayıcı söz ve hakarette bulunmak, giyime müdahale etmek, sosyal yaşama set koymaktır" (Şenbalkan, 2014, s.32).

Psikolojik şiddet, şiddet türleri arasına en sık rastlanan şiddet türüdür. Psikolojik şiddet uygulayıcısının bu davranışının temelinde yaşadığı travma bulunmaktadır. Şiddet görenler ise büyük çaplı yıkımlar yaşarlar. Polat'a göre psikolojik şiddet, iki özelliği ile diğer şiddet türlerinden ayrılırlar. Birincisi, psikolojik şiddette somut bulgular yoktur. İkincisi, diğer şiddet türlerine maruz kalan kişi mutlaka psikolojik şiddete de maruz kalmaktadır (Polat, 2012, s.17-19)

Polat, psikolojik şiddete neden olan davranışları şöyle belirlemiştir:

> Sözel Şiddet: Sözel şiddet, sözlerin sindirme, korkutma ve cezalandırma aracı olarak sarf edilmesidir. Sözel şiddette en çok kullanılan yöntem, kişinin özgüvenini sarsmak, değer verdiği konulara saldırmak, ruhunu yaralamak amacıyla rutin aralıklarla ağır hakaretlerde bulunmaktır. Kişiyi mahcup edici isim takmak, sıklıkla olumsuz eleştirilerde bulunmak, alay etmek gibi davranışlar sözel şiddet kapsamında değerlendirilen psikolojik şiddettir.
>
> Tek başına bırakmak: Kişinin yakınını kendi çevresinden uzak tutması, onu sosyal ilişkilerinden soyutlaması psikolojik şiddettir.
>
> Suça yöneltme: Bir kişinin başka bir kişi tarafından anti sosyal davranışlara özendirilmesi, kötü örnek olması, suç teşkili olaylara teşviki psikolojik şiddettir.
>
> Aşağılama: Bir kişinin başka bir kişiyi küçük düşürecek, onun onurunu incitecek davranışlar sergilemesi psikolojik şiddettir.
>
> Vaktinden önce yetişkin rol verme: Bir kişiden kapasitesinin üzerinde başarı beklemek, yapması mümkün olmayan şeyleri yapması için baskı uygulamak psikolojik şiddettir.
>
> Reddetme: Bir kişinin başka bir kişiyi birey olarak kabullenmemesi, duygusal ihtiyaçlarını karşılamaması, onun varlığını reddetmesi, başarılarını yok sayması, yardım taleplerini kabul etmemesi, her fırsatta onu suçlaması psikolojik şiddettir.
>
> Yıldırma: Bir kişinin bir kişiyi tehdit etmesi, korkutması ve bu yollarla baskı uygulaması psikolojik şiddettir.
>
> Kendi çıkarına kullanma: Bir kişinin kendi çıkarları doğrultusunda başkalarını kullanması psikolojik şiddettir (Polat, 2012, s.32).

Kadına yönelik şiddetin psikolojik boyutunun önlenmesi konusunda, İstanbul Sözleşmesi'nin 33. maddesinde taraf devletlerin hukuki veya diğer tedbirleri almasına

hükmedilmiştir. Zorlama veya tehdit ile bir kişinin psikolojik bütünlüğüne zarar verilemeyeceği, eğer verilirse, suç niteliğinde değerlendirilmesi imza altına alınmıştır. Madde şöyledir: "Taraflar, tehdit veya zorlama yoluyla kişinin psikolojik bütünlüğüne ciddi zarar veren kasıtlı davranışların cezai suçlar olarak değerlendirilmesini sağlamak üzere hukuki veya diğer tedbirleri alır" (m.33). Yine İstanbul Sözleşmesi'nin 34. maddesinde ise psikolojik şiddet kapsamında değerlendirilebilecek olan "ısrarlı takip" konu edilmiştir. Madde şöyledir: "Taraflar, başka bir kişiye yönelik, kendi güvenliği için korku duymasına neden olacak şekilde tekrar eden, kasıtlı ve tehditkâr davranışların cezalandırılmasını sağlamak üzere gerekli hukuki veya diğer tedbirleri alır" (m.34)

Psikolojik şiddet türü, kadına yönelik şiddette en fazla görülen şiddet türüdür. Genel olarak bu şiddet türü aile içinde görülmektedir. Burada şiddet uygulayan erkek eş, şiddet gören ise kadın eş olmaktadır. Psikolojik şiddet erkek eşin kadın eşi, aşağılayarak, reddederek, yok sayarak, kendi çıkarına kullanarak, onun üzerinde üstünlük sağlamayı amaçladığı görülmektedir (Yakın, 2016, s.156).

3.2.2. Ekonomik Şiddet

Bu şiddet türü, bulgularının gözle görünmeyen bir şiddet türüdür. Ekonomik şiddet, şiddetin miras veya çalışma yolu ile elde edilen tüm gelir ve kazanca el koymak yolu ile uygulanan şiddettir (Yalçın, 2015, s.56). Ekonomik şiddet, kişinin çalışmasına rağmen kazancına el koyarak mağdur etmek, mirastan yoksun bırakmak, başlık parası karşılığında evlendirmek, kişinin çalışmak istemesine rağmen izin vermemek veya zorla çalıştırmak vb. örnekler olarak bilinmektedir. Bireyin istemediği bir işte zorla çalıştırılması, işyerine gidilerek olay çıkartılması, işe gitmesine engel olunması, iş yaşantısını olumsuz yönde etkileyebilecek sınırların getirilmesi, işte ilerlemesine engel olunması, para harcama konusunda özgürlüğünün elinden alınması, bireyin ihtiyaçlarının alınmasına engel olunması, az para ile yapılması olanaklı olmayan işlerin yapılmasının talep edilmesi gibi davranış ve tutumlardır. (Gürkan ve Coşar, 2009, ss.124-129).

Ekonomik şiddet uygulayıcının, şiddet uyguladığı kişiye ekonomik bakımından zarar vermesidir. Ekonomik şiddet, diğer şiddet türlerine göre daha az konuşulmasına karşın, birçok şiddet türüne temel oluşturur. Bir kişinin ve grubun ekonomik olarak bağımlı olması hali, hem fiziksel, hem psikolojik, hem de ekonomik şiddete maruz kalması demektir. Ekonomik şiddete maruz kalanların pasif, tedirgin ve durağan olduğu gözlenmiştir (Polat Esin, 2017, s.13).

Ekonomik şiddet ilk kez aile içinde başlar. Aile içinde ekonomik şiddet gören birey suskun olmaya ve kendisine verilenlerle yetinmeye mecbur edilir, eğitimden yoksun bırakılır, çalışma yaşamına sokulmaz. Dolayısıyla ekonomik şiddete maruz kalanlar sosyal güvenceden de yoksun kalırlar (Yalçın, 2015, s.58).

Polat'a göre ekonomik şiddet, bireyin düzenli bir işte çalışmasına engel olmak, iş yaşantısında ilerlemesinde etken olacak fırsatları değerlendirmesini önlemek, çok az harçlık vererek, bununla yapılamayacak şeylerin yapılmasını istemek ve yapılamadığında olay çıkarmak, terk edilerek giderlerle ilgilenilmemektir (Polat Oğuz, 2017, s.33).

Görüldüğü gibi ekonomik şiddet, paranın ve ekonomik kaynakların bireyler üzerinde yaptırım sağlamak, iktidar olmak amacıyla bir tehdit unsuru olarak kullanılmaktadır. Toplumlara bakıldığında, en çok ekonomik şiddete maruz kalanların kadınlar olduğu görülmektedir. Maalesef ekonomik şiddet türü, çoğunlukla kadınlar tarafından bir şiddet türü olarak anlaşılmamaktadır. Bunun nedeni bu şiddet türünün psikolojik ve cinsel şiddetle eş zamanlı yaşanmasıdır (Yalçın, 2015, s.59).

Kışlalı'ya göre kadına yönelik ekonomik şiddet, kadının erkeğe göre zayıf düşmesine neden olmuştur. "Kadının eve kapanması ve yalnızca ev içi işlerle ilgili duruma gelmesini doğuran koşullar, erkeği evi geçindiren role bürümüş, toplumsal ve siyasal yaşamda da kadının rekabetinden uzaklaştırmıştır" (Kışlalı, 1994, s.77)

3.2.3. Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, şiddetin vücut bütünlüğünü bozma yolu ile uygulanan türüdür. Fiziksel şiddet, dövmek, tartaklamak, boğazını sıkmak, üzerine yanıcı madde atmak, eve kapatmak, tedavisine engel olmak vb. örnekler olarak bilinir. (Şenbalkan, 2014, s.48). Fiziksel şiddet adından da anlaşılacağı gibi şiddet uygulayıcının, şiddet uyguladığı kişiye fiziki olarak zarar verdiği şiddet türüdür.

Verilen bu fiziki zararlar genel olarak yanıklar, sıyrıklar ve kırıklardır. Fiziksel şiddete bağlı yaralanmalar en çok sırtta, kollarda, bacaklarda, göğüslerde, yüzde ve genital bölgelerde olmaktadır (Yalçın, 2015, s.66).

Bu tür yaralanmalara rağmen fiziksel şiddet türü, dayaktan daha fazlasını barındıran bir davranıştır. Dramatik sonuçlara neden olmaktadır. Çoğu zaman bir tokatla başlayıp, işkence aletlerinin kullanıldığı davranışlara kadar uzanmaktadır (Polat Oğuz, 2017, s.25).

Polat'a göre fiziksel şiddet uygulanış şekline göre ikiye ayrılmaktadır:

> Aletli Saldırılar: Aletli saldırılar, şiddetin uygulanmasında bir alet kullanarak mağdurun vücudunda yaralar oluşturmaktır. Şiddet esnasında kullanılan aletler genel olarak ütü, kemer, sigara, kayış, sıcak su, hortum, sigaradır.
>
> Aletsiz Saldırılar: Aletsiz saldırılar, şiddet esnasında herhangi bir aletin kullanılmadığı durumlardır. Tekme atmak, çimdiklemek, vücudu sarsmak, itip-kakmak, tokat atmak, yumruk atmak gibi davranışlardır (Polat, 2017, s.25).

Bu davranışlardan dolayı toplumlarda şiddet, çoğunlukla yalnızca fiziksel şiddet olarak anlaşılır. İnsanların şiddeti yalnızca fiziksel şiddet olarak görmeleri, diğer şiddet türlerine maruz kalsalar bile bu davranışların şiddet sınıfında olduğundan haberdar olmamalarıdır. Bu nedenle şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik girişimler zayıf kalmaktadır. Bu durum ise, fiziksel şiddetin sürekliliğine ve yaygınlaşmasına zemim hazırlamaktadır (Gürkan ve Coşar, 2009, s.134).

Kadına yönelik şiddetin tarihsel gelişimine bakıldığında, şiddetin ortaya çıkışı insanoğlunun varoluşu ile başlamıştır. Arkeologların bir çalışması, kadınların fiziksel şiddet yaşamaları konusunu 3000 yıl öncesine sabitlemektedir. Elde edilen buluntular erkek bedenine ait mumyalardaki kemiklerde %9-20 oranında kırık teşhis ederken, kadın bedenine ait mumyalardaki kemiklerde ise %30-50 oranında kırığa rastlamışlardır. Bunun yanı sıra Roma yazıtlarına göre erkek eşler, zina yaptıkları, kendilerinden izin almadan hareket ettikleri eşlerine ağır cezalar vermek, onları boşamak ve hatta öldürmek hakkına sahipti (Köşgeroğlu, 2008, s.72). Fiziksel şiddet bu tür incelemelerle ortaya konmaktadır fakat cinsel, ekonomik, psikolojik şiddetin ne ölçüde olduğunu söyleyebilmek yazılı belge olmadığından zordur.

Fiziksel şiddetin önlenmesi konusunda, İstanbul Sözleşmesi'nin 35. maddesinde taraf devletlerin hukuki veya diğer tedbirleri alması yolu ile şiddetin önlenmesini konu alınmıştır. 35. madde şöyledir: "Taraflar, bir başka bireye yönelik kasti uygulanan fiziksel şiddet eylemlerinin cezalandırılmasını sağlamak üzere gerekli hukuki veya diğer tedbirleri alır" (m.35)

3.2.4. Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, şiddetin zor kullanarak, şiddet uygulananın cinsel birleşme rızası olmadan, cinsel ilişkide bulunma yolu ile uygulanan türüdür. Cinsel şiddet, zorla evlendirme, cinsel organlara zarar verme, istenmeyen kişilerle cinsel ilişkiye zorlanma vb. örnekler olarak bilinir. Cinsel şiddet adından da anlaşılacağı gibi şiddet uygulayıcının, şiddet uyguladığı kişiye cinsel zorlama yoluyla zarar verdiği şiddet türüdür (Gürkan ve Coşar, 2009, s.142).

Bu şiddet türü, zorlayıcı cinsel davranışlarla uygulanmaktadır. Cinsel şiddette şiddet uygulayanın amacı, mağdurla cinsel ilişki yaşamak değil, onu utandırmak, cezalandırmak,

kontrol altına almak, ona boyun eğdirmektir. Cinsel şiddet, istenmeyen bedensel bir eylem göstermek, cinsel sözler söylemeye zorlamak, cinsel yaklaşıma mecbur bırakmak ya da bireyi ticari amaç doğrultusunda cinsel açıdan kullanmaya yönelik eylemlerdir (Polat, Esin, 2017 s.26).

Yukarıdaki belirlemelerin yanında Fromm, cinsel şiddeti, sapkınlık olarak değerlendirmektedir. Şiddet uygulayan, şiddet uygulananı hırpalamak, aşağılamak, dövmek yolları ile cinsel uyarılma ve tatmin olma duygusu yaşamaktadır. Tüm isteklerin temelinde tatmin olma duygusu yatmaktadır. Şiddet yanlısı bireylerde sadistçe zarar verme isteği vardır (Fromm, 1998, s.36).

Toplumlarda genel olarak cinsel şiddetin mağduru kadınlardır. Kadına yönelik cinsel şiddete dair Birleşmiş Milletler Özel Raportörü, BM İnsan Hakları Komisyonu'na 1997 yılında sunduğu raporunda şunları söylemiştir:

> Kadınlara yönelik şiddetin açık bir göstergesi olarak, tecavüz ve cinsel tacizi de içeren cinsel şiddet evrenseldir; devlet sınırlarını ve kültürleri aşmakta, bütün ülkelerde ve bütün kültürlerde kadınlara karşı aşağılama ve terör silahı olarak kullanılmaktadır. Kadınlara yönelik şiddetin bütün biçimleri, cinselliklerini şiddet, korku ve sindirme yoluyla kontrol altına alarak kadınlara boyun eğdirmenin yöntemleri olarak iş görmektedirler[16]

Kadınlar ve kız çocukları tecavüz, sözde ″namus″, cinsel taciz, zorla evlendirme, kadın sünneti v.b. insan haklarını ihlal eden, cinsler arası eşitliği sağlamak adına engel oluşturan cinsel şiddet içerikli fiillere maruz kalmaktadırlar (Yakın, 2016, s.144).

Kadınlara yönelik cinsel şiddet fiilinin cezalandırılması caydırıcı olmaktadır. Bu anlamda İstanbul Sözleşmesi öneme sahiptir. İstanbul sözleşmesinin 36. maddesine göre, bir başka kişi ile, başka bir organla veya yabancı bir cisimle oral, vajinal, anal yoldan, kişinin

[16] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:20.05.2019, Uluslar arası Af Örgütü Raporu (Şubat-2003).All Index EUR 44/06/2003 "Kadınlara Yönelik Cinsel Şiddete Son"

rızası olmadan cinsel ilişkiye girme, cinsel nitelikli eylemde bulunma, bir kişinin rızası olmadan üçüncü şahısla cinsel eylemde bulunulmasına neden olma, bu eyleme aracılık etme konuları cinsel şiddet olarak belirlenmiştir (Bader, 2018, s.128).

3.3. Şiddetin Temelleri

Şiddet davranışının, erkeklerde kadınlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Şiddet olayları incelendiğinde, şiddet uygulayıcısı olarak erkeklerin yarısında, kadınların ise dörtte birinde genetik geçişli kişilik bozukluğu olduğu gözlenmiştir. Kişilik bozukluğu, vicdansız olma, başkalarının acısını hissedememe ayna nöronlarının işlevinde bozulmanın göstergesidir. Ayna nöron, canlının herhangi bir hareketi yaptığında ve aynı hareketi yapan başka birini gözlemlediği durumlarda ateşlenen nöronlardır (Burns, 2012. s.112).

Şiddet davranışında, ayna nöronlarının haricinde, "amigdala"nın etkili olduğu bilinmektedir. "Amigdala" dışarıdan gelen uyarıcıların beyinde anlam kazandığı bölgedir. "Amigdala" (Latince: corpusamygdaloideum) beynin arka lobunun yani temporal lobun derinlerinde bulunmaktadır. Bu organ nöronlardan oluşmaktadır. "Amigdala"nın şekli bir bademe benzer. Duygusal hafıza ve tepkilerin oluşmasında rol oynar. Dışarıdan gelen uyaranı bir tehdit olarak anlamlandırabilir. "Amigdala"nın, şiddete eğilimli bireylerde hacimsel olarak daha küçük olduğu kanıtlanmıştır (Terek, 2008, s.123).

Diğer taraftan hormonların, bireyin davranışlarının şekillenmesi üzerinde temel etken olduğu bilinmektedir. Saldırgan davranış ile ilişkili olan "testosteron hormonu" erkeklerde kadınlara oranla daha fazla görülmektedir. Yine "seratonin hormonu"nun eksikliği saldırganlığa neden olmakta ve şiddet davranışını tetiklemektedir (Özaşçılar, 2017. ss.21-25). Hormonsal yapının şiddet eğilimi konusunda belirleyici olduğu bilinmektedir.

Bireysel anlamda insanın şiddet davranışına yönelmesi konusunda bilim dünyası Phineas Gage olayına dikkat çekmektedir. Gage, demiryolu işçisi olarak çalışmaktaydı.

Görevi rayların döşeneceği geçitlerdeki engelleri dinamit kullanarak ortadan kaldırmaktı. Yüz yedi buçuk santim uzunluğu olan sıkıştırma çubuğu adı verilen aleti kontrol altına alamamış ve beyninin ön lobuna saplanmıştır. Gage kaza sonucu kurtulmuştur fakat ağır yara almıştır. Kaza öncesi evine bağlı, dürüst, çalışkan ve nezaketli olan Gage, kaza sonrası küfürbaz, kaba, kavgacı davranışlar göstermiş, en sonunda sokak yaşamını seçmiş, ardından hayatını yitirmiştir. Bilim insanları, 1848 yılında gerçekleşen bu olaydan sonra beynin ön lobu ile insan davranışı arasındaki ilişkiyi incelemeye almışlardır. İncelemenin sonucunda, duygu, düşünce ve davranışın insan beyninde eş zamanlı harekete geçen çok fazla sayıda ağın işbirliği ürününün olduğu fikrine sahip olmuşlardır (Aydın, 2018, ss.58-60).

Phineas Gage'nin geçirmiş olduğu kazadan sonra sakin kişiliğinin, saldırganlığa dönüşmesinin nedeni, "prefrontal korteks"in hasar görmesidir. "Prefrontal korteks", beynin ön bölümünde bulunan "frontal lob"un davranışların tüm bileşenlerinin bağını kuran alandır. Kaza sonrası bir değişimin gözlenmemesine rağmen kısa bir süre sonra Gage, kişilik değiştirmiştir. Evine bağlı, saygılı, çalışkan, sakin olan Gage, tam tersi özellikler kazanmıştır. "Prefrontol korteks", karakteri kontrol eden tek alandır. "Prefontal korteks"in hasar görmesi, kişiyi saldırganlaştırmaktadır (Greenfielt, 2006, s.25-27).

Beyin hasarının saldırgan davranışlara ve şiddete neden olduğu bilimsel verilerle ortaya konmuştur. Portekizli nörolog Egaz Moniz, "frontal lob"ları kesilen bir maymunun çok rahatladığını gözlemlediğini belirtmiştir. Bu durumdan yola çıkan Moniz, saldırgan ve şiddet yanlısı insanların tedavisinde benzeri bir yaklaşım önermiştir. "Frontal lob"ları, beynin geri kalan kısımlarına bağlayan beyaz sinir liflerini kesmiştir. Tıpta "lökotomi" adı verilen bu teknik 1970'lı yıllara dek kullanılmıştır. "Lökotomi", saldırganlık, depresyon, fobi tedavisinde sıklıkla kullanılan bir yöntem olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1936-1978 yılları arasında 35.000 kişi bu yöntemle tedavi edilmiştir. Sonraki yıllarda "lökotomi" tedavisinde düşüş gözlenmiştir. Ameliyat sonrasında ortaya çıkan bilişsel problemlerin gözlenmesi, nitelikli ilaçların geliştirilmesi "lökotomi" tedavisini ortadan kaldırmıştır (Greenfielt, 2006, s.29-37).

Şiddetin bir diğer nedeni ise genetik geçiştir. Şiddetin temel nedenlerini araştıran bilim insanları, genetik faktörle ilgili önemli bilgilere ulaşmışlardır. Dürtüsel olarak ortaya çıkan saldırganlığın yüzde 44-72 oranında genetik faktöre dayandığını açıklamışlardır. Bilim adamları, kötü koşullu sosyal çevre ve genetik faktörlerin birleşimi sonucu şiddet ve saldırganlığın etkisinin belirginleştiğini öne sürmüşlerdir (Yıldırım, 1998, s.87).

Bir toplumda şiddet kullanımının ne tür durumlarda makul olduğu, şiddet gösteren ya da şiddete maruz kalan bireyler arasındaki ilişkinin çeşitleri konusundaki anlaşmazlıklar ya da savunulan iddialar, bu yönde bir isyanın ne derece mümkün olduğunun göstergesidir. Toplumlar, şiddetin örgütlenmesi ve nasıl bir yöntemle kullanılması gerektiği konusunda normlar barındırır. Hangi tür rakiplere, hangi tür araçların kullanılacağını toplumsal normlar belirler. Örneğin, Güney Sudan'daki Nuerler'de aynı köyde yaşayan bireyler, dövüş anında yalnızca sopa kullanırken, farklı köyden katılan bireyler mızrak kullanmışlardır. Aynı şekilde, değişik kabileler savaşırken, kadın ve çocuklara dokunmak, ahır ve kulübeler yakmak, esir almak norm olarak yasaktı. Fakat karşı kabile bir Nuer değilse bu yasaklar geçersizdi(Riches,1989, s.19). Şiddet uygulayanın, şiddet görenin ve şiddet tanığının şiddeti değerlendirme konusundaki belirlemeleri toplumdan topluma değişim gösterir. Şiddetle ilişkili konularda yapılması gereken, şiddet durumu ile karşı karşıya gelen bireyin kendini kontrol altına almasıdır (Köşkeroğlu, 2008, s.165).

Şiddete başvurma eğiliminde toplumsal normların sınırlanmasını geçersizleştiren etmen, şiddet pratiğinde insanların kendini kontrolü konusundaki dayanıksızlığıdır. Şiddet unsurunun yaratacağı sonuçları öncesinde tahmin etmek olasılık dışıdır. Şiddetin doğurduğu sonuçların değerlendirilmesinde, gerçekleşmiş şiddet olayında şiddet uygulayıcısını, şiddet mağdurunu ve şiddetin tanığını ve bunların ilişkisini incelemek gereklidir. İlgili taraflar arasındaki ilişki incelendiğinde hangi edimin şiddet olarak belirlendiği ortaya çıkar. Toplumların içindeki topluluklarda bir eylem şiddet olarak görülmezken, bir diğerinde görülebilir (Riches,1989, s.21). Burada toplumsal normlar belirleyicidir.

Riches, şiddet ediminin kültürler arası geçerliğine ait olan inancını dört temele dayandırır. Riches şöyle söyler:

> 1-Şiddet ediminin uygulanması, meşruiyet hâkimiyetindeki mücadeleye bağlıdır.
> 2-Şiddetin uygulanışında, şiddet uygulayıcısı, şiddet mağduru ve şiddetin tanığının olayı kavrayışlarındaki fark az olacaktır. Bu durumda şiddet ediminin, şiddet olarak kabul edilmemesi muhtemel olacaktır.
> 3-Duyular açısından şiddet uygulaması hissedilirdir.
> 4-Şiddet ediminin ılımlı etki seviyesinde kullanımı, az donanım gerektirir. İnsan beyninin kıvraklığını bilmek, bir başkasına karşı incitme edimini gerçekleştirmek için yeterlidir (Riches,1989, s.26).

Antropologların şiddete olan yaklaşımı, toplumsal değer yargılarının, sosyal gerilimin nasıl evrildiği konusunda yoğunlaştığı yönündedir. Şiddeti değerlendiren antropologlar karakter, deneyim, us gibi bireye içkin özellikleri dikkate almazlar (Riches,1989, s.28).

3.4. Kuçuradi'nin Gözünden Şiddetin Felsefi Değerlendirmesi

İnsanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi için "insanın değeri"ne ve"insanın onuru"na layık bir yaşam sürdürebilmesi hakkı vardır."İnsanın değeri"ne ve "insan onuru"na zarar veren, bir insan hakkı ihlali olan şiddet meşrulaştırılamaz. Şiddet, nedeni ne olursa olsun, "İnsanın değeri"ne ve "insan onuru"na zarar vermektedir. Toplumsal yaşam içerisinde şiddetin sıradanlaşması, şiddete hedef olanlar açısından, yaşananların hak edildiği düşüncesi hâkim olmaktadır. Hiçbir nedenle şiddetin hak edilirliği kabul edilemeyeceği gibi, şiddet uygulayanın da böyle bir hakkı yoktur. Şiddeti uygulayanın da aynı "insan onuru"na sahip olduğu ilkesi, şiddetin acizliğini ortaya koymaktadır (Kuçuradi, 2013a, ss.13-17). Şiddet, insanların yaşam koşullarını sınırlandırarak, olanakların gerçekleştirilmesine engel teşkil etmektedir.

Kuçuradi, şiddet eylemlerini şöyle değerlendirir:

> Şiddet eylemleri, fiziksel güç kullanarak, o anda kendisini koruyamayacak ya da başkası tarafından korunamayacak bir insana tepki olarak ya da kasıtlı olarak fiziksel ve psişik varlığına zarar veren eylemlerin veya bir insanı yok eden eylemlerin özelliğidir. Bu eylemleri genellikle kişiler karşı oldukları bir şeye tepki olarak gerçekleştirirler. Ne olursa olsun ulaşmak istedikleri bir şeye engel olduğunu düşündükleri insanlara karşı böyle eylemler yaparlar veya boyun eğmek istemeyen ya da boyun eğmediği farz edilen, o anda istediklerini elde etmeye engel oluşturan kişilere istediklerini yaptırmak için şiddet eylemini gerçekleştirirler (Kuçuradi, 2013a, s.15).

″Şiddet eylemde sınır tanımamanın en çarpıcı görünümüdür. Korkunun, bencilliğin, gururun en direkt tepkisidir. Etik cehaletin belirtisi olarak düşünülebilir ve şiddet ancak insanlarda görünür″ (Kuçuradi, 2013a, s.14). Şiddet insanlara özgü ise, insanlar arası etik ilişki sorgulanmalıdır.

Etik ilişki, insanlar arası değer sorunlarının olduğu ilişkidir. Buradaki değer ″insanın değeri″dir. İnsanın değeri, ″insanın tür olarak varlıklar arasındaki özel yeridir″ (Kuçuradi, 2013a, s.40). Değer sorunlarının olduğu her ilişki bir olay içinde gerçekleşir. Kuçuradi etik ilişki yaşayan bir kişi açısından şöyle bir açıklama getirir:

> …belirli bir ilişkiyi yaşayan her kişi, kendisi ve ilişkide olduğu diğer kişi veya insanlar, başka etik ilişkiler ve etik ilişkiden yapıca farklı ilişkiler içindedir. Bu başka ilişkiler, kişinin yaşamını doğrudan doğruya, bu belirli ilişkinin yaşamını da dolaylı olarak etkiler. Olayların akışında kişiler, bir defalık, eşsiz yaşamlarını olay örgülemeleri arasında bir oluş olarak, bu yaşamlarını arada bir bilinçlendirdiklerinde de bu durumları ardardalığı olarak yaşarlar (Kuçuradi, 2015, s.3).

Etik ilişkinin bir diğer özelliği, kişiler tarafından yaşanan ″değerlilik-değersizlik″ ilişkisi olması ve kişinin eylemleri ile verilmesidir. Bazı durumlarda kişiler arasında ilişkilerde etik eylem bulunmamaktadır. Buna yaşamda sıklıkla rastlamak mümkündür (Kuçuradi, 2015, s. 8). Şiddet bu değerlendirmenin bir örneğidir.

3.5. Kadına Yönelik Şiddet

Birleşmiş Milletler 2008 yılında yapmış olduğu "Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi"nde kadına yönelik şiddeti şöyle tanımlar;

> Kadına sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan hareketlerdir. İster kamusal. İster özel alanda olsun kadına yönelik her türlü baskı yöntemi şiddettir. Kadınlara Yönelik Ayırımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne göre, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da oransız bir şekilde kadınları etkileyen şiddettir[17]

"Birleşmiş Milletler"in geniş kapsamlı kadına yönelik şiddet tanımlaması kadına yönelik ekonomik şiddetten bahsetmemektedir. Oysaki ekonomik şiddet kadının olanaklarını gerçekleştirebilmesi açısından çok önem taşımaktadır.

İstanbul Sözleşmesi ise Kadına Yönelik Şiddeti şöyle tanımlar:

> "kadına yönelik şiddet'' kadına yönelik ayrımcılığın bir türü ve bir insan hakkı ihlali olarak anlaşılmaktadır. İster kamu hayatında ister özel hayatta meydana gelsin baskı veya rastgele özgürlüğünü engelleme de dâhil kadınların fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zararı veya ıstırabı ile sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan tüm eylemler toplumsal cinsiyete dayalı şiddet anlamına gelir (m.3/a)[18].

[17]https//www. tbmm.gov.tr. Erişim Tarihi: 01.10.2018 uluslararası belgeler-kadına karşı şiddet

[18] www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 11.01.2019, 20/03/2012 tarih ve 28239 Sayılı Resmi Gazete, Kabul Tarihi: 08/03/2012 Kanun no: 6284 Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

İnsan haklarının korunması karşısında en büyük engel ayırımcılıktır. Ayırımcılık, bir kişinin, bir özelliğine dayanılarak keyfi veya hak ihlaline neden olacak şekilde davranışta bulunulması yolu ile o kişiyi mağdur etmektir. Ayırımcılık, şiddet unsurunu tetikler. Dolayısıyla ayırımcılığa maruz kalan kişi, şiddetin zarar gören aktörü olur. Toplumlara bakıldığında, ayrımcılığa maruz kalan kesimin genel olarak kadınlar olduğu görülmektedir. (Tuşalp, 1986, s.97)

Kadına yönelik şiddetin yasalarla ceza kapsamına girmesi öncesinde, şiddete karşı koyma amaçlı birtakım yöntemlerin ortaya konulup geliştirilmesi ve bunların uygulanması hükümet harici kuruluşlar tarafından yürütülme çabası ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktayken, devletin konuya ilişkin tutum değişikliği oluşturmadıkça koruyucu, önleyici tedbirlerin yetersizliği ile karşı karşıya kalınmıştır. Yaptırım gücünün gerekliliği kararını veren kadın örgütleri devleti göreve çağırarak, devletin çeşitli kurumları aracılığı ile kadına yönelik şiddetin yasa kapsamında ceza karşılığını sağlamışlardır (Yıldırım,1998, s.45). Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'lerden, 1980'lere gelindiğinde elli eyaletin altısı dışında tümü kadına yönelik şiddeti önlemeye ilişkin yasalar oluşturmuştur. Bu özel yasalar, mali konuları güvence altına alma, kadına yönelik şiddete karşı etkin hukuki düzenlemeler ekleme, şiddet gören kadının kendi başvurusu halinde ilgili mahkemeden kolaylıkla korunma kararı çıkartılabileceği konularını kapsamaktaydı (İlkkaracan ve ark.1996 s.84-96). Oysaki 1970'ler öncesi kadına yönelik şiddet uzak tanıdıklar ya da yabancılar tarafından uygulandığında şiddet olarak tanımlanmış ve bu durum aile içi şiddeti meşru kılmıştır.

1970'lerde ise kadına karşı şiddete karşı girişimler devlet harici feminist örgütler tarafından Londra'da şiddet gören kadınlar için "sığınma evleri" açılmış, günümüze değin pek çok ülkede sayısız sığınma evleri kurulmuştur. Kurulan bu "sığınma evleri" kadınların şiddet tehlikesinden sürekli ya da geçici olarak korunmalarını ve uzaklaştırılmalarını sağlamış ve şiddetin biçimini, nedenlerini, sonuçlarını v.s. saptamaya yönelik teorik bilgiyi edinme yolunda ufuk açıcı olmuştur (Başbakanlık, 1995, s.13). Sonrasında bu bilgiler uygulama alanında değerlendirilmeye alınmış, kadın sığınma evlerinin işlerliği prosedüründe kullanılmıştır.

Açılan "sığınma evi"nin ilki 1971 yılında, İngiltere'de şiddete maruz kadınlar için kurulan "Kadınlara Yardım Sığınağı" olarak bilinen "Chiswick Kadın Merkezi"dir. 1975 yılında ise "Ulusal Kadınlara Yardım Federasyonu" olan "Woman's Aid"dir. 1974 yılında Almanya'da "Berlin 1. Kadın Evi" kurulmuştur. Bu ülkede 1995 yılına dek 130 tanesi yarı resmi örgütler tarafından yönetilen, 10 tanesi bağımsız kadın örgütlerince kurulan "sığınma evleri" 260 şiddet mağduru kadına destek vermiştir. 1976 yılında Fransa'da "Flora Tristan Sığınağı", 1977'de İsviçre'de "Kötü Muamele Gören Kadınları Koruma Derneği", aynı yıl Norveç'te "Kadın Evi", 1986 yılı rakamlarına göre Amerika Birleşik Devletleri'nde sayısı 700'ü aşan "Kadın Sığınma Evi" açılmıştır. Sosyalist devletlerde ise 1990 yılında "Berlin Duvarı"nın yıkılması ile aynı bu amaca yönelik evler kurulmuştur (Yıldırım,1998, s.48-50). "Sığınma evleri" kurulması kadına yönelik şiddet açısından koruyucu, önleyici nitelik taşıyan uygun bir karardır. Bu gelişmelerin ardından güç kazanan kadınlar, kampanyalar oluşturmuş ve dayanışma yaşamışlardır.

Türkiye'de de 1980'lerde tartışılan bu durum ilk kez kadınlar tarafından 17 Mayıs 1987 günü örgütlü eyleme dönüştürülerek "Dayağa Hayır" yürüyüşü yapılmıştır. Yürüyüşün ardından 4 Ekim 1987 günü "Kariye Kadın Şenliği" düzenlenmiştir (Yıldırım, 1998, s.38-39). Bu nitelikle kadın dayanışmaları kadınları daha da güçlendirecektir.

Tüm bu gelişmelerin paralelinde "Birleşmiş Milletler" tarafından yürütülen "Dünya Kadın Konferansı"nda ciddi kazanımlar elde edilmiştir. Dünya Kadın Konferansının birincisi 1975'deMeksico City'de, ikincisi 1980'deKopenhag'da, üçüncüsü 1985'de Nairobi'de, dördüncüsü ve en önemlisi 1995'de Pekin'de yapılmıştır (Başbakanlık, 1995, ss.1-8). Düzenlenen bu örgütlü mücadeleler, kadının insan haklarının korunması açısından önem taşımaktadır.

3.6.Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Kadına yönelik aile içi şiddet, kadına yalnızca kadın olduğu gerekçesi ile, genelde erkek eş tarafından uygulanan belli amaçlara ulaşma isteği doğrultusunda, bu amacı elde etmek, hakimiyet kurmak, saygınlık kazanmak, kadının irade, istek ve özgürlüğünü geçici bir süre kaldırmak için uyguladığı davranış veya tutumdur (Aksoy,1993, s.26).

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da kadına yönelik aile içi şiddet şöyle tanımlanır:

> "Kadınlara yönelik aile içi şiddet", bir insan hakları ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olarak anlaşılmaktadır ve ister kamusal ister özel alanda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayalı her türlü eylem ve bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma anlamına gelir (m.3/1-a)

Burada belirtilen kadına yönelik aile içi şiddette, kadının yalnızca kadın olduğu için şiddet gördüğü açık olarak beyan edilmiştir.

"İstanbul Sözleşmesin"de "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet" yerine "Aile İçi Şiddet" tanımı yapılmıştır. Sözleşmeye göre "Aile İçi Şiddet" tanımı şöyledir:

> "aile içi şiddet" aile içerisinde, aile birliğinde veya hanede veya mağdur faille aynı evi paylaşsa da eski veya şimdiki eşler veya partnerler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet anlamına gelir (m.3/1-b)

Arıkan'ın "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet" tanımlaması şöyledir: "Ailede kadına yönelik şiddet, erkek eşin kadın eş üzerinde bilinçli olarak fiziksel zarar verme eylemi olarak da tanımlanmaktadır" (Arıkan, 1987, s.83). Görüldüğü gibi aile içinde kadına yönelik

şiddetten bahsedildiğinde, ilk akla gelen şiddet türü fiziksel şiddettir. Oysaki fiziksel şiddet dört ayrı şiddet türünün bir tanesidir. Şiddetin türleri bölümünde belirtildiği gibi, fiziksel şiddetin yanında, ekonomik, cinsel ve psikolojik şiddet vardır (İlkkaracan ve ark, 1996, s.76).

Kadına yönelik aile içi şiddet olaylarına her toplumda rastlanmakla birlikte, nedenleri toplumdan topluma değişim göstermektedir. Çok yönlü bir olgu olduğu kabul edilen kadına yönelik aile içi şiddete neden gösterilebilecek pek çok etken vardır. Kadına yönelik aile içi şiddet incelenirken toplumsal kültür, toplumsal cinsiyete dayalı rol kalıpları, şiddetin uygulandığı zaman dilimi, o topluma ait olan iç hukuk kuralları dikkate alınarak incelenmelidir (Sümer,1998, s.65). Örneğin bazı ülkelerde kadını yalnızca itmek ve bunu sıkça tekrarlamak suçtur (Erten, Ardalı,1996, 57). Bu durum suçun ne olduğu konusunun toplumdan topluma değiştiğinin göstergesidir. O halde toplumdan topluma değişen şiddet nedenlerini tek durum olarak değerlendirmek uluslararası genel kararlar için önem taşımaktadır.

Günümüzde, kadına yönelik aile içi şiddet yukarıdaki faktörlere göre değişim gösterse de, pek çok ülkede geçtiğimiz yüzyılın başına değin, aile birliği içerisinde erkek eşin kadın eşe fiziksel şiddet uygulaması bir haktı. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Mississipi Eyaleti'ne ait "Yüksek Mahkeme" 1824 yılında "davaya dâhil olan tüm tarafların şereflerinin zarar görmesini önlemek amacıyla, cezai soruşturmaya uğramadan eşine fiziksel şiddet uygulama hakkı" olduğunu onayarak kadına yönelik aile içi şiddeti meşrulaştırmıştır. Bu karar 1920'lere kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm eyaletlerinde yasa yolu ile ceza kapsamına girene kadar devamlılık göstermiştir (İlkkaracan ve ark, 1996, s.83).

Türk toplumuna bakıldığında, kadına yönelik aile içi şiddet konusunda geleneksel ve ataerkil düzenin etkisi gözlenmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel etmenlerin yanı sıra dinin etkisi önemli yer teşkil eder. Erkek egemen aile yapısı içerisinde kadının yeri geri planda hatta çocuklardan sonradır. Bu nedenle sosyal çevreden ve diğer aile bireylerinden çekinme, aileyi koruma adına şiddeti kabullenme, ekonomik sıkıntıya boyun eğme gibi

davranışlar şiddeti hak olarak görme noktasına kadar uzanır. Bundan dolayı kadına yönelik aile içi şiddet vakalarına sıklıkla rastlanır. Bunların en bilinen örneği "Avrupa Konseyi" tarafından hazırlanan "İstanbul Sözleşmesi"nin oluşumuna temel oluşturan Diyarbakır' da meydana gelen "Opuz Davası"dır (Sağıroğlu, 2013, s.68).

Genel olarak kadına yönelik aile içi şiddet uygulayıcısı olan erkek eşler üzerinde yapılan kapsamlı araştırmalar, erkek eşin düşük özgüven problemini ortaya koymuştur. Düşük özgüven problemi yaşayan erkek eşler, özerkliklerine saldırı korkusu yaşarlar ve şiddete maruz kalmadan ilk darbeyi vurma isteği duyarlar. Bunun yanı sıra bağımlılık, alkol tüketimi, toplumsal rollere duyulan inanç etkendir. Bağımlılığın etken olduğu şiddet, erkek eşin, kadın eşe duyduğu ihtiyacı hazmedememesi nedeniyle gerçekleştirdiği bir girişim veya engellemeye karşı bir kriz olarak belirir. Yine alkol kullanan erkek eşin şiddet kullanımı sıklıkla görülür (İlkkaracan ve ark, 1996, s.93).

Geleneksel cinsiyet rollerine duyulan inançta ise erkek eş, şiddeti meşru görmektedir. Erkek eş tarafından aile içi şiddete maruz kalan kadın eş, kendisini değersiz, yetersiz, güvensiz hissederken, şiddete uğradığında yüksek bağımlılık ihtiyacı doğar. Bu durumda kadın sıklıkla depresyon problemi yaşar. Şiddet uygulayıcısı erkek eşin aksine şiddete maruz kalan kadın eş, şiddetin sorumlusunun kendisinin olduğuna inanır. Geleneksel cinsiyet rollerine duyulan inanca göre, tıpkı erkek eş gibi kadın eş de geleneksel bakış açısı ile erkeğin şiddetini meşrulaştırmak çabası içerisindedir (Yavuz ve Ardalı, 1996, ss.76-80).

3.6.1.Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadelede "Opuz Davası"nın Önemi ve Dünya Örnekleri

"Opuz Davası", "Avrupa Konseyi"nin "İstanbul Sözleşmesi"ne temel oluşturmuştur (Çağlayan, 2015, s.38). Bu olayda başvuranın annesi hayatını yitirmiştir. Yaşam hakkı ihlal edilmiştir. İnsan hakları açısından temel hak ve özgürlüklerin en başında yaşam hakkı gelmektedir. Bahri Savcı yaşam hakkı için şunları söylemektedir:

> Yaşam hakkı, hem insanın kendisine, hem devletine yükümler, zorunluluklar yüklediği için önemlidir. Bir başka deyimle; yaşam hakkı derin anlamlıdır… Çünkü şu görüşten çıkar ve kaynaklanır: İnsan, bizatihi bir DEĞER'dir. ONURLU bir değerdir; onuruna layık olarak doğmalıdır, var olmalıdır, gelişmelidir ve hiç kimse tarafından bu ilk hak, bir ihlale uğramamalıdır (Savcı, 2016, s.87).

Yaşam hakkı ihlaline neden olan bu olay "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"nde değerlendirilmiştir. T.C. vatandaşı olan başvuru sahibi Nahide Opuz tarafından 15 Temmuz 2002 tarihinde, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 34. Maddesi" gereğince görülen 3340/02 no'lu başvurulu dava "Opuz Davası" olarak bilinmektedir. Dava "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi", Üçüncü Dairesi Başkanı Josep Casadevall, tarafından yürütülmüştür (Sağıroğlu, 2013, s.68).

Nahide Opuz'un avukatı "Diyarbakır Barosu"na kayıtlı M. Bektaş tarafından, "Türk Hükümeti" ise kendi ajanı tarafından temsil edilmektedir. Opuz, vatandaşı olduğu "Türkiye Cumhuriyetin"e ait Devlet makamlarınca öldürülen annesinin ve kendisinin aile içi şiddet olayından korunamadığını savunmuştur. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" bu başvuruyu 28 Kasım 2006 günü "Türk Hükümeti"ne bildirme kararı almış ve ardından başvuru esaslarının kabul edilebilirliğine hükmedip incelemeyi başlatmıştır."Opuz Davasına" üçüncü taraf olarak katılması kararı ile "Interights-İnsan Haklarının Korunması için Uluslararası Merkez" davaya ilişkin görüşlerini bildirmiştir. "Türk Hükümeti"ne bildirilen bu yorumlar, "Türk Hükümeti"nce yorumlanmıştır. "Türk Hükümeti aleyhine görülen Opuz Davası kabullenebilirlik esasınca Strazburg'da bulunan İnsan Hakları Binası'nda 7 Ekim 2008 günü açık görüşle gerçekleştirilmiştir" (Moroğlu, 2009, s.72).

Mahkeme Başkanı Josep Casadevall tarafından açılışı yapılan davada davanın koşulları ve olaylar dinlenmiştir. Başvuran Nahide Opuz, 1972 doğumludur ve Diyarbakır İli'nde yaşamaktadır. Annesi, A.O ile birlikte yaşamaktadır. 1990 yılında başvuran ile A.O.'nun oğlu H.O. aşk yaşamaya başlamışlar, 12 Kasım 1995 tarihinde resmen evlenmişler

ve 1993,1994, 1996 doğumlu olan üç çocuk edinmişlerdir. Fakat çiftin aralarında şiddetli geçimsizlik vardır.

"Opuz Davası"nda üçüncü taraf olan "Interights-İnsan Haklarının Korunması için Uluslararası Merkez" davaya ilişkin görüşlerine dayalı on kez yinelenen saldırı, "Türk Hükümeti"nce itiraz edilmiştir. İlk saldırı H.O. ile A.O. tarafından başvuran ve anneye yönelik saldırıdır. Bu saldırı 10 Nisan 1995 tarihli "Diyarbakır Cumhuriyet Savcılığı"nca kayıtlıdır. Şiddete uğrayanlar, şiddet uygulayıcıların kendilerini darp ettiklerini, para istediklerini, ölüm tehdidinde bulunduklarını beyan etmiş, başka erkeklerle birlikte olma konusunda baskı gördüklerini ilave etmişlerdir. Aynı gün içerisinde darp, doktor raporu ile tescillenmiş ve beş gün iş göremez olduklarına dair rapor verilmiştir. Savcı 25 Nisan 1995 günü şiddet uygulayanlar hakkında tehdit gerekçeli bir iddianame sunmuştur. 15 Haziran 1995 günü, "Diyarbakır 1. Sulh Ceza Mahkemesi, şiddet görenlerin şikâyetlerini geri almaları sonucu davanın düşmesine hükmetmiştir" (Sağıroğlu, 2015, s.80) 11 Eylül 1995 günü, "2. Sulh Ceza Mahkemesi" şiddet uygulayıcılarını delil yetersizliğinden salıvermiştir.

13 Aralık 1996 tarihinde gerçekleşen ikinci şiddet olayı, H.O. tarafından, başvurana karşı gerçekleştirilmiştir. H.O. başvurana ağır şekilde fiziksel şiddet uygulamıştır. Şiddet, aynı gün doktor tarafından raporlaştırılmış, şiddetin hayatı tehlikeye neden olmadığı konusu imza altına alınmıştır. H.O. tutuklanmıştır. Savcı, 12 Nisan 1996 günü "Asliye Ceza Mahkemesi"ne H.O.'nun ağır müessir fiil işleğini iddia etmiştir. H.O. tutuksuz yargılanmayı talep etmiş, karısını dövdüğü için pişmanlık yaşadığını beyan etmiştir. Fakat talep, 16 Nisan 1996 günü "2. Sulh Ceza Mahkemesi" tarafından reddedilmiştir. 14 Mayıs 1996 günü görülen duruşmada, başvuranın iddiasını tekrarlamasına rağmen, Savcı başvuranın iyileştiğini gerekçe göstererek H.O.'nun tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmasını talep etmiş ve mahkeme H.O.'yu serbest bırakmıştır. 13 Haziran 1996 günü yapılan duruşmada başvuran, eşiyle barıştığını, dava sırasında beyan etmiştir. Bunun üzerine 18 Temmuz 1996 günü dava düşmüştür.

5 Şubat 1998 günü, H.O. üçüncü kez başvurana ve başvuranın annesine şiddet uygulamıştır. H.O. eşine bıçak çekmiş, başvuran ve annesini yaralamıştır. Bu kez çıkan kavgada H.O. da darp edilmiş, anne beş gün, başvuran üç gün, H.O. yedi gün iş görmez raporu almıştır. 6 Mart 1998 günü, Savcı olayla ilgili dava açmamaya karar vermiştir. Dava açmak için yeterince delil bulunmadığından, davanın devam etmesinde kamu yararı bulunmamıştır" (Işık, 2004, s.56)

H.O. 4 Mart 1998 günü başvuran ve annesine dördüncü kez saldırmıştır. H.O. anneyi hayati tehlikeye neden olacak şekilde yaralamıştır. Başvuran ve anneye araba ile çarpmış, ifadesinde olayın kaza olduğunu beyan etmiştir. H.O. yolda gördüğü başvuran ve annesini gitmek istedikleri yere götürmek istediğini, onların bunu reddedip, arabanın önüne atladıklarını sözlerine eklemiştir. Anne ise, H.O.'nun kendilerini arabaya binmemeleri durumunda öldüreceğini söylediğini belirtmiştir. Başvuran ve anne korkup, oradan koşarak uzaklaşırken, H.O.'nun arabasını üzerlerine sürdüğünü iddia etmişlerdir. Annenin bilinci kapanmış, hastanede açılmıştır. "Sulh Ceza Mahkemesi Hâkimi"5 Mart 1998 günü H.O. hakkında tutuklama kararı çıkarmıştır. 19 Mart 1998 günü Savcı, H.O. hakkında kamu davası açmıştır. Bir gün sonra başvuran, H.O.'ya boşanma davası açmıştır. Eşinin bir eş ve baba olarak sorumluluklarını yerine getirmediğini iddia etmiştir. Daha sonra eşi tarafından tehdit edilmesi nedeni ile davadan vazgeçtiğini açıklamıştır. Ardından başvuran ve anne, 2 Nisan 1998 günü "Cumhuriyet Başsavcılığı"na verdikleri bir dilekçe ile H.O. ve A.O. tarafından ölümle tehdit edildikleri nedeni ile önlem olarak Devletten koruma talep etmişlerdir. 2 ve 3 Nisan 1998 tarihlerinde polis memurları başvuran, anne, kardeş, gelin, H.O. ve A.O.'nun ifadelerini almışlardır. Başvuran ve anne H.O.'nun kendilerini araba ile ezmek istediklerini, ölüm tehdidinde bulunduğunu söylemişlerdir. Başvuranın kardeşi ve eşi, yapılan tehditler konusunda bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir. H.O. amacının, eşiyle barışmak olduğunu, fakat annenin buna engel olduğunu söylemiştir. A.O. ise annenin başvuranın yuvasını dağıttığını, kızının başka biriyle evlenmesini istediğini iddia etmiştir. İfadeler "Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü Asayiş Şube Müdürlüğü" tarafından değerlendirilmiş, 3 Nisan 1998 tarihli bir raporla "Cumhuriyet Başsavcılığı"na basit bir aile çatışması olduğu ve güvenlik güçlerinin zamanının boşa harcandığı bildirilmiştir. Buna rağmen, Başsavcı 14 Nisan 1998 günü H.O. ve A.O. hakkında dava açmıştır. Yine "Asliye Ceza Mahkemesi" 30 Nisan 998 günü H.O.'yu tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakmış

ve "Ağır Ceza Mahkemesi"ne görevsizlik kararı vermiştir. "Ağır Ceza Mahkemesi" ise suçu cinayete teşebbüs olarak nitelemiştir. 9 Temmuz 1998 tarihli duruşmada H. O. olayın kasıt değil, kaza olduğunu tekrarlamıştır. Bunun üzerine başvuran ve anne, davanın kapatılmasını talep ettiklerini beyan etmişlerdir. H.O. ve A.O. beraat etmişlerdir. Başvuran ve H.O. barışıp, birlikte yaşaya başlamışlardır. 8 Ekim 1998 tarihli duruşmada şikâyet geri çekilmiştir. Başvuran ve anne kızgınlıkla yalan beyanda bulunduklarını söylemişlerdir. "17 Kasım 1998 tarihinde, "Ağır Ceza Mahkemesi" davanın düşmesine hükmetmiştir" (Çağlayan, 2015, s.49).

29 Ekim 2001 günü H.O. beşinci kez saldırmıştır. Olay günü başvuran annesinin evine gitmiştir. H.O. eşinin ısrarla eve dönmesini talep etmiştir. Anne, başvuranı sakinleştirip çocukları ile eve göndermiştir. Kısa bir süre sonra çocuklardan biri gelip, babasının annesini bıçaklayarak öldürdüğünü söylediğinde, anne koşarak kızının evine gitmiş, kanlar içindeki kızını yerden kaldırarak komşularının desteğiyle hastaneye götürmüştür. Başvuranın yedi yerinden bıçaklandığı, hayati tehlikesinin bulunmadığı kaydedilmiştir. Aynı gün H.O. karakola giderek teslim olmuştur. H.O. ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılmıştır. Annenin avukatı, 31 Ekim 2001 günü Savcılığa bir dilekçe sunmuştur. Beş yıl önce H.O.'nun kızını feci şekilde dövdüğünü, sonrasında tutuklandığını, ilk duruşmada serbest bırakıldığını belirtip, H.O.'nun baskısı nedeniyle davadan feragat etmek zorunda kaldıklarını iddia eden avukat, H.O.'nun kadın pazarladığı konusunda rivayetlerin bulunduğunu sözlerine eklemiştir. Ayrıca "avukat, yaşam hakkının ihlaline yönelik olay karşısında H.O.'nun serbest bırakılmasını kınayarak, tutuklama talebinde bulunmuştur" (Tunca, 2005, s.124). Başvuran ise, 9 Kasım 2001 günü Başsavcılığa verdiği bir dilekçe ile, H.O. tarafından defalarca bıçaklandığını söyleyerek, yeniden muayene için "Adli Tıp Kurumu"na yönlendirilme talebinde bulunmuştur. Savcılık bu talebi kabul etmiştir. Kurum, darbın bıçakla olduğunu kaydetmiş, hayati tehlike olmadığını belirtmiştir. 12 Aralık 2001 günü, Savcı, "Sulh Ceza Mahkemes'ine H.O. aleyhine, bıçakla saldırıda bulunmak suçunu içeren bir iddianame sunmuştur. 23 Mayıs 2002 tarihinde H.O.'ya 839.957.040 Türk Lirası para cezası verilmiştir. Bu tarihten önce 14 Kasım 2001 günü başvuran Savcılığa şikâyette bulunmuş ve H.O.'nun kendisini tehdit ettiğini belirtmiştir. Buna karşılık olarak "Savcı, 11 Mart 2002 tarihinde başvuranın iddiasından başka, H.O.

hakkında kamu davası açmaya neden teşkil edecek bir delilin bulunmadığı kararına varmıştır" (Çağlayan, 2015, s.51).

H.O. bir sonraki saldırısını, hâkimin bu son kararından bulmuş olduğu cesaretle gerçekleştirmiş ve aynı gün başvuranın annesinin yaşam hakkını ihlal etmiş, onu öldürmüştür. Başvuran H.O. tarafından bıçaklandığı 29 Ekim 2001 tarihinden itibaren annesinin evinde yaşamaya başlamıştır. Şiddet görenler, devlet tarafından korunamadıkları düşüncesi ile il değiştirmeye karar vermişlerdir. İzmir İli'ne göç etmek için eşyalarını kamyonete koymuşlar ve yola çıkmışlardır. Başvuranın annesi, şoförün yanına oturmuştur. Hareket ettiklerinde, yola çıkan bir araç nakliye arabasının önünü kesmiştir. Yol kesen araçtan fırlayıp çıkan H.O. "Eşyaları nereye götürüyorsun" dedikten sonra başvuranın annesini orada vurmuştur. Başvuranın annesi olay yerinde hayatını kaybetmiştir.

Olayın ardından 13 Mart 2002 günü H.O. hakkında taammüden adam öldürmek suçundan "Ağır Ceza Mahkemesi"nde kamu davası açılmıştır. H.O. verdiği ifadede başvuranın annesinin kızını ahlaka mugayir yaşamaya sevk etmesi nedeni ile anneyi öldürdüğünü açıklamıştır. H.O. olay günü anneye eşinin nerede olduğunu sormuş annenin "Si…r git, karını alıp satacağım" demesi üzerine sinirlendiğini, bunun üzerine kendini kaybettiğini söylemiştir. "Ağır Ceza Mahkemesi", 26 Mart 2008 günü H.O. hakkında karar çıkarmış, ruhsatsız silah taşımak ve adam öldürmek suçundan mahkûm etmiştir. "25 yıl 10 ay hapis ve 180 Türk Lirası para cezası hükmedilmiştir. H.O.'nun tutuklu bulunduğu süre ve kararın temyiz mahkemesi tarafından inceleneceği dikkate alınarak, H.O. hakkında serbestlik kararı verilmiştir" (Çağlayan, 2015, s.58)

H.O.'nun serbest bırakılmasının ardından olaylar devam etmiştir. Başvuran Savcılıktan korunma talep etmiştir. Boşandığı eşinin ceza evinden çıktığını, kendisine ulaşmak için kardeşinden bilgi almaya gittiğini, kardeşi bilgi vermeyince ölüm tehdidinde bulunduğunu iddia etmiştir. H.O.'nun zaten annesini öldürdüğünü, kendisini de öldüreceğini beyan etmiştir, kendisine veya yakınlarına bir şey olursa H.O.'nun sorumlu tutulmasını talep etmiştir. Başvuranın avukatı gelişmeleri "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"ne bildirmiştir.

Başvuranın talebine karşın Devlet tarafından tedbir alınmadığı bilgisini vermiş ve şikâyetçi olmuştur. Avukat, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"nden başvuran için koruma sağlaması konusunda istekte bulunmasını talep etmiştir. Bunun üzerine "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi", Hükümetin talebe ilişkin makamların alacağı tedbirler konusunda bilgi istemiştir. 26 Mayıs 2008 günü, "Uluslar arası Hukuk ve Dış İlişkiler Müdürü" Savcılığa başvuranın "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"ne ilettiği şikâyeti konu alan bir faks göndermiştir ve bilgi istemiştir. Başsavcılık aynı gün başvuranın korunması için tedbir kararı çıkartmıştır. H.O. savcılığa çağırılmış ve sorgusunda tüm iddiaları yalanlamıştır. Hükümet, 20 Haziran 2008'de "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"ne gönderdiği yazıda H.O.'nun cezasını henüz tamamlamadığını, temyizle tahliye edildiği bilgisini iletmiştir. Savcılık ve Valiliğin şikayeti bildiklerini, tedbir kararı için kendilerine talimat verildiğini belirtmiştir. Başvuranın avukatı, 14 Kasım 2008'de tekrar "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"ne bilgi vermiştir. Halen tedbirin alınmaması nedeniyle, başvuranın hayati tehlike içinde olduğunu belirtmiştir. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" aynı gün, Hükümetten bilgi istemiştir. Hükümet başvuran için özel tedbirler aldığını ifade etmiş, eşkâlini polise bildirdiğini söylemiştir.

"Türk Hükümeti", iddialar karşısında davanın kadına yönelik şiddet konulu bir dava olmadığını gerekçe olarak sunarak, davanın reddini talep etmiştir. Hükümet "başvuranın iç hukuk yollarını tüketmediğini, Türkiye'deki sığınma evlerine başvuruda bulunmadığını, kendisine yapılan ayrımcı davranışa karşı Türkiye'de bir dava açmadığını söylemiştir" (Sağıroğlu, 2013, s.73). Fakat bu savunma mahkeme tarafından değerlendirmeye alınmamıştır.

"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ilk kez Opuz Davası ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlal edildiğine hükmetmiştir" (Sağıroğlu, 2013, s.73). İhlal edilen maddeler yaşama hakkı ve kötü muamelenin önlenmesi ve ayırımcılığı kapsayan maddelerdir. Mahkeme, devletin başvuranın annesinin hayatını korumaktaki pozitif yükümlülüğü yerine getirmemekle, yaşam hakkına ilişkin maddeyi ihlal ettiğine hükmetmiştir. Kötü muamele ile ilgili maddenin ihlal edilmesi konusuna gerekçe olarak devletin tehditlere karşı herhangi bir girişimde bulunmadığını beyan etmiştir (Çağlayan, 2015, s.77).

"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"nin "Opuz Davası" hakkında verdiği kararda aile içi şiddet ilk kez "Kadına Karşı Bir Tür Ayırımcılık" olarak değerlendirilmiştir. "Türk Hükümeti"nin "aile içi şiddet özel yaşam olduğundan karışılamaz" tezini geri çeviren mahkeme, "bir insan yaşamını koruma altına almak gerektiğinde özel yaşama müdahale edilebileceği"ni belirtmiştir. Karar gereği, Türk Hükümeti'nin 6 ay içerisinde başvurana 30 bin Euro manevi tazminat, 6 bin 500 euro masraf ödemesi gerekmektedir. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" bu kararla "Türk Hükümeti"ni kendi vatandaşları arasında ayırımcılık yapmaktan mahkûm etmiştir" (Sağıroğlu, 2013, s.91).

"Opuz Davası" sonrası hükümetçe yeni düzenlemeler yapılmıştır. İşlenen suçların bir kısmı töre kapsamına sokulup ağırlaştırılmış cezalar verilmiş, bir kısmı da namus kapsamına sokulup, tahrik indirimi uygulanmıştır. Burada hâkimintaktir yetkisi belirleyici olmaktadır (Beşpınar, 2010, s.38). Süreçte uygulamaların denetimi yetersiz kalmaktadır. Şiddet olayı yargıya ulaşıncaya dek, pek çok engellerle karşılaşılmaktadır. Örneğin devlet tarafından korunma altına alınan kadının adresi polis tarafından, şiddet uygulayan eşe verilmektedir. Sıklıkla görülen bir durum ise polisin şiddet gören kadınla, şiddet uygulayan erkek eşi zorla barıştırıp evine göndermesidir (Acar, 2009, s.82).

"Opuz Davası", "CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) Komitesi"nin, 1992 tarihli "Kadına Yönelik Şiddet" konulu "19 no'lu Genel Tavsiye Kararı" ile "İstanbul Sözleşmesi"nin temelini oluşturmuştur. Kadın cinsinin, erkek cinsine göre ikincil durumda olduğu, toplumsal cinsiyet anlayışı ile oluşan rollerin kabulü, uygulamadaki yetersizlikler şiddetin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Kadın cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmaktadır. Bu tür şiddet, kadınların insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit olarak yararlanmasından ve hakların bilgisinden mahrum kalmalarına neden olmaktadır (Çağlayan, 2015, s.195).

Türkiye'de yaşanan "Opuz Davası"nın benzeri dünyanın birçok yerinde yaşanmaktadır. Uluslararası müdahaleler kadına yönelik aile içi şiddeti önleme konusunda

etkindir. Benzeri olay Macaristan'da yaşanmıştır. A.T. sevgilisi ile aynı evi paylaşmaktadır. Aralarında nikâh akdi yoktur. A.T. bu beraberlikten iki çocuk dünyaya getirmiştir. 1998 yılından bu yana sevgilisi tarafından ölümle tehdit edilmekte ve fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. A.T. bu durum üzerine "CEDAW" komitesine başvurmuştur. Komite Macaristan'ı başvuran ve ailesini korumaya yönelik tedbirler almaya yöneltmiştir. Ayrıca komite, Macaristan'ı, başvuran ve çocuklarının kalabileceği güvenli bir yer temin etmesi, avukat desteği vermesi ve uğradığı zararın ve haklarının ihlali nedeni ile tazminat sağlaması konusunun gereğini bildirmiştir. Aynı zamanda komite, Macaristan hakkında genel bir değerlendirme yaparak, nitelikli hukuk ve yargı sistemi kurmak, etkin soruşturma yapmak, şiddet mağdurları için tedavi olanaklarını artırmak gibi önlemlerle kadınların aile içi şiddetten korunması konusuna ilişkin tavsiyelerde bulunmuştur (Sağıroğlu, 2013, s.97).

"Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi" de 30 Nisan 2002 tarihinde, sunduğu Tavsiye Kararında üyesi olduğu devletlerin, şiddet karşıtı ulusal politikalarını başlatmalarını, bu politikaları geliştirip, iyileştirmeleri gereğini, şiddet mağdurlarının güvenliğini sağlamasını, ceza hukukunda ve medeni hukukta değişimler yapılmasını öngörmüştür (Moroğlu, 2009, s.79)

İsviçre, Arnavutluk, İspanya, Avusturya, San Marino, Bosna-Hersek, Portekiz, Estonya, Polonya, Yunanistan ve İtalya'dan oluşan 11 Avrupa Konseyi üyesinde yetkililer, yargıya ulaşan aile içi şiddet davalarında mağdur şikâyetinden vazgeçmiş olsa bile, ceza yargılamasını sürdürmektedir. Andora, Ukrayna, Ermenistan, Türkiye, Azerbaycan, İsveç, Belçika, Slovakya, Bulgaristan, Sırbistan, Kıbrıs, Rusya Federasyonu, Çek Cumhuriyeti, Hollanda, Danimarka, Moldova, Finlandiya, Malta, Makedonya, Lüksemburg, Fransa, Letonya, Gürcistan, İrlanda, Almanya, Macaristan, İngiltere ve Galler'den oluşan 27 Avrupa Konseyi üyesinde yetkililer, yargıya ulaşan aile içi şiddet davalarında, ceza yargılamasının takip edilip, edilmeyeceği konusunda taktir yetkisi kullanma hakkına sahiptirler. Fakat İngiltere ve Galler'de durum biraz farklıdır (Çağlayan, 2015, s.127). Şiddet davasının ceza yargılamasının devam edip etmeyeceği her ne kadar taktir yetkisine dayansa da, bağlayıcılıklar vardır. Savcılık makamları, aile içi şiddet davalarının ceza yargılamasına devam edip etmeyeceği, işlenen suçun ciddiyeti, silah kullanılıp kullanılmadığı, mağdurun

gördüğü zararın oranı, tehdit unsurunun olup olmadığı, şiddetin planlı olup olmadığı, şiddetin çocuklara etkisi, şiddet uygulayıcısının tekrar, şiddete başvurma ihtimali, mağdurun ve şiddet uygulayıcısının hukuki ve beşeri ilişkisi, ilişkinin öyküsü gibi etkenleri göz önünde bulundurmak zorundadırlar (Sağıroğlu, 2013, s.156).

3.6.2.Türkiye'de "Kadına Yönelik Şiddet" ve "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet"te Koruyucu, Önleyici Yasal ve Örgütsel Tedbirler

Kadına yönelik şiddet suçu ile ilgili olarak ülkemizde "Kadına Yönelik Şiddette Koruyucu Önleyici Yasal Tedbirler" açısından devletin onadığı uluslararası sözleşmeler, akademik araştırmalar, sivil toplum örgütlerinin yapmış olduğu çalışmalar var olan probleme dikkat çekmektedir (Emiroğlu, 2012, s.22).

Ülkemizde 80'li yılların ikinci yarısının sonlarında Türk feminist kadınlar "Dayağa Karşı Kadın Dayanışması Kampanyası"nı gerçekleştirmişler ve tüm dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. Şiddet konusunda bu ilk ve güçlü hareketin ana konusu fiziksel şiddet olduğu için, toplumumuzda şiddet denilince sadece fiziksel şiddetin anlaşılmasının nedeni buna dayanır. Kampanyaya yurdun her bir yanından destek gelmesi, kadına yönelik şiddete karşı mücadele her geçen gün ivme kazanarak yaygınlaşmış, gelişmiş ve bu konuda çok önemli duyarlılık atmosferi oluşmuştur (Tekeli, 1995, s.65).

Yaşanan bu süreçlerin ardından "Mor Çatı Derneği", örneklerinin özellikle İskandinav ülkelerinde bulunduğu ve Türkiye'de ilk kez 90'lı yıllarda kadın sığınma evlerini açmayı başarmıştır. Bu başarının sonrasında 1990 yılından bu yana kadınlar, kadına yönelik şiddetle mücadele çalışmalarının hedeflendiği pek çok örgütlenmeler ve dayanışmalar içerisine girmişlerdir. Tüm kadın örgütleri sistematik olarak yılda bir kez bir arada toplanıp, geniş kapsamlı bir mücadele ağı oluşturmuşlardır (Tekeli, 1995, s.67).

Yukarıda da belirtildiği gibi, bu örgütsel çalışmaların en önemlilerinden bir tanesi yukarıda belirtildiği gibi, "Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı"nın 1995-1998 yılları arasında ilk ve tek bağımsız bir kadın sığınağını kurmayı başarması olmuştur. Bu çalışma ile "Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı", üç ay gibi kısa bir sürede 250 şiddet mağduru kadın ve bu şiddet gören kadınların beraberinde getirdikleri 350 çocuğa şiddetsiz yaşama imkânı sunmuştur. Fakat devlet desteği alamayan, ancak duyarlı insanların desteği ile devamlılığı sürdürülmeye çalışılan, ekonomik yetersizliklerden dolayı varlığını sürdüremeyen bu nitelikli kadın sığınma evi kapatılmıştır. Kapatılışından yedi yıl sonra 2005 yılında yerel yönetimlerden "Beyoğlu Belediyesi" tüm finansal giderlerini karşıladığı, sivil toplum kuruluşları ile protokollü olduğu başka bir kadın sığınma evi açmıştır (Emiroğlu, 2012, s.38). Diğer dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'deki kadın sığınma evlerinin sayısı son derece sınırlı sayıdadır. Ayrıca hizmet veren kadın sığınma evlerinde kadın ve çocukların şiddetin olmadığı başka bir yaşama hazırlanmalarını ve kendi ayakları üzerinde durabilecek, kimseye muhtaç olmadan geçimini sağlayabilecek seviyeye gelmelerini sağlayabilmek amacı ile sosyal politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. 1998 yılı itibari ile devlet bu anlamda harekete geçmiştir fakat hakların tanıtılmaması çözüm yollarını tıkamıştır (Ceylan, 2010, s.56).

1998 yılında yürürlüğe giren 4320 sayılı "Ailenin Korunması Kanunu" 2012 yılında toplumsal değişim nedeni ile tekrar incelenmiş, tespit edilen eksiklikler doğrultusunda, İstanbul Sözleşmesi'nin gereği olarak 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Yasa"çıkarılmıştır (Sağıroğlu, 2013, s.112).

2001 yılına kadar yürürlükte bulunan "Medeni Kanun" gözden geçirilmiştir. "Medeni Kanun"a göre kadın ve erkeğin üstlenmesi gereken görevler ayrıntılı olarak belirtilmekteydi (Sağıroğlu, 2013, s.172). Kısaca değinmek gerekirse, kadının aileye karşı sorumlulukları evi temizlemek, kocanın ve çocukların bakımını sağlamak ve gününün yettiği kadarıyla kocasına yardımcı olmak iken, erkek eş ailenin yaşayacağı evi belirlemek, kadın eşin ve çocukların ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak gibi görevlerden sorumlu tutulmaktaydı (Ceylan, 2010, s.56). Bu ayırımcılığın bir sonucu olarak ortaya çıkması muhtemel olan aile birliğinin temsilinin erkek eşe ait olduğu açık olarak yazılmaktaydı. Velayet konusunda da yasa erkek eşin destekçisi idi. Eğer eşler velayet konusunda bir ihtilafa düşerse, erkek eş

tarafı üstünlüğü kabul edilecekti. Evlilik birliği ve bütünlüğü içerisinde erkek eşi üstün gören bu zihniyet kadın örgütleri ve dayanışmalarının mücadelesi ile 2001 yılında gerçekleştirilen değişikliklerle kadın ve erkek eşin evlilik birliği ve bütünlüğü için ortak kararla hareket edecekleri ve temsilin beraberce olacağı anlayışı getirilmiştir (Mertoğlu, 2012, s.53-54).

Bunların yanı sıra erkek eş ve kadın eşin birlikte ikamet ettikleri ev, aile konutu olarak belirlenmiştir. Aile konutu tanımlaması ile birlikte, kadınlara birlikte ikamet edilen ev üzerinde, "Tapu Müdürlüğü"ne başvurarak aile konutu şerhi koydurma hakkı verilmiştir. Bu şerh konduktan sonra artık erkek eş, kadın eşin onayı olmadan ailenin ikamet ettiği konutu devredemeyecek, eğer konut kiralanmışsa, erkek eş, kadın eşe danışmadan kiraya ait sözleşmeyi feshedemeyecek, bazı haklar ekleyemeyecektir (Tuskan, 2013, s.21).

2001 yılı öncesini kadın evlilik dolayısı ile almış olduğu soyadı kullanıp, kendi soyadını terk etmek durumunda idi. Sonradan yapılan düzenleme ile kadın evlilik yolu ile almış olduğu soyadı ile birlikte, evlilik öncesi soyadını kullanma hakkına sahip oldu[19]. Bununla birlikte eğer kadın yalnızca kendi soyadını kullanmak isterse, erkek eşe ve yerel mahkemelerde "Nüfus Müdürlüğü"ne dava açmak sureti ile bu hakkı elde etme hakkına sahiptirler (Tuskan, 2013, s.24). Bir diğer önemli kazanım "Anayasa Mahkemesi" kararı[20] ile gerçekleşen, boşanma sonrasında çocuğunun velayetini almaya hak kazanmış kadın eşe, çocuklarına kendi soyadını verme olanağı tanımıştır. Yargıtay bu isteğe istinaden karar vererek, boşanma sonrası kadın eşin, velayeti kendi üzerinde olan çocuklarına kendine ait olan soyadının verilmesini, mahkeme kararında yer alan velayet hakkına dayanarak, "Aile Mahkemesi"nden talep edebileceğini belirtmiştir (Mertoğlu, 2012, s.52).

[19] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 28.09.2019, 21.10.2011 tarih, 28091 Sayılı Resmi Gazete, Karar no:2011/49.

[20] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 28.09.2019, 27.03.2010 tarih, 27534 Sayılı Resmi Gazete, Karar no:2008/161.

Bunların yanısıra çekincesiz kabul edilen İstanbul sözleşmesinin gereği olarak "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Yasa" ile "Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri" kurulmuştur:

> Şiddeti önleme ve izleme merkezleri: Şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını yedi gün yirmidört saat esası ile yürütülen merkezleri ifade eder". Kısaca ŞÖNİM adı verilen bu merkezler kadına yönelik şiddetin önlenmesi, izlenmesi için kurulmuştur. Şönimler, barolar, kolluk kuvvetleri, yerel yönetimler, sağlık kuruluşları, kadın sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisinde çalışırlar(m.1/f)

"Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri" kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda son derece niteliklidir. Merkeze kabulü yapılan şiddet mağduru kadın hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenir. Bu rapor, "Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri"nin yürütülmesinden sorumlu olan "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı"nın personeli olan meslek elemanları tarafından hazırlanır [21] Raporun içeriğinde, uygulanan veya uygulanması muhtemel olan şiddet sorununun geçmişi, kişilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, fiziksel, duyumsal, davranışsal özellikleri, bulundukları çevre, görüşme ve gözlemlerin sonuçları yer almaktadır. Burada en dikkat edilmesi gereken konu, şiddet mağduru ve beraberindeki çocukların gelişimlerine katkı sunmak amacıyla sunulacak hizmet modelini belirleyebilmektir (Güven, 2013, s.557).

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nde sosyal devlet kuralları çerçevesinde, temel hak ve özgürlüklerin uygulandığı, eşitlik ilkesine dayalı, şiddetin olmadığı bir yaşam başlangıcını hedef alan bir hizmet anlayışı esas alınır. Burada hizmetler insan değeri ve onuruna yakışan ve gizlilik içeren kurallar doğrultusunda verilir. Merkezlerde şiddet mağdurunun kendini güvende hissetmesi sağlanır (Ceylan, 2013, s.31).

[21] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:18.03.2019, 17 Mart 2016 tarih 29656 sayılı resmi gazete "Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik"

3.7. Şiddetin "Türk Ceza Kanunu"ndaki Yeri

Şiddet bir suçtur. Bu nedenle şiddet gösteren cezaya hükmedilir. Şiddetin cezalandırılması açısından "Türk Ceza Kanunu"nda yasalar vardır. Şiddetin hukuki ceza karşılığı "Türk Ceza Kanunu"nda tüm ayrıntıları ele alınmış, çok sayıda kanun maddesi oluşturulmuştur. Bu çalışmada birkaç tanesine yer verilmiştir.

"Şerefe Karşı Suçlar" kapsamında Psikolojik şiddetin cezasının karşılığı Türk Ceza Kanununun 125. Maddesinde yer almaktadır:

> Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir (m.125/1).[22]

"Güvenli Tedbirleri" kapsamı içerisinde "Kazanç Müsaderesi" kapsamında ekonomik şiddetin cezasının karşılığı Türk Ceza Kanununun 55. Maddesinde yer almaktadır:

> Suçun işlenmesi ile elde edilen veya suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsaderesine karar verilir. Bu fıkra hükmüne göre müsadere kararı verilebilmesi için maddi menfaatin suçun mağduruna iade edilmemesi gerekir (m.55/1).

[22] http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 21.08.2018, 5237 S.lı Türk Ceza Kanunu. Kabul Tarihi: 26/09/2004. 25611 sayılı, 12/10/2004 tarihli Resmi Gazete

"Vücudun Dokunulmazlığına Karşı Suçlar" kapsamında fiziksel şiddetin cezasının karşılığı Türk Ceza Kanununun 86. ve 89. Maddelerinde yer almaktadır:

> Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (m.86/1). Taksirle başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır (m.89/1).

"Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" kapsamında cinsel şiddetin ceza karşılığı Türk Ceza Kanununun 102. ve 105. Maddelerinde yer almaktadır:

> Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlal eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır(m.102/1). Bir kimseyi cinsel amaçlı olarak taciz eden kişi hakkında, mağdurun şikâyeti üzerine, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasına veya adli para cezasına hükmolunur (m.105/1).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Demokrasi, cinsiyetler üzerine ayırımcılık yapan, eşit muameleyi göz ardı eden, hak ihlallerini göz ardı eden, güçlüyü güçsüzden üstün tutan siyasal bir rejim değildir. Cinsler arası eşitsizliğinin, ayrımcılığın, kaynağının erkek egemen örgütleniş biçimi olduğu açıktır. Kadının şiddet görmesi, toplumsal ve siyaset hayatını olumsuz yönde etkileyerek, insan hakları ihlaline neden olmaktadır. Bu durum genel olarak erkek tarafından kaynaklanmaktadır. Problemin giderilebilmesi konusunda insanların duyarlılığına ihtiyaç vardır. Sorumluluklar her iki cins arasında eşit olarak paylaşılmalıdır. Cinsiyete dayalı önyargılar kadın-erkek diyalogu ile değiştirilmelidir. Tüm yurttaşların bu konuda eğitilmeleri gerekmektedir.

Eğitimlerin yanı sıra yasal düzenlemeler hazırlanmalıdır. 1972 yılında Başbakan Olaf Palme'ye bağlı "Fırsat Eşitliği Dayanışma Komitesi"ni kurmayı başaran Sosyal Demokrat Parti, 1976 yılında seçimleri kaybetmesine karşın komite parlamentoda devamlılığını sürdürmüştür. Liberal partiden gelen bir teklifle başlayan çalışmalar sonucu "Fırsat Eşitliği Yasası" kabul edilmiştir (Tekeli, 1991, s.13). İsveç ayrı bir kadın eşitliği bakanlığı kurmaya ihtiyaç duymadan çözüm oluşturmuştur. "Yasalar Önünde Eşitlik" ilkesi isteğinin ilk kez duyulduğu Fransız Devrimi sonrasında bile herkes için eşit oy kullanma fikri, kanlı mücadelelere neden olmuştur. Egemenliğin ulusa ait olduğu gerçeğinin kabulü sonucunda egemenliği kullanmanın bir hak değil, bir kamu görevinin yapılması, yerine getirilmesi olduğu anlaşılmıştır (Arat.1994s.73).

Nitelikli insanların siyaset yapma işi tartışılırken, bir taraftan ayırımcılığa karşı çıkan kadınlar, kendi aralarındaki ideolojik ayrışmaları bertaraf ederek, ortak paydada kadının onurunu ön plana alma konusunda birliktelik sağlayarak, erkeğin bir kültür varlığı, kadının ise bir doğa varlığı olduğuna yönelik fikri sarsmaları gerekmektedir (Arat, 1989, s.73). Türk Kadınları ayrımcılığa karşı çıkarken cinsiyetçi yaklaşımla değil, insancı tavır takınarak tüm ayırımcılığı ve eşitsizliği yok etmeye çalışmalıdırlar. Bunu sağlamak, bilinçlendirici, bilgilendirici bilimsel araştırmalar gerçekleştirmekten geçer. Bu da insan hakları eğitimidir.

Cinsi eşitsizler arasındaki görülen genel eşitsizlik eğitim, çalışma, siyasal katılım gibi pek çok toplumsal olanaklardan eşit olarak yararlanmamaya neden olmaktadır. Siyasette böyle bir belirleme toplum kesimini oluşturan toplulukların parlamento, dağılım, hükümet ve siyasette, siyasal karar alma organlarında da ihlallere neden olmaktadır. Bu ihlaller kadınların eksik temsiline yansıyarak, fikir üretildiği halde sorunların çözüme ulaşamamasına, eşit olanların eşitsiz algılanmasına neden olarak eksik temsilin devamlılığına yol açmaktadır. Bu nedenle cinsler arası eşitsizliğin giderilebilmesi için "siyasal yaşama eşit katılımı sağlamak" ilk adım olarak belirlenmelidir.

Yapılacak düzenlemelerden önceki ise toplumsal algıyı değiştirmek gerekmektedir. Kadınlar bir ulusun yarısını oluştururlar. Kadına yönelik şiddeti önleyebilmek için, kadının toplumsal ve siyaset hayatında etkin olmasının önündeki engeller ortaya konulup, irdelenmelidir. Kör zihniyetin değişmediği sürece yasaların yetersiz kalacağı ortadadır. Bu nedenle kadına yönelik her türlü şiddet gözler önüne serilmeli ve çözüm önerileri üretilmesinin yolu oluşturulmalıdır. 1999 yılında "51. Hükümet"te "Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Işılay Saygın"ın önderliğinde, şiddete uğrayan kadınların yazmış olduğu mektuplardan ve kadın şiddeti konulu basında yer almış haberlerden oluşan “Mavi Kitapçık” adı verilen bir kitap yayınlamıştır. Hazırlanan bu kitap Valiliklere, Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı bünyesindeki ilgili ve yetkili mercilere ulaştırılmıştır. Bu çalışma ile şiddet konusunun daha yoğun bir hassasiyetle irdelenebileceği fikri gerçeğe dönüşmüştür. Tüm dikkatleri üzerine çeken mavi kitapçık, konunun ne denli zor çözülebilir olduğunu, mevcut düzenle bu zorluğun üstesinden gelinemeyeceğini ortaya çıkarmıştır. Bu çabaların ardından Devlet Bakanı Işılay Saygın "Ailenin Korunması Yasası"nı kabul ettirmeyi başarmıştır (Gazete Bizim, 1998, s.3.). Görüldüğü gibi kadının aktif siyasette yer alması ve karar mercii olması gereği kaçınılmazdır. Kadınlar tarafından seçme ve seçilme hakkının elde edilmesine rağmen yetersiz sayıda temsil edilmeleri konuları hassasiyetle araştırılmalı ve kalıcı çözümler bulunmalıdır.

Kadınlar toplumsal hayatta erkeklerden farklı bir kesim oluştururlar. Bu farklılık, koşulların temel oluşturduğu tutumlardan kaynaklıdır. En gelişmiş toplumlarda bile, törelerden, geleneklerden ve hatta devletin koymuş olduğu yasalardan kaynaklanan eşitsizliklerin yaşandığı gerçektir. Kadınlar bu eşitsizliğin farkındadırlar. Fakat toplumda yerleşmiş olan değer yargıları, o topluma ait aile yapısı, toplumsal cinsiyet ölçüleri bu zorlu mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Toplumun genel yapısı göz önünde bulundurularak kadını güçlendirmeye yönelik projeler yapmak gerekmektedir. Her problemin ana nedeni olan ekonomik bağımsızlığa ilişkin çalışmalar fayda sağlayacaktır. Daha önce yapılmış olan benzeri projeler vardır. Örneğin "İnsan Hakları" yıldönümüne rastlayan 10 Aralık 1997 günü "İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi ile Kadın Araştırma Derneği" imzaladığı protokolle, hiç eğitim hakkından yararlanmamış, devam ettiği eğitimi yarım bırakmak zorunda kalmış veya getir elde edebileceği herhangi bir beceriden mahrum olan kadınlar için bir proje tanıtmıştır. Bu projenin amacı, kadınlara çalışma hakkına sahip olduklarını bildirerek, toplumsal yaşamın birer üretken üyeleri olduklarını hatırlatmaktır. Aynı zamanda kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde edebilmeleri için gelir elde edebilecekleri formasyon kazanmalarını sağlamak ve bilinçli, özgüvenli, kendi kimliklerine sahip çıkabilecek yurttaş olarak yaşamlarını sürdürmelerine destek olmaktır. Gelir getirici meslek olarak belirlenebilecek branşın o dönemde piyasadaki arz-talebe göre seçilen hazır giyim makineleri kullanımının uygun olduğu düşünülmüş, bu yönde hazırlıklar yapılmıştır. Program ilan edildikten hemen sonra İstanbul'un varoşlarından yoğun talep gelmiştir. Kurs bitiminde sertifikalar verilmiş, iş imkânı sağlanmıştır. Proje iki yıl sürmüştür. Bu çalışma ülkemizde "Kadının İnsan Hakları"nın korunması açısından önemlidir. (Gazete Bizim, 1996, s.2). Fakat sürdürülebilirliği sağlanamamıştır. Bu ve benzeri çalışmalar devlet eliyle yapılmalı, kurumsallaştırılmalı ve devamlılığı sağlanmalıdır.

Konunun çözümüne yönelik çalışmalarda şiddete temel oluşturan faktörlerin aşılması konusunun yanı sıra siyasal tutum ve davranışlarda ön plana çıkan özellikler mercek altına alınmalıdır. Kadınların haksızlığa, şiddete, ayırımcılığa uğradıklarında siyasal katılıma ilgi göstermedikleri görülmektedir. Kadınlar tarafından tutucu çizgiye sahip olan siyasi partilerin daha çok desteklendiği görülürken, tercihlerinin çok değişken olduğu, erkekler kadar kararlılık gösteremediği gözlenmektedir. Kadınlar için, parti liderlerinin kişiliği, partinin izlemiş olduğu ideoloji ya da programlarından daha etkilidir. Erkek eşle

yaşamayan kadınların, daha rahat seçim yaptığı gözlenirken, erkek eşle yaşayan kadınların genel olarak, erkek eşin tuttuğu partiyi desteklediği görülmektedir. Kadınlar tarafından daha güçlü olan tercih edilmektedir (Kışlalı, 1994, ss.73-78). Bu tür belirlemeler kadın ya da erkek açısından araştırmaya, alan bilgisi oluşturmaya, etik ilişkilere dair nitelikli gözlem yapmaya olan gereksinimi ortaya çıkarmaktadır.

Kadın ve erkek cinsi arasındaki düşünce, tutum ve davranışın temel nedeni, toplumdaki konumları arasındaki farklılıktan kaynaklıdır. Toplumdaki konum farklılığı da cinsler arasındaki eşitsizliğin yansımasıdır. Dolayısı ile sorunun çözümü için kadın ve erkek cinsi arasındaki eşitsizliğin temel nedenleri sorgulanmalıdır. Bu eşitsizliği felsefi, biyolojik, ekonomik, psikolojik açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

Tarihsel koşullar incelendiğinde, kadının erkek yanında daha zayıf görülmesi ekonomik rolün farklılığından kaynaklanmaktadır. Kadının başta doğurganlık özelliğinden kaynaklı olarak eve kapanması, erkeğin geçimi sağlamak için ekonomik sorumluluk alması, onu evin reisi olarak belirlemiş, toplumsal ve siyasal alanlarda kadının rekabetini geri plana itilmiştir.

Oysaki yaşam süreci içerisinde cinsler arası haklar bakımından eşitlik gereklidir. Hakları en iyi koruyanlar, hak ihlalini yaşamış veya hak ihlaline şahit olmuş duyarlı insanlardır. Bu hakların eşit dağılımı siyasi yollarla giderilmeye çalışılmış, tüm dünyada kadın için siyasette kota uygulaması çalışmaları yapılmıştır. Fakat beklenilen sonuca ulaşılamamıştır. Kota, başından sonuna kadar hassasiyetle uygulanması gereken bir konudur. Kota uygularken erkek siyasinin tepkilerini önleyecek yöntemler hazırlanmalıdır. Kota uygulamasının gerçekleştirilebilmesi için sağlam temeller atılmalıdır.

Tüm bunların yanında şiddetin ve ayrımcılığın birinci yerleşkesi aile içi ilişkilere ilişkin insana yakışır düzenleme çalışmalarına ihtiyaç vardır. Türkiye'de aile içi şiddeti önlemek adına "Ailenin Korunması Kanunu"nun sağladığı koruyucu, önleyici tedbir

kararları olumlu karşılanmıştır. Fakat toplumsal bir sorun olan aile içi şiddet konusunda yargı makamlarının ve kamu kurumlarının yeterli tedbiri almadıkları görüşü yaygındır. Bunun yanı sıra mevcut koruyucu önleyici tedbirler konusunda eğitim kurumları, kitle iletişim araçları aileyi, aile içi şiddet konusunda yeterince bilgilendirmemektedir. "Medeni Kanun" ve "Ailenin Korunması Kanunu"nda koruyucu önleyici hükümlerin hedef kitle tarafından öğrenilmesi ve uygulanması konusunda gereğinin yapılmadığı baskın görüştür. Bilgi eksikliği yargı başvurusu konusunun önünde engeldir. Konu hakkında bireylerin bilinçlendirilmesi, ekonomik özgürlüğünü kazanmasına yardımcı olunması, sosyal güvencenin sağlanması, bireyin aile içi şiddete boyun eğmesini, katlanmak zorunda hissetmesini ortadan kaldıracaktır. Gerçekleşmiş aile içi şiddetin yasal başvurusu sonrasında gizliliğin esas olduğunu, tehlikede olmadığını bilmesi, psikolojik olarak rahatlatılması önemlidir. Bu nedenle, mağdurun ilk kez karşılaştığı kolluk kuvvetleri eğitilmelidir. Fakat kolluk kuvvetleri mağdurun kadın olduğu aile içi şiddet vakalarına müdahale etmek istememekte, tutanak dahi tutulmamaktadır (Centel, 1997, s.60). Kolluk kuvvetlerinin eğitimi, etik temelli insan hakları olmalıdır.

Uluslararası denetim organları tarafından yapılan açıklamalar, öneriler, eleştiriler etik temelli eğitim eksikliği noktasında buluşmaktadır. Kadın hakları konusunda hukuki anlamda oluşturulan ciddi gelişmelere karşın, konulmuş olan nitelikli yasaların uygulanmasında önemli eksiklikler, hatalar ve boşlukların bu eğitimle önlenebileceği gerçeği kaçınılmazdır. Ülkemizde yapılan bilimsel temelli çalışmalarınca da belgelenmiş olan bu durum, koşulsuz olarak kadın erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesinde zihniyet değişikliği konusunun öncelikli olarak irdelenmesinin zorunlu ve ivedi olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Ülkemizde, kültürel ve bölgesel farklılıkların kadınların insan hakları ihlallerini meşrulaştırılmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir. İşin başında bulunan kamu görevlilerinin ülkemizin farklı yerleşim yerlerinde, farklı şekillerde ortaya çıkan bu tür ihlaller konusunda duyarlılığa sahip olmaları, yerel kültürü değerlendirmeye almadan kullandıkları takdir yetkisi ile konunun meşrulaştırılmaması yönündeki kararlılıklarını ortaya koymalıdırlar. Yerel kültürün referansıyla çözüm sürecine taşınan bir davanın aktörü

olan kadınlar için insan haklarının ihlali meşrulaşmaktadır. Bu anlamda kamu görevlileri, insan hakları ölçütlerinden ödün vermeden etkin çözümler bulma sorumluluğunu taşımalıdır.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un, içeriğindeki hükümlere bakıldığında olumlu bir ivme gibi gözükmektedir. Fakat ülkemizde bugüne kadar alınan tüm tedbirler, yasal düzenlemeler, değişiklikler kadına yönelik şiddeti durdurma konusunda yeterli olmamıştı (Şener, 2012, s.121), Görüldüğü gibi belirleyici olan yasa değil, yasaların uygulanmasıdır. Uygulanması konusunda etken olan toplumsal-kültürel kurallar yerine, evrensel insan hakları değerlerinin ölçüt oluşturması gerekmektedir. Bunun için nitelikli bir eğitim programına ihtiyaç vardır.

Ülke bazında belli bir program dâhilinde kadın hakları eğitimi çalışmaları sürekli ve yaygın bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Eğitimler içerik bakımından kadın haklarına bütünsel bir yaklaşımla verilmelidir. Bu eğitimler düzenlenirken hedef kitlenin eğitim durumları göz önünde bulundurulmalı, kadın hakları ihlallerini oluşturan durumlar açık ve net olarak belirtilmelidir.

Bu konuya en duyarlı cinsin kadın cinsi olduğu kaçınılmazdır. Bu nedenle çok sayıda kamu personeli mesleğe yönlendirilmelidir. Kadın kamu görevlilerinin en üst düzey pozisyonlara getirilmesi konusunun hızlandırılması, kadın erkek dağılımının eşitlenmesi için gereken alt yapı hazırlanmalıdır.

Türk Kadını çağdaşı olan pek çok devlet kadınından daha önce seçme ve seçilme hakkını kazanmıştır. Yanlış değerlendirmelerin yapılması, değer biçme, değer atfetmenin tercih edilmesi, kültürel normların ölçüt olarak kullanılması Türk Kadınının olanaklarını gerçekleştirmesine engel teşkil etmiştir. Bu nedenle Türk Kadını için siyasi fırsatlardan eşit olarak yararlanma konusu mümkün olmamıştır. Bu durumda siyasal kaynakların kullanımında eşitlik sağlanmalıdır. Toplumsal hayatın her alanında ailede, okulda, iş yaşamında siyasetin yalnızca bir erkek işi olduğuna dair algının değişmesi sağlanmalıdır.

Pek çok konuda şiddet gören, şiddet gördüğü için dışlanan kadının siyasi temsilinin zayıf olması kaçınılmazdır. Kadınların kendi temel hak ve özgürlüklerini koruyabilmeleri, diğer insanlarla eşit haklara sahip olabilmeleri, siyasi kararlarda söz sahibi olabilmeleri için siyasetin içerisinde bulunmaları gerekmektedir. Bu gelişmelerin hayata geçirilebilmesi için kadına karşı şiddetle mücadele edilmesi, kadının kültürel, siyasal, sosyal, ekonomik yaşantılar içerisinde etkin olarak var olmasının yolları açılmalı, katılımı engelleyecek etkenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ancak bu suretle kadın toplumda hak ettiği yeri elde edecek ve hak ihlalleri ortadan kalkacaktır.

Bunların yanında medya ve internette sıklıkla "kadına yönelik şiddet" ve "kadına yönelik aile içi şiddet"in yer alması şiddeti tetiklemektedir. Gelişen teknolojinin bilinçsiz kullanılması insanlar arası ilişkileri bozmaktadır. Şeref ve haysiyete yapılan saldırı hız kazanmaktadır. Bu da insan hakları ihlaline neden olmaktadır. Medya araçlarının geniş kitlelere ulaşması buna etkendir (Özel, 2004, s.28). Devlet tarafından sınırlama getirilmelidir.

Görülmektedir ki, tüm çalışmalara rağmen kadına yönelik şiddet, ülkemizde ve dünyada devamlılığını korumakta, kadının toplumsal ve siyaset hayatını etkilemekte ve insan hakları ihlaline neden olmaktadır. Yapılan nitelikli yasal düzenlemeler bu konunun önüne geçememektedir. Bu nedenle devlet sistemli bir şekilde halka "İnsan Hakları Eğitimi" vermelidir. T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bu görevi üstlenmeli, ülke genelinde bir çalışma planı oluşturmalıdır. Çalışma planının oluşumunda ülkemiz için bir değer olan konunun uzmanı Prof Dr. İoanna Kuçuradi ve ekibi yer almalıdır.

Bakanlık düzeyinde oluşturulan bu çalışma il düzeyinde değerlendirilmeli ve "İl Planlama ve Koordinasyon Merkezi" oluşturulmalıdır. Her il, ilçe bazında ekip kurup, saha çalışmalarına inmelidir. En başta saha çalışmaları varoşlardan başlamalıdır. Katılım zorunlu tutulmalıdır. İnsanların koşulları göz önünde bulundurularak, hizmet yurttaşın ayağına götürülmelidir. İlk adımda ekipler yurttaşların kendi evlerinde tanıtım yapmalıdır. Ardından

taşınabilir barakalar kurulmalı, her beş aileye bir arada eğitimler verilmelidir. Bu eğitimin ardından, kadın, erkek ve çocuklar ayrı ayrı gruplar halinde eğitime devam etmelidir.

İçinde bulunduğumuz bu problem ancak eğitimle halledilebilecektir. Ülke genelinde verilen insan hakları eğitimi ile "insanın değeri" ve "insanın onuru" öğretilecek, insan haklarına saygı oluşturulacak, zihniyet değişimi sağlanacaktır. Ülkemizde yapılacak olan bu çalışma tüm dünyaya örnek olacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, Feride (2009). *Kadınların İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Genel Yayınları.

Acar, Hakan (2013). *Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Adak, Nurşen (2000). *Değişen Toplumda Değişen Aile,* Ankara: Siyasal Yayınevi.

Aksoy, Ercüment (1993), "Aile İçi Şiddet", Türk Tabibler Birliği Dergisi, S.32, Ankara

Akıllıoğlu, Tekin (1995). *İnsan Hakları-I:Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, Ankara :AÜSBFİnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Alkan, Türker ve Erbil, Doğu (1980). *Siyaset Psikolojisi*, Ankara: Turhan Kitapevi.

Altındal, Aytunç (2004). *Türkiye'de Kadın*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Arat, Necla (1986). *Kadın Sorunu*, İstanbul: Say Yayıncılık.

Arat, Necla (1989). *Susmayan Yazılar,* İstanbul: Say Yayınları.

Arıkan, Çiğdem (1987). ″Sosyal Hizmetler Açısından Şiddet ve Bir Türü olarak Evlilikte Kadına Yönelik Şiddet″, Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi S:1 s.75

Aristoteles (2014, 3.Baskı). *Nikomakhos'a Etik*, Çev:Saffet Babür, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Aristoteles (2016, 18.Baskı). *Politika*, Çev:Mete Tunçay İstanbul:Remzi Kitapevi

Atabek, Erdal (1998). *Kışkırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Aydın, Pınar (2018). "Şiddetin Nörobiyolojisi" Psikesinema Dergisi, Ocak-Şubat, S.15

Aykor, Gül (1994). "Uluslararası Düzeyde Kadın Sorunu ve Türkiye", *Türkiye'de Kadın Olmak*, Yay. Haz. Necla Arat, İstanbul: Engin Yayıncılık.

Bader Eryiğit, Aynur (2018). *Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık-Kutsal Kitaplar Açısından*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Başaran, İbrahim Ethem (2000, 3.Baskı). *Örgütsel Davranış*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Berktay, Belkıs, (2018, 6.Basım). *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları.

Beşpınar, A.İnci, (2010). "Sığınma Evleri ve Sığınma Evlerine Giden Süreç, Namus Cinayetleri/Töre Değil Ataerki", Kadın Hakları Adli Yardım Eğitimleri Seminerleri, İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezinin Meslekiçi Eğitim Seminer Programı, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

Bingöl, Orhan (2014), ″Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık″, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Derneği 16 (Özel Sayı) s.108-114

Burns, David (2012, 13.Baskı), *İyi Hissetmek*, Çev: Esra Tuncer, Ankara: Psikonet Yayınları.

Caporal, Bernard (1982). *Kemalizmde ve Sonrasında Türk Kadını*, Çev. Ercan Eyüboğlu, Ankara: İş Bankası Yayınları.

Ceylan, Ebru, (2010). ″Türk Hukukunda Aile Mahkemelerinin Yasal Çerçevesi ve Uygulama Sorunları″, Legal Hukuk Dergisi, Aralık 2010, S.96, Ankara: Legal Yayınları.

Ceylan, Ebru (2013). "Türk Hukukunda Aile İçi Şiddetin Önlenmesiyle ilgili Yeni Düzenlemeler", Türkiye Barolar Birliği Dergisi Kasım-Aralık 2013, Sayı:109, Ankara: Şen Matbaa.

Coşar, Ahsen Vedat (2013), "Türkiye Barolar Birliği Konuşması", *Şiddet ve İnsan Hakları*, Yay. Haz. İoanna Kuçuradi ve Özge Yücel Dericiler, İstanbul: T.C.Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları.

Coşar, Simten ve Yücesan, Gamze (2014). İktidarın Şiddeti, İstanbul: Metis Yayıncılık

Cüceloğlu, Doğan (1992, 3.Baskı). *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çaha, Ömer (2010). *Sivil Kadın*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Çaha, Ömer (2018). *Değişen Türkiye'de Kadın*, İstanbul: Kadem Yayınları.

Çağlayan, Handan (2015). .*Kadın Haklarının Anayasası CEDAW*, Ankara: Tüm Bel-Sen Merkez Kadın Sekreterliği

Çakır, Serpil (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, Serpil (2013). *Erkek Kulübünde Siyaset, Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih*, İstanbul: Versus Yayınları.

Çelebi, Aykut (2010). *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Ankara: Metis Yayınları.

Centel, Nur (1997). *Cinsel Suç Mağduru Kadının Korunması*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çotuksöken, Betül (2012, 2.Baskı). *İnsan Hakları ve Felsefe*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
.
C. VanBoven, Theo ve Ramcharan B.G. (2016). "İnsan Haklarının Korunmasında Karşılaşılan Uluslararası Düzeydeki Sorunlar",*İnsan Haklarının Felsefi Temelleri,* Yay. Haz. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Darga, Mubibbe (2013). *Anadaolu'da Kadın,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Daver, Bülent (1970). "Kadının Siyasal Hakları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi S.23, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Emiroğlu, Turgut, (2012**).** "6284 Sayılı Kanuna Genel Bakış", Bahçeşehir Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi, Yıl:2010, S.97, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Eroğlu, Cem (1991). *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları

Erol, Burçin (1996). "Tanzimattan Cumhuriyete Türk ve Batı Kadını" Kastamonu'da İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Atatürk Araştırma Merkezi.

Doğdu, Süleyman (2005). *Kadının Serüveni-Kadın ve Yaratılışı*, İstanbul: Demet Kitap.

Donovan, Josephine (1997). *Feminist Teori*, Çev: Aksu Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

Dökmen, Zehra (2010). *Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Durant, Will (1973). *Felsefe Kılavuzu*, Çev: Ender Gürol, Ankara: Milliyet Yayınları

.Fişek, Hicri (2016). "İnsan Hakları ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı",*İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Yay. Haz. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Fromm, Erich (1998). *Cinsellik ve Cinsel Sapmalar*, İstanbul: Arıtan Yayınevi,

Gane, Laurence (2019). Nietzsch/Nihilizm ve Üstün İnsanı Daha İyi Anlamak İçin Çizgibilim, Çev: Erkal Ünal, İstanbul: Say Yayınları.

Gazete Bizim 15 Haziran 1996 Sayı: 1231, s.2

Gazete Bizim 15 Haziran 1998 Sayı: 4839, s.3

Gazete Adalet 8 Ocak 1996 Pazartesi, Sayı:823,s.2.

Gazete Devrek 6 Aralık 1995 Çarşamba, Sayı:56,s.5.

Gazete Gündem, 4 Ocak 1995 Perşembe, Sayı:226, s.8.

Gazimağusa Gazetesi, 6 Ocak 1996 Cumartesi, Sayı:5446, s.4.

Gazete Kıbrıs, 17 Haziran 1995 Cumartesi, Sayı:3436, s.3.

Gazete Radikal, 25 Ocak 2009 Pazar, Sayı:4745, s.8

Gazete Milliyet, 30 Haziran 2018 Cumartesi, Sayı:33348, s.5

Gemalmaz, Mehmet Semih (2015). *Devlet, Birey ve Özgürlük*, Ankara: Legal Yayınevi

Giddens, Anthony (2012). *Sosyoloji*. Çev: İsmail Yılmaz, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gönül, Ayşe Füsun (2013). ″Kadınların Siyasi Kariyerlerinde Cam Tavan Etkisi″ Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi.

Göregenli, Melek, (2012), "Ayrımcılığın Meşrulaştırılması", *Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Yay. Haz. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Greenfielt, Suzanne (2006). *İnsan Beyni*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Günel, Yaşar (2006). *İlk Köylü Kadın Milletvekili Satı Kadın*, Ankara: Gündüz Yayınevi.

Güriz, Adnan (1997,5.Basım). *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gürkan, Özlem Can ve Coşar, Fatma (2009). ″Ekonomik Şiddetin Kadın Yaşamındaki Etkileri″, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi 2, S:3, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları.

Güven, Serhat (2014). *"T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı GYS*", Ankara:657 Yayınevi.

Hepşen, Özlem (2010). ″Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim'de Kadın Bedeni″, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 23.05.2018. Karar no: 1990/31, Karar tarihi: 29.11.1990. 21272 sayılı, 02.07.1993 tarihli Resmi Gazete

http//www.istanbulbarosu.org.tr Erişim Tarihi 18.06.2018. Kota Uygulaması

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 09.11.2018 Karar no:85/9722, Kanun no: 3232 Sayılı Kanuna istinaden Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. 11.06.1985 tarih, 18898 sayılı Resmi Gazete

http //www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 19.11.2018.Bu Anayasa; Kurucu Meclis tarafından 18/10/1982'de halkoylamasına sunulmak üzere kabul edilmiş ve 20/10/1982 tarihli ve 17844 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış; 7/11/1982'de

halkoylamasına sunulduktan sonra 9/11/1982 tarihli ve 17863 mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yeniden yayımlanmıştır

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:22.11.2018, 28227 Sayılı Resmi Gazete, Karar Sayısı: 2012/2816, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve 24/11/2011 tarihli ve 6251 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi"nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 12/1/2012 tarihli ve HUM/7771842 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 10/2/2012 tarihinde kararlaştırılmıştır.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 29.11.2018 Kanun no:2709 Türkiye Cumhuriyeti Anayası, Kabul tarihi: 7.11.1982

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 11.01.2019, 20/03/2012 tarih ve 28239 Sayılı Resmi Gazete, Kabul Tarihi: 08/03/2012 Kanun no: 6284 Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 21.01.2019. 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılan ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"ne katılmamız 11.06.1985 tarih ve 3232 sayılı Kanunla uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunca 24.07.1985 tarihinde 85/9722 sayılı kararla onaylanmış ve 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim tarihi: 21.01.2019. Kanun no:4866 Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 4.6.2003 tarih 25136 sayılı Resmî Gazete.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 23.01.2019, Kanun no:4320 Sayılı Kanun: Ailenin Korunmasına Dair Kanun 17.01.1998 tarih, 23233 Sayılı Resmi Gazete.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 30.01.2019Kanun no: 4801 "Milletler Cemiyeti Kanunu" Kabul Tarihi:15.08.1945, 24 Ağustos 1945 tarih, 6092 Sayılı Resmî Gazete.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:18.03.2019, 17 Mart 2016 tarih 29656 sayılı resmi gazete "Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik"

http//www. istanbulbarosu.org.tr- Erişim tarihi 25.03.2019 saat.21.40). İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:18.04.2019, 20 Ekim 1982 tarih, 17844 Sayılı Resmî Gazete, Kanun no: 2709, Kabul Tarihi: 18/10/1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:20.05.2019, Uluslar arası Af Örgütü Raporu (Şubat-2003). All Index EUR 44/06/2003 "Kadınlara Yönelik Cinsel Şiddete Son"
.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 21.07.2019, Uluslar arası Af Örgütü Raporu (Şubat-2004).All Index EUR 44/06/2004 "Kadınlara Yönelik Cinsel Şiddete Son"

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 28.09.2019, 27.03.2010 tarih, 27534 Sayılı Resmi Gazete, Karar no:2008/161.

http//www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 28.09.2019, 21.10.2011 tarih, 28091 Sayılı Resmî Gazete, Karar no:2011/49.

https//www.tbmm.gov.tr. Erişim Tarihi: 01.10.2018 uluslararası belgeler-kadına karşı şiddet

Işık, Nazik (2004*). Kadınlar ve Kadın Kuruluşları İçin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve İhtiyari Protokolü*, Ankara: Uçan Süpürge Yayınları.

İçke, Ayşen (2014). *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri* (1935-1991), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

İlkkaracan Pınar, Gülçür Leyla, Arın Canan (1996). *Sıcak Yuva Masalı Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz*, İstanbul: Metis Yayınları.

İnalcık, Halil (2014). *Tanzimat-Değişim Sürecinde*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

İyi, Sevgi (2013). *Etik Nedir*? Ed. İoanna Kuçuradi, Ankara: Saray Matbaacılık.

Kaboğlu, İbrahim Özden, (2002, 6.basım). *Özgürlükler Hukuku*, Ankara: İmge Kitabevi.

Kalaycıoğlu, Ersin (1983), *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Kalaycıoğlu, Ersin (1984). *Çağdaş Siyasal Bilimi,* İstanbul: Beta Yayınları.

Kalaycıoğlu, Ersin ve Toprak, Bora (2004), *İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın*, İstanbul: Tesev Yayınları.

Kandiyoti, Deniz (1997). *Cariyeler Yurttaşlar Bacılar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Çev. Aksu Bora vd. İstanbul: Metis Kadın Araştırmaları

Kant, İmmanuel, (2017), *Eğitim Üzerine*, Çev: Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayıncılık.

Kapani, Münci (1993). *Kamu Hürriyetleri*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Kapani, Münci (2006). *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınları.

Karakaya, Ramazan (2011). *Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun-Uygulama*, Ankara: Adalet Yayınevi.

Karpat, Kemal (2014). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kaya, Funda (2015). *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Kili, Suna (1994). "Modernleşme ve Kadın ", *Türkiye'de Kadın Olmak,* İstanbul: Engin Yayıncılık.

Kışlalı, Ahmet, Taner (1994). "Ulusal Egemenlik ve Siyasette Kadın", *Türkiye'de Kadın Olmak,* İstanbul: Engin Yayıncılık.

Kışlalı, Ahmet, Taner (2006). *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara: İmge Yayınları.

Kolektif (2011), *Dünyada Cinsiyet Eşitliği*, Ankara: Elif Yayınevi.

Köşgeroğlu, Nedime (2008). *Şiddet Çıkmazında Kadın*, İstanbul: Anfora Yayıncılık.

Kuçuradi, İoanna (2011). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kuçuradi, İoanna (2013a),"Şiddete Felsefeyle Bakmak", *Şiddet ve İnsan Hakları*, Yay. Haz. İoanna Kuçuradi ve Özge Yücel Dericiler, İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları.

Kuçuradi,İoanna (2013b, 5. Baskı). *İnsan ve Değerleri,* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2016, 4.Baskı). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri,* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Machiavelli, Niccola, (1998). *Hükümdar,* Çev: H.Kemal Karabulut, İstanbul: Sosyal Yayınları.

Mavili, Aliye (2014). *Aile İçi Şiddet, Kadının ve Çocuğun Korunması*, Ankara: Elma Yayınları.

Mayer, Catherina (2019). *Cinsiyet Eşitliği Dünyayı Nasıl Kurtaracak*, Çev: Barış Cezar, İstanbul: İletişim Yayınları

Mengüşoğlu, Takiyettin (2016). *İnsan Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Mertoğlu, Münevver, (2012). "Aile İçi Şiddet Uygulayan Erkeklerin Mağduriyeti", Bahçeşehir Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi, S.97, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Moroğlu, Nazan (2009). *Kadının İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara: Oniki Levha Yayıncılık.

Müftügil, Şevket (2016). ″İnsan Haklarını Korumak Ne Demektir?″,*İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Yay. Haz. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Nirun, Nihat (1994).″Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür″, Atatürk Kültür, Dtyk Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:73. Ankara.

Okutan, Nur (2011), ″Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları″,Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, S.4

Özbudun, Ergun (1975). *Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Özakkaş,Tahir (2014). *Davranışçı Bilişsel Psikoterapi,* İstanbul: Psikoloji Enstitüsü Yayınları.

Özcan, Muttalip (2016). *İnsan Felsefesi İnsanın Neliği Üzerine Bir Soruşturma,* Ankara: BilgeSu Yayınları.

Özdamar, Demet, (2009). *Cedaw Sözleşmesi*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Özaşçılar, Mine (2016) ″Şiddet Davranışının Nedenlerini Açıklamada Biyolojik Temelli Kuramların Rolü″, Türk Psikoloji Yazarları, Sayı:19, s.16-18, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Özel, Sibel (2004). *Uluslararası Alanda Medya ve İnternette Kişilik Hakkının Korunması,* İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Özlem, Demet, (2014). *Etik - Ahlâk Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap

Öztürk Çoban, Ebru (2010). *Modern Devlet, Bioiktidar, Soykırım*, Ankara: Adres Yayınları

Öztekin, Ali (2007). *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitapevi
.

Platon (2005). Devlet, Çev: Sabahattin Eyüboğlu, Mehmet Ali Cimboz, İstanbul, İş Bankası Yayınları.

Platon, (2014). *Sokrates'in Savunması*, Çev: Furkan Akderin, İstanbul: Şile Yayınları

Platon, (2016). *Devlet*, Çev: Furkan Akderin İstanbul: Ataç Yayınları.
.

Polat, Esin (2017). *Yoksulluk ve Şiddet Çıkmazında Kadın*, Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.

Polat, Oğuz (2012). *Şiddet*, İstanbul: Acıdadem Üniversitesi Yayınları.

Polat, Oğuz (2017), "Şiddet", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Dergisi, sayı:22,

Riches, David (1989). *Antropolojik Açıdan Şiddet,* Çev: Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Renk Yayınevi.

Rydahl, Malene (2017, 1.Baskı). *Danimarkalı Gibi Mutlu*, Çev: Pınar Şiraz, İstanbul: Aykırı Yayınları.

Sağıroğlu, Mehmet (2013). *Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Sözleşme*, İstanbul: Legal Yayıncılık

Saim, Hikmet (2004, 3.Baskı). *Kadının Gizli Dünyası*, İstanbul: Arıon Yayınevi.

Sallan Gül, Songül (2012). *Türkiye'de Kadın Sığınma Evleri*, İstanbul: Bağlam Yayınları

Savcı, Bahri (2016). "Yaşam Hakkı Felsefe Açısından Pratiğe Doğru", *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri,* Yay. Haz. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Savran, Acar. (2009, 2. Baskı). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*, İstanbul: Kanat Kitap.

Scheler, Max (2015). *İnsanın Kosmostaki Yeri*, Çev: Harun Tepe, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Selçuk, Sami (2016, 1.Baskı). *Demokratik Yönetim Özgür Birey*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Shue, Henry, (2016, 4.Basım). "Temel Hakların Evrenselliği", *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Yay. Haz. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Soysal, Mümtaz (2016). "İnsan Haklarının Ulusal Düzeyde Korunması", *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Yay. Haz. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Sümer, Neslihan (1998). ″Kültür, Yasa ve Aile içi Şiddet″ *20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek,* Editör: Oya Çiftçi, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları

Şenbalkan, Şadıman (2014). *Kadına Yönelik Şiddet-Madalyonun Öbür Yüzü,* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Şenel, Alaeddin (1970). Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne, Ankara: Sevinç Matbaası.

Tanör, Bülent (1994, 3.Baskı). *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, İstanbul: BDS Yayınları.

Tarhan, Nevzat (2013). *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil Yayıncılık.

T.C. Başbakanlık (2007). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi sayı:42

T.C. Başbakanlık (2008). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi.

Tekeli, Şirin (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, İstanbul:Birikim Yayınları.

Tekeli, Şirin (1991), *Devlet-Kadın-Siyaset*, İstanbul: Anadolu Matbaacılık.

Tekeli, Şirin (1995). *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar,* Ankara: İletişim Yayınları

Tepe, Harun (2016). *Pratik Etik- Pratik Etiğin Sorunları*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Terek, Selda (2008). *Amigdala*, İstanbul: Destek Yayınları.

Toksöz, Oya (2008). *Siyasal İletişimi Anlamak*, Ankara: İmge Yayınları.

Toprak, Zafer (1988). ″Cumhuriyet Halk Fırkasından Önce Kurulan Kadınlar Halk Fırkası″, Tarih ve Toplum Dergisi, Mart, S.51

Toprak, Zafer (2013). *Türkiye'de Popülarizm*, İstanbul: Doğan Kitap.

Tunca, Vesile ve Ark. (2005). *Kadın-Erkek Eşit CEDAW*, Ankara: KA-DER

Tuskan, Aydeniz, Alisbah, (2013). "Toplumsal Cinsiyet, Toplumda Kadına Biçilen Roller, Çözümleri ve Kadınların Adalete Erişiminde İstanbul Barosunun Rolü", Kadın Hakları Adli Yardım Eğitimleri Seminerleri, İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezinin Meslekiçi Eğitim Seminer Programı, İstanbul:İstanbul Barosu Yayınları.

Tuşalp, Erbil (1986). *İnsan Hakları Dosyası "Bin İnsan"*, Ankara: Tekin Yayınevi.

TÜSİAD, (2000). *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim Yaşamı ve Siyaset,* İstanbul: Lebib Yalkım Yayınları.

TÜSİAD, (2008). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri,* İstanbul: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği Yayınları.

Uygun, Oktay (2000), *İnsan Hakları Kuramı, İnsan Hakları*, Ed.Korkut Tankuter, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ünlü Demirkır, Müge (2016). *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddet*, İstanbul: Legal Yayıncılık.

Wiking, Meik(2017,1.Baskı). ″HYGGE Danimarkalıların Mutluluk Sırrı″,Çev: Medina Azadoğlu, İstanbul: Pegasus Yayınları.

Yakın, Ertürk, (2016). *Sınır tanımayan Şiddet (Sınır Tanımayan Şiddet: Paradigma Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu*), İstanbul: Metis Yayınları.

Yakupoğlu, Mehmet Mukadder (1997), Ahlak ve Şiddet, İstanbul: Göçebe Yayınları.

Yalçın, Çiğdem (2015). "Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar ve Ekonomik Şiddet", Fe Dergisi Cilt 7, S:1

Yaman Efe, Şengül ve Ayaz, Sultan (2010). ″Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadınların Aile İçi Şiddete Bakışı″, Anadolu Psikiyatri Dergisi, sayı:11

Yavuz, Erten, Ardalı, Cahit (1996),″Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psiko-Sosyal Yapıları″, Cogita, S:6-7, Kış-Bahar.

Yıldırım, Aysel (1998). *Sıradan Şiddet*, İstanbul: Boyat Kitapları.

Yıldız Topuz, Ayşe (2007). *Siyaset ve Etik*, Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları.

Yüksel Özcan, Sevgi (2007). "Seçme-Seçilme Hakkı ve İnsan Hakları", Yüksek Lisans Tezi.

Yükselbaba, Ülker, (2017). *Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk*, İstanbul: Tekin Yayınevi